

Høgskolen i Lillehammer

Masteroppgave

TRYGGHET BETYR ALT!

På hvilken måte viser barnehagelærere at de benytter sin kompetanse til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling?

Av

Ingeborg Frøyse

Master i spesialpedagogisk rådgivning og endringsarbeid

Høgskolen i Lillehammer

Våren 2015

**Høgskolen
i Lillehammer**

Lillehammer University College • hil.no

Sammendrag

Oppgaven tar for seg følgende problemstilling: ”På hvilken måte viser barnehagelærere at de benytter sin kompetanse til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling?” Hensikten med oppgaven er å sette fokus på den kompetansen som finnes på småbarnsavdelinger, samtidig som jeg ønsker finne ut om det er behov for mer kompetanse om tilknytning for at barna skal få den trygge tilknytningen som de har behov for. Oppgaven tar utgangspunkt i Bowlbys teori om tilknytning og Ainsworths videreføring av teorien og utvikling av fremmedsituasjonen. Jeg vil også trekke fram litteratur som sier noe om hvordan det kan arbeides med tilknytning i barnehagen. Jeg har gjennomført et kvalitativt forskningsprosjekt hvor jeg har gjennomført fem intervjuer med barnehagelærere som arbeider på småbarnsavdeling. Studien viser at barnehagelærerne har solid kompetanse når det kommer til å legge til rette for trygghet, men at det kan se ut til at mer kunnskap om tilknytningsteori vil kunne gjøre at barnehagelærerne blir bedre rustet til å identifisere et utrygt tilknytningsmønster og sette inn riktige tiltak for å skape trygge tilknytningsrelasjoner. Jeg ser også at det kan være behov for tettere bemanning på småbarnsavdeling for at alle barn skal få tilfredsstilt sine behov, og at faglig påfyll og oppdatering på nyere teori og forskning er viktig for at barnehagepersonalet skal kunne jobbe ut ifra en trygg, profesjonell forankring.

Forord

På den siste veiledningen vi hadde før oppgaven var ferdig, sa min veileder til meg «tenk at du startet med en blank side!» Når jeg satt med en blank side som skulle bli til en prosjektskisse, så det å skulle sitte med en ferdig masteroppgave ut som en uoverkommelig oppgave. Å skrive masteroppgave var noe jeg aldri hadde sett for meg at jeg skulle klare, men nå er jeg altså i mål. Det har vært en utfordrende prosess. Men det har også vært en helt utrolig givende og lærerik prosess og jeg føler at den har utviklet meg på veldig mange områder - både som menneske og faglig. Det har vært flere som har fulgt meg i denne prosessen som fortjener å takkes. Jeg ønsker å takke min veileder, Anne Ringen Amundsen, som fortalte meg at jeg måtte finne det jeg virkelig brenner for og som videre gav meg tillitt og støtte til å skrive min oppgave. Jeg ønsker å takke barnehagelærerne som stilte opp i intervjuene og som har latt meg få innsikt i deres kompetanse og arbeid. Takk til alle barn som har berørt meg og inspirert meg. Takk også til min tidligere styrer, Kjersti Sørum og alle ansatte i Sopp barnehage Gjøvik, som gav meg selvtillit og tro på meg selv som pedagogisk leder og person i tiden hos dere. Takk til Dulven friluftsbarnhage som nysgjerrig har fulgt meg på veien og tatt del i denne prosessen. Takk til Erling som har støttet meg hver dag og Kjersti som alltid er der for meg. Og sist, men ikke minst, takk til min trygge base - mor og far.

Tretten, Ingeborg Frøyse, 4 mai 2015

BESVÄRJELSE

*Du kommer resa dig och gå, du kommer lära dig mitt namn
Det kommer tidvis att bli svårt, det blir kallt och åskan kommer gå
Men jag ska gnugga dig varm, jag ska viska ditt namn
du ska somna i min famn
Vi kommer älska dig då*

*Och det kommer att bli tjat, och vi kommer säga nej
Du kommer smälla i dörrar och skrika: "jag hatar dig"
Det blir många hårda ord när du sätter oss på prov
för att se om vi står kvar
Vi kommer älska dig då*

*Och så kommer det en dag, när någon sliter ditt hjärta itu
Du gråter på ditt rum, och vi undrar: vad gör vi nu?
För den tröst som vi vill ge, den vill du inte ha
Du kommer vända dig bort, du kommer be oss att gå
Och vi, vi kommer älska dig då*

*Du växer och blir stor, och en dag är du längre än jag
Hittar nån annanstans att bo, det är tyst, ditt rum står tomt
Vi ställer in nåt gammalt skräp, och blir sittande en stund
och tänker tillbaks
Vi kommer älska dig då*

*Men det kommer alltid finnas de, som vill sätta dig plats
Och de som vill tala om att du är ingenting värd
Men då minns du vad vi sagt, och du vet att de har fel
Du kommer inte höra på
Du kommer vända dig och gå*

*Och vi ska följa dina spår, vi vill veta vad du gör och hur det går
Och sen efter några år, sitter vi barnvakt så ofta vi får
Och vi är stolta, kan du tro, stolta som få
när vi ser dig med de små
Vi kommer älska dig då*

*Jag lägger handen mot din kind
Mina läppar mot din panna
Och jag viskar några ord som du inte kan förstå
Men som ska skydda dig ändå*

Oscar Danielson

Innhold

Sammendrag	1
Forord	2
Innledning og presentasjon av problemstilling	6
Fokus på småbarnsavdeling	7
Problemstillingen.....	8
Begrepsbruk	9
Litteratur.....	11
Bowlby	12
Ainsworth	14
Fremmedsituasjonen.....	15
Tilknytningsstil B: Trygg tilknytning.....	16
Tilknytningsstil A: Utrygg unnvikende tilknytning.....	17
Tilknytningsstil C: Utrygg ambivalent tilknytning.....	17
Tilknytningsstil D: Desorganisert tilknytning.....	18
Andre faktorer med innvirkning på barnets utvikling	18
Barnets hjemmemiljø	19
Barnets temperament	19
Signifikante andre.....	20
Om barnehagelærerens kunnskap om tilknytning og krav til kompetanse	20
Tilknytningsarbeid i barnehagen	23
Å legge til rette for trygg tilknytning i barnehagen	23
Å oppdage utrygg tilknytning i barnehagen	25
Relasjonskompetanse.....	28
Profesjonell kompetanse og faglig trygghet.....	31
Samarbeid med andre instanser	32
Sammendrag av litteraturdelen	35
Vitenskapsteori og metode	35
Valg av metode.....	35
Det kvalitative forskningsintervjuet.	36
Vitenskapsteori.....	37
Det forberedende arbeidet	39
Utarbeidelse av intervjuguide.	39
Utvalg av informanter	39
Etiske refleksjoner	41
Presentasjon og drøfting av funn	43

Presentasjon av intervjudeltagerne	43
Barnehagelærernes bruk av sin kompetanse for å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling.....	45
Om å være en trygg base.....	45
Om arbeidet med å etablere trygge tilknytningsrelasjoner i barnehage.....	49
Kunnskap om utrygge tilknytningsmønstre	55
Kunnskap og erfaring med barn med utrygt unnvikende tilknytningsmønster	56
Kunnskap og erfaringer med barn med utrygt ambivalent tilknytningsmønster	61
Om å ha et helhetlig perspektiv	65
Å observere relasjonen mellom barn og foreldre	66
Profesjonell håndtering av bekymringstilfeller	70
samarbeid med andre instanser.....	73
Foreldresamarbeid	76
Diskusjon og kritikk.....	82
Konklusjon	86
Avslutning.....	87
Referanser	89

Innledning og presentasjon av problemstilling

Jeg hadde jobbet noen år som pedagogisk leder på småbarnsavdeling da barnehagen jeg jobbet hos var på foredrag med Kari Killén. Der snakket hun om betydningen av trygg tilknytning. I etterkant av foredraget satt jeg igjen med blandede følelser. Jeg følte at jeg hadde vært en trygg, åpen og sensitiv voksen for de barna jeg hadde jobbet med og at bekymring hadde blitt tatt tak i, men likevel kunne jeg ikke unngå å spørre meg selv om det ville ha gjort en forskjell for de barna som jeg hadde jobbet med om jeg hadde vært mer bevisst på viktigheten av trygg tilknytning og hvordan man oppdager barn som har en utrygg tilknytningsstil. Jeg hadde flere erfaringer med at barn som hadde vist en atferd som fikk oss til å reagere på småbarnsavdeling, var barn som ofte videre fikk behov for ekstra ressurser og spesialpedagogisk hjelp når de kom over på stor avdeling. Jeg begynte å undre meg over om vi på småbarnsavdelingen gjorde nok for disse barna eller om vi kunne ha håndtert bekymringen på en annen måte og kanskje vært med på å forebygge den i større grad enn det jeg fikk til. Og hadde jeg oppdagert alle barn som levde med utrygg tilknytning eller kunne det være at jeg hadde oversett noen?

Da jeg skulle i gang med å skrive masteroppgave i spesialpedagogikk ble det naturlig for meg å fokusere nettopp på småbarnsavdelingen og arbeid med tilknytning. Spørsmålene som jeg satt inne med når jeg tenkte på barnehagelæreres møte med barn som viser tegn til utrygg tilknytning på småbarnsavdeling var mange. Blant annet hvilken kompetanse benytter barnehagelærere seg av når de arbeider med barn som vekker bekymring på småbarnsavdeling? Har de tilstrekkelig kompetanse til å møte barnas behov? Er det riktig fokus? Blir alle sett? Hadde det gjort en forskjell hvis det var mer kunnskap om tilknytning blant de ansatte på småbarnsavdelingen? Har barnehagen og barnehagelærernes kompetanse uansett en positiv effekt på barna? Det finnes ingen fasitsvar på disse spørsmålene og målet med oppgaven er heller ikke å få besvart dem. Jeg tenker at hva som gjør at barn utvikler seg som de gjør er et sammensatt spørsmål som man umulig kan finne det korrekte svaret på. Men jeg tror at barnehagen kan være et positivt bidrag som kan føre til en bedring i tilknytningsmønstrene til de barna som har behov for det, og bidra til å snu barnas indre arbeidsmodeller slik at de kan bli i stand til å takle verden på en bedre måte. Jeg tenker at da er det en forutsetning at pedagogene i barnehagen har kunnskap om det arbeidet de gjør. Jeg mener at det er så viktig at det blir satt fokus på betydningen av at barn som går på småbarnsavdeling er omgitt av sensitive voksne som er tilgjengelige og trygge, som plukker opp deres signaler og responderer i forhold til dem, at de ansatte i barnehagen har kompetanse

til å observere bekymringsverdig atferd og at de har faglig trygghet nok til å gjøre noe med det. Det er det jeg ønsker å sette fokus på i denne oppgaven.

Fokus på småbarnsavdeling

Små barn i barnehagen har lenge vært et diskutert tema. Nå syns jeg vi kan se tendenser til at man har begynt å akseptere at de små barna *er* i barnehagen og at debatten er i ferd med å gå fra å diskutere om det er bra for de minste å være i barnehagen, og over til å diskutere kvaliteten på det barnehagetilbudet som blir gitt (Drugli M. B., 2014) (St.Meld. nr 24 (2012-2013)). Under begrepet kvalitet ligger det blant annet at barn skal oppleve trygghet og omsorg, danning og læring. Det er fokus på godt psykososialt miljø, gode relasjoner og at barn skal få gode muligheter for utvikling. Kvalitet er et tema også i forhold til stortingets satsing på «Fremtidens barnehage» (St.Meld. nr 24 (2012-2013)). Barnehageansatte kjemper for tiden sammen med utdanningsforbundet, for å få innført en lovpålagt bemanningsnorm i barnehagen for å sikre kvaliteten i barnehagen (utdanningsforbundet.no, 2012). Jeg syns det er viktig at det kommer mer forskning på småbarnsavdelingen og jeg har en tro på at mer bevissthet rundt det potensialet i som ligger i småbarnsavdelingen, vil kunne være med på å bidra til å heve kvaliteten i barnehagen.

I forhold til tilknytning, så er de første leveårene av stor betydning fordi det legger grunnlaget for barnas tilknytningsstrategier (Bowlby, 1988). I 2013 gikk ca. 80% av norske 1-2 åringere i barnehagen (Bjørkli & Moafi, 2014). Killén hevder at så mange som 35 – 40% av alle barn opplever å ha en utrygg tilknytning i større eller mindre grad (Killén K. , Forebyggende arbeid i barnehagen - samspill og tilknytning, 2012b). Man kan derfor anta at en betydelig gruppe av ett- og toåringene som befinner seg på småbarnsavdeling i norske barnehager opplever å leve med utrygg tilknytning. Bowlby blir sett på som tilknytningsteoriens far. Han la frem teorien om at barn knytter seg til sine omsorgsgivere ut ifra et behov for at noen som er større og sterkere enn det selv, er tilgjengelige slik at barnet kan oppsøke omsorgsgiveren og få beskyttelse i situasjoner som det ikke makter å stå i alene (Bowlby, 1988). Ut ifra den forskningen som Bowlby gjorde, utviklet Mary Aisworth fremmedsituasjonen for å identifisere hvordan utrygg tilknytning kommer til syne (Ainsworth & Bowlby, 1991). Dette er observerbare atferdsmønstre som en god barnehage har mulighet for å fange opp. Jeg mener at kunnskap om tilknytningsteorien og de ulike atferdsmønstrene i fremmedsituasjonen, kan gjøre barnehagelærerne i stand til å oppdage utrygg tilknytning, og at ut ifra de observasjonene de gjør, kan barnehagen engasjere seg for å fungere som en

beskyttelsesfaktor for de barna som har behov for gode erfaringer med trygg tilknytning, slik at de kan bidra til at utviklingen snus (Drugli M. B., 2014) (Gerhart, 2004).

Problemstillingen

Jeg har en tro på at godt tilknytningsarbeid på småbarnsavdeling kan bidra til å gi barna gode indre arbeidsmodeller som kan gjøre dem bedre rustet til å møte livet og de utfordringene det bringer med seg. I sin masteroppgave opplevde Fletcher (2010) at førskolelærerne som hun intervjuet i sin studie, manglet en felles forståelse av hva som lå i begrepet tilknytning. Hun skriver at en manglende felles begrepsforståelse fører til at beslutninger tas på grunnlag av synsing og egne erfaringer og at fagligheten kommer i andre rekke. Hun hevder at når man ikke kjenner til fellestegnene på utrygg tilknytning, vil man heller ikke være i stand til å registrere det og sette ord på det på en slik måte at riktig tiltak kan bli satt inn. Med denne oppgaven ønsker jeg å sette søkelys på det arbeidet som blir gjort i barnehagen og hvilken kompetanse barnehagelærerne på småbarnsavdeling har som gjør dem i stand til å håndtere situasjoner hvor de står overfor barn med tilknytningsproblemer. Jeg har vært bevisst på at barnehagelærerne kanskje ikke har teoretisk kunnskap om tilknytning. Hvis tilknytningsteori ikke er en del av pensum i barnehagelærerutdanningen, kan man heller ikke forvente at barnehagelærerne har mulighet til å sette ord på utrygg tilknytning når de ser det. Likevel har jeg hatt en oppfatning av at det kan tenkes at de har kunnskaper om trygghet, relasjoner og normalutvikling som gjør dem i stand til å oppdage og forebygge utrygg tilknytning. Jeg ønsker å se nærmere på og om den kompetansen de viser at de har, kan se ut til å bidra til at barn som viser tegn på utrygt tilknytningsmønster på småbarnsavdeling blir oppdaget og at man dermed kan forebygge at det utvikler seg videre i en negativ retning eller om det kan være behov for mer kompetanse. Jeg har derfor utarbeidet følgende problemstilling:

«På hvilken måte viser barnehagelærere at de benytter sin kompetanse til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling?»

Jeg tenker at kunnskap om tilknytning er kunnskap om mennesker. At barnehagelærere har kunnskap om barn og hva barn har behov for, som mennesker, for å kunne utvikle seg og bli den beste utgaven av seg selv, mener jeg er den viktigste jobben som en barnehagelærer kan gjøre. Det handler om å gi barn emosjonell trygghet og tro på seg selv og tørre å utfordre seg. Det handler også om at barnet skal vite at det er bra nok uansett hvilke ferdigheter og mangler det skulle ha, og at de kan utvikle evne til å ikke la hva man har prestert definere hvem man er som person (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). Jeg håper denne oppgaven vil være med på å bygge opp bevisstheten rundt hvor viktig barnehagens kvalitet er for barns utvikling.

Jeg håper også at den kan bidra til å sette fokus på den kompetansen barnehagelærere har om hvordan et barn har behov for å bli møtt, samtidig som jeg kanskje kan trekke fram faglige og praktiske utfordringer som barnehagelærere står overfor og hvor det finnes mangler i deres kompetanse som det kan være behov for å øke.

Denne oppgaven har i hovedsak fokus på barnehagen og det arbeidet som blir gjort der. Det som blir gjort i barnehagen, mener jeg, kan likevel ikke ses uavhengig av det som skjer i hjemmet. Observasjon av relasjonen mellom barn og foreldre kan gi viktig informasjon om hvordan barnet har det, hva det har behov for og hvordan man kan legge til rette for et samarbeid med foreldrene på en best mulig måte (Killén K. , Forebyggende arbeid i barnehagen - samspill og tilknytning, 2012b). Det er viktig for meg å understreke at tilknytningsvansker mellom foreldre og barn kan være av en så omfattende art at foreldrene ikke evner å ha omsorgen for barna sine. Ved mistanke om tilfeller av alvorlig omsorgssvikt er det avgjørende at barnehagen varsler barnevernet (Kvello, 2007). Saker av et slik omfang ligger utenfor denne oppgavens avgrensning.

Begrepsbruk

I denne oppgaven har jeg valgt å ta utgangspunkt i Bowlbys teori om tilknytning og benytter hans begrep «*tilknytning*». Dette begrepet blir nærmere forklart i litteraturdelen. Trygg tilknytning og tidlig intervensjon nevnes i flere offentlige dokumenter som noen av de viktigste tiltakene for å forhindre sosiale problemer senere i livet (St.Meld. nr 24 (2012-2013)) (Veileder om tidlig intervensjon på rusområdet, 2010). Ofte blir begrepene brukt om hverandre uten at det blir redegjort for betydningen. Vik og Haustätter (2014) skriver at når begreper blir brukt om hverandre uten å redegjøre for innholdet i dem, kan det føre til en forvirring i hva som egentlig ligger i dem og hvordan man skal forholde seg til det som blir skrevet. Jeg har derfor valgt å bruke en del av oppgaven til å presentere innholdet i og bakgrunnen for blant annet tilknytningsteorien og fremmedsituasjonen slik jeg forstår det. Jeg er likevel ydmyk for at jeg kan ha tolket begrepene feil i forhold til det som har vært intensjonen.

Noen elementer som kan føre til forvirring er begrepene «*tilknytning*», «*tilknytningsatferd*» og «*tilknytningsmønstre*», som alle blir brukt i oppgaven. Jeg vil derfor gi en kort forklaring på begrepsbruken her. Bowlby beskriver at «*tilknytning*» er det som skjer mellom barn og omsorgsgiver. Fordi tilknytningen er et biologisk behov, vil tilknytningen være til stede i alle relasjoner mellom barn og omsorgsgiver og er uavhengig av kvaliteten på relasjonen (Bowlby, 1988). Dette blir nærmere forklart i litteraturdelen. «*Tilknytningsatferden*» handler

om den signalatferden barnet etter hvert begynner å vise for å oppnå kontakt med sine tilknytningspersoner. Det dreier seg blant annet om gråt, vokalisering og ansiktsuttrykk, om å følge etter den voksne, strekke armene opp i været for å bli løftet opp osv.

Tilknytningsatferden vil aktiveres eller deaktiveres ut ifra hvor stort behov barnet har for beskyttelse og omsorg, og er ment til å utløse en reaksjon hos den voksne slik at den voksne kan oppfylle barnets behov. Begrepet «tilknytningsmønstre» refererer til de kjennetegnene ved barns tilknytningsatferd som gjorde at Ainsworth var i stand til å kategorisere tre ulike tilknytningskategorier ut ifra den atferden barna viste i «fremmedsituasjonen» (Bowlby, 1988). I analysen vil jeg benytte begrepet tilknytningsmønstre når jeg snakker om førskolelærernes erfaringer med barn som viser tegn på et trygt eller utrygt tilknytningsmønster. Det er med bakgrunn i min forståelse av fremmedsituasjonen. Jeg understreker at jeg ikke har annen fordypning i fremmedsituasjonen enn det denne oppgaven har gitt meg. Jeg opplever at jeg har fått en god forståelse av fremmedsituasjonen, men jeg er ydmyk for at jeg kan ha benyttet begrepene uriktig og at enkelte vil være uenig med meg i de klassifiseringene jeg har gjort.

Når det kommer til betegnelsen på primære omsorgspersoner, så er ikke dette lengre like åpenbart som tidligere. Tilknytningsteorien ble utarbeidet av John Bowlby og Mary Ainsworth på en tid da mor fortsatt hadde en mye større rolle i barnets liv enn far. Det er naturlig at dette også gjorde at barnet etablerte en sterkere tilknytningsrelasjon til mor enn til far. Han skriver blant annet:

«(b) the powerful influence on a child's development of the ways he is treated by his parents, especially his mother figure,» (Bowlby, 1988, s. 120)

Også flere andre forskere fra denne tiden, som blant annet Chess og Thomas (1982) og Anherter og Lamb (2004), omtaler hovedsakelig mor som den primære omsorgsgiveren. Barnet kan ifølge Bowlby knytte seg til mer enn en primær omsorgsgiver, og det er derfor naturlig å tenke at mor ikke lengre har en like stor enerett på å være primæromsorgsgiver som tidligere. I dagens samfunn har vi en mye mer likestilt barneoppdragelse og far har bedre muligheter for å delta i barnets første tid enn det som var mulig tidligere. For å følge med i tiden, har jeg derfor valgt å skrive «foreldrene» i stedet for «mor» når jeg refererer til tekster som omhandler barnets primære omsorgsgiver, selv om forfatteren har benyttet begrepet «mor».

Jeg har valgt å benytte benevnelsen barnehagelærer. Dette har jeg vært veldig i tvil om, fordi de fleste informantene i studien er utdannet som førskolelærere og jeg synes det var vanskelig å

finne ut hvilken benevnelse som er riktig å bruke på de som er utdannet som førskolelærere. Jeg ser at betegnelsen barnehagelærere brukes i blant annet «Første steg – tidsskrift for barnehagelærere fra utdanningsforbundet» og har derfor kommet fram til at betegnelsen er den mest tidsriktige å bruke i denne oppgaven.

Litteratur

«Tilknytning er et vedvarende bånd til en spesifikk person som barnet søker til når det føler seg sårbart og trenger beskyttelse» (Gullestad, 2007, s. 48)

I oppgaven baserer jeg meg på tilknytningsteori som grunnlag for å hevde at trygg tilknytning til en eller flere omsorgspersoner tidlig i livet, er avgjørende for barnets utvikling og læring. Tilknytningsteorien gir kunnskap om den betydningen en trygg tilknytningsrelasjon har for at barnet skal kunne utvikle seg positivt på de fleste områder i livet. For at et barn skal kunne føle seg trygg til å utforske omgivelsene, er det avhengig av vissheten om at det finnes noen som er større, sterkere og tryggere enn det, som det kan søke trøst og beskyttelse hos når verden blir for overveldende (Bowlby, 1988). En utrygg tilknytningsrelasjon vil kunne føre til at barnet utvikler uheldige arbeidsmodeller for hvordan det håndterer vanskelige situasjoner, og det vil kunne gjøre utslag på deres muligheter for å utvikle seg i takt med det som er potensialet. At så mange små barn er i barnehagen, fører til økt fokus på at barnehagelærere har tilstrekkelig med kompetanse til å sørge for at barna får oppfylt sine behov for trygg tilknytning. Killen (2012a) skriver:

«Vi er dessuten blitt mer klar over at forebygging stadig er mer påtrengende. Det betyr at yrkesgrupper som møter barn og foreldre tidlig i barnets liv som jordmødre, helsesøstre, leger og førskolelærere få viktige forebyggende funksjoner av en annen karakter enn de har hatt tidligere. De har behov for å integrere andre kunnskaper enn de gjør i dag. Det dreier seg om kunnskap om foreldre-barn samspill, og tilknytning, kriser og traumer, og framfor alt kunnskap om relasjoner og hvordan hanskes med dem.» (Killén K. , 2012a, s. 15)

Videre understreker Killén at innsikt i tilknytningsteori er av grunnleggende betydning når man skal arbeide med relasjoner (Killén K. , 2012a). I teoridelen vil jeg først gi en innføring i hva som ligger til grunn for tilknytningsteorien. Her vil jeg presentere Bowlby, som regnes som tilknytningsteoriens far, og Ainsworth, som videreutviklet Bowlbys studier og utarbeidet fremmedsituasjonsmodellen (Ainsworth & Bowlby, 1991). Disse to benytter jeg hovedsakelig som mine primærkilder, men for å få et bredere spekter vil det også bli brukt en del andrehåndskilder. Fokuset i denne oppgaven ligger på barnehagelærere og deres kunnskap om tilknytning og bruk av denne i praksis. Jeg vil derfor videre ta for meg teori som omhandler

barnehagelærerens rolle, hvilke krav som kan stilles til barnehagelærernes kunnskap og viktigheten av profesjonalitet og fagligetisk forankring i barnehagelærernes arbeid i møte med barn og foreldre. Herunder kommer også relasjonskompetanse. Jeg vil også rette et lite blikk mot barnehagens samarbeidspartnere og hvordan det legges til rette for et tverrfaglig samarbeid mellom ulike instanser som har barnets interesser i fokus, blant annet fordi et helhetlig samarbeid mellom ulike instanser, fremheves av Killén (2012a) som avgjørende for at man i størst mulig grad skal kunne oppdage og forebygge tilknytningsvansker.

Bowlby

John Bowlby fikk inspirasjon til sitt arbeid når han jobbet som frivillig på en skole for mistilpassede barn i studietiden. Spesielt var det to barn som utpekte seg for ham. Den ene var en gutt som var isolert, lite kontaktsøkende og som ikke hadde opplevd en stabil relasjon til en omsorgsgiver. Den andre var en engstelig gutt som fulgte Bowlby over alt hvor han gikk. Det var i hovedsak disse erfaringene som fikk Bowlby inn på teorien om den viktige rollen foreldrene har i barnets personlighetsutvikling (Ainsworth & Bowlby, 1991). I førkrigstiden begynte Bowlby å sammenlikne grupper av ungdommer. Den ene gruppen med ungdommer uten kriminell bakgrunn og den andre med ungdommer dømt for tyveri. Det viste seg at gruppen med tyver hadde en mye høyere forekomst av lengre adskillelser eller totalt fravær av foreldre.

Fra 1969-1980, gav John Bowlby ut et verk i tre bind, om barns tilknytning (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). Dette verket har lagt grunnlaget for tenkning omkring hvilken innvirkning små barns relasjon til omsorgsgiver har på barnets personlighetsutvikling.

Bowlby stilte seg spørsmålet: «Hvorfor er det slik at noen barn ser ut til å komme gjennom veldig uheldige erfaringer relativt uanfektet? Og hvor viktig er det at et barn blir tatt vare på for det meste av tiden av en omsorgsperson» [min oversettelse] (Bowlby, 1988, s. 23). Han var interessert i å finne ut av hva det var som gjorde at det oppstår et bånd mellom mor og barn. Han mente at det fantes andre faktorer enn det faktum at mor er den som gir barnet mat, som fikk barnet til å knytte seg til mor. Gjennom sine studier fant Bowlby likheter mellom tilknytningen barn får til sine omsorgsgivere og hvordan gåsunger som, til tross for at de fanger sin egen mat og dermed ikke er avhengig av at mor for å få mettet det behovet, knytter seg til sin mor. Bowlby mente at grunnen til at gåsungene likevel knyttet seg til moren sin, er at hun betyr trygghet og beskyttelse mot situasjoner som ungene ikke enda er i stand til å håndtere på egenhånd. Han mente også at tilknytning er et biologisk behov på lik linje med mat og sex og at barnet derfor ikke kan unngå å knytte seg til en omsorgsperson. Barnet er

hjelpeløst og avhengig av å skape en tilknytningsrelasjon som kan beskytte det helt fram til det er i stand til å ta vare på seg selv. De personene barnet først og fremst knytter seg til, er som oftest foreldrene og tilknytningen vil skje uavhengig av om foreldrene er i stand til å utøve en trygg omsorgsstil som vil fremme barnets utvikling av trygge tilknytningsstrategier (Bowlby, 1988).

Barn som har utviklet et trygt tilknytningsmønster til sine omsorgsgivere vil være åpne for å utforske omgivelsene, leke og utvikle seg i takt med det potensialet de innehar, fordi når de blir redde, engstelige eller slitne, søker de til sin omsorgsperson som gir dem trygghet og støtte og på den måten gjenoppretter den ubalansen og utryggheten som barnet opplever. Når barnet har fått det påfyllet av trygghet som det har hatt behov for, er det igjen klart for å utforske omgivelsene sine. Den måten foreldrene har behandlet barnet på, har i stor grad innvirkning på de tilknytningsmønstrene som et barn erverver i løpet av de første årene av livet og tar med seg videre (Bowlby, 1988). Mary Ainsworth tok Bowlbys forskning videre og utviklet det hun kalte for fremmedsituasjonen, som var en måte å kategorisere barns tilknytningsmønstre ved å observere barnets atferd i situasjoner hvor det ble forlatt av mor i en fremmed situasjon.

Bowlby skriver at måten foreldrene kommuniserer og oppfører seg på overfor barnet hver dag de er sammen, gradvis er med på å bygge opp barnets syn på seg selv. Det dreier seg om hvordan foreldrene oppfører seg mot barnet, men i tillegg dreier det seg om hva de sier til barnet. Det synet foreldrene kommuniserer at de har på barnet, speiles i barnet selv. Dette virker inn både på barnets følelsesmessige bånd til foreldrene og hvordan barnet oppfører seg overfor foreldrene. Det bildet barnet får på seg selv, vil etter hvert bli en del av barnet og virke inn på atferden på et ubevisst plan. Bowlby skriver videre at hvis foreldrene begynner å behandle barnet annerledes, vil det over tid endre tilknytningsmønstrene sine, men ettersom barnet blir eldre, vil mønstrene gradvis bli en del av barnets personlighet. Det vil igjen få konsekvenser for hvordan barnet møter og forventer å bli møtt av andre mennesker. Den tidlige perioden i barnets liv – før det fyller tre år, er derfor avgjørende for å skape et godt, trygt tilknytningsmønster hos barnet (Bowlby, 1988).

Bowlby mener at det er tilknytningen til omsorgsgiver som er kilden til det som kalles separasjonsangst. Fordi barnet sanser en økt risiko for å miste omsorgspersonen sin, vil separasjonsangst derfor ikke bare forekomme i en situasjon hvor faren for å miste er reell, men i alle situasjoner hvor det oppstår en potensiell fare for å miste omsorgspersonen. Tap av omsorgspersoner i den forstand at barnet blir avskilt fra dem, vil føre til sorgreaksjoner hos

barnet som Bowlby mener kan komme til uttrykk på forskjellige måter ut ifra kvaliteten på tilknytningsrelasjonen til omsorgspersonen (Bowlby, 1988).

Ainsworth

Mary Ainsworth begynte å studere psykologi med intensjoner om å forstå hva det var som hadde gjort henne til den personen hun var. Spesielt interessert var hun i hvilken rolle foreldrene hennes hadde spilt i utviklingen av hennes personlighet. Hun oppdaget William E. Blatz sine teorier om at trygghet er utgangspunktet for personlighetsutviklingen. Hun støttet seg til Baltz' arbeid til en viss grad, men tok avstand fra hans påstand om at alt av barnets atferd kun kunne forklares i relasjonelle mønstre og hans avvisning av Freuds teorier om at ubevisste prosesser også har innvirkning på personlighetsutviklingen. Ainsworth og Baltz sitt samarbeid ble avbrutt av krigens frembrudd (Ainsworth & Bowlby, 1991).

Etter krigen ble Ainsworth med i Bowlby sitt forskningsteam. På denne tiden hadde Bowlby begynt å studere barn som hadde blitt adskilt fra foreldrene på grunn av lengre sykehusopphold i tiden mellom de var 1-4 år gamle. Dette ledet til et samarbeid med James Robertson som i 1952 laget filmen «*A twoyearold goes to hospital*». Filmen fikk bred oppslutning og bidro til å endre rutinene for innleggelse av barn på sykehus. Bowlby støttet denne oppslutningen, men var innstilt på å fortsette sin forskning for å forstå de ulike variablene som bidrar til å innvirke på effektene som separasjon fra omsorgsgiver har på barn. I 20 år ledet Bowlby en gruppe for mødre på en helsestasjon. Dette gav han muligheten for å gjøre grundige observasjoner av båndet mellom mor og barn, noe som la grunnlaget for blant annet teorien om at barnet utgir en rekke signaler, som smil, gråt, suge på mors bryst, klenge på henne og følge etter henne for bidra til at en tilknytningsrelasjon oppstår mellom mor og barn (Ainsworth & Bowlby, 1991).

Da Ainsworths mann dro til Uganda i 1954, fulgte hun med. Hun hadde et ønske om å prøve ut Bowlbys teorier om tilknytning empirisk og satte i gang observasjonen av båndet mellom mor og barn. Hun besøkte 28 hjem i en landsby en gang hver andre uke over en periode på ni måneder. Hun gjennomførte intervjuer med mødre om hvordan de tok seg av barnet sitt og om barnets utvikling. Hun observerte også hvordan samspillet mellom mor og barn foregikk. Det hun fant, bekreftet hypotesen om en trygg base. Barnets higen etter å skape en tilknytningsrelasjon, sto i opposisjon til Freuds teori om barnet som passivt mottagende. Hun så hvordan barnet tydelig viste tegn til ønske om beskyttelse fra mor når det ble redd eller hadde det vondt. Allerede fra fødselen av kommuniserte barnet tilknytningssignaler ved hjelp av gråt, smil og vokalisering som påkrevde mors oppmerksomhet. Barna viste også tydelig

stress og usikkerhet ved adskillelse fra mor (Ainsworth & Bowlby, 1991). Ainsworth delte de tilknytningsrelasjonene hun hadde observert inn i tre grupper:

1. Barnet er trygg på at foreldrene er tilgjengelige, responsive og hjelpfulle hvis det skulle oppstå en skremmende situasjon
2. Barnet opplever en engstelig og usikker tilknytning fordi det ikke er trygg på at foreldrene vil være der når det har behov for det.
3. Barnet har ingen tillitt til at det får den beskyttelsen det har behov for når det oppsøker foreldrene, noe som gjør at det unngår å lytte til sine egne signaler om behov for trygghet, og heller ordner opp selv.

(Bowlby, 1988, s. 124)

Fremmedsituasjonen

I 1962 fikk Mary Ainsworth et forskningsstipend som gjorde det mulig for henne å gjennomføre den empiriske forskningen som kunne underbygge Bowlbys teorier. Dette var en omfattende studie som hadde til hensikt å følge opp 15 par med mødre og barn fra før fødsel og fram til barnet var ca. ett år. Hun fikk med seg Barbara Witting som sin assistent, og sammen gjennomførte de besøk i tre til fire timer av gangen hos familiene hver tredje uke. Undersøkelsen var av et slik omfang at de fikk behov for å få med seg flere assistenter etter hvert. Forskergruppen fikk informasjon både fra observasjoner og fra direkte samtaler med mødrene og mot slutten av barnets første år, gjennomførte de en laboratoriestudie som ble kalt for fremmedsituasjonen (Ainsworth & Bowlby, 1991). Metoden gikk ut på å utsette barnet for stress i form av adskillelse fra mor. I en situasjon som var ukjent for barnet kunne man observere hvilke tilknytningsstrategier barnet viste. Ut ifra sine funn, laget Ainsworth en modell som klassifiserte barna i forskjellige tilknytningsgrupper basert på deres atferd i fremmedsituasjonen. De ulike gruppene var: Trygg tilknytning (tilknytningsstil B), unnvikende tilknytning (tilknytningsstil A) og ambivalent tilknytning (tilknytningsstil C). Utover 80 tallet tilføyde Mary Main en fjerde beskrivelse av tilknytningsstrategi, som hun kalte for desorganisert tilknytning (tilknytningsstil D) (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011).

Fremmedsituasjonen viste seg å være en effektiv metode for å identifisere tilknytningsmønstrene mellom mor og barn, noe som har ført til at modellen i enkelte sammenhenger har blitt brukt på etisk uforvarselige måter som ikke er i samsvar med modellens intensjoner (Ainsworth & Bowlby, 1991). Den ble kritisert blant annet av Chess og

Thomas (1982) som pekte på at man ved å overføre funn fra en kunstig setting over i virkeligheten, ville komme til å overse informasjon som man får om et barn når de befinner seg i hverdagssituasjoner i et kjent miljø. Chess og Thomas hevdet videre at hvordan et barn reagerer på en fremmed, er et sammensatt og variabelt fenomen som blir påvirket av en rekke faktorer – blant annet hvordan den fremmede tar kontakt med og oppfører seg overfor barnet. Chess og Thomas hevder at barnet kan skru av og på tilknytningssystemet i forskjellige situasjoner, og at man derfor ikke bør stole på at den reaksjonen barnet viser i den gitte situasjonen, er et eksempel på et generelt tilknytningssystem. I denne oppgaven presenterer jeg modellen kun for å gi en innføring i de ulike tilknytningssystemene som Ainsworth kom fram til ved å benytte seg av modellen. Jeg mener ikke at fremmedsituasjonen er en metode som barnehagelærere bør kunne eller skal benytte seg av for å oppdage barn med tilknytningstvanger, men tenker at det kan være et viktig kunnskapsgrunnlag å ha med seg i arbeidet med barna. Jeg vil i den kommende delen presentere de ulike tilknytningssystemene hver for seg. Jeg har benyttet andrehåndskilders forklaringer av de ulike tilknytningssystemene, fordi jeg opplever at deres tolkninger gir et bredere inntrykk av fellestrekkene hos disse barna, enn det som kommer fram i primærkildene. Det fører naturligvis til at det er en fare for at de har tolket trekkene annerledes enn det som er intensjonen, men jeg har hele tiden jobbet med begge kilder og opplever at de kildene jeg har trukket fram, har beskrivelser av tilknytningssystemene som samsvarer godt med beskrivelsen av de ulike tilknytningssystemene som finnes i Bowlby og Ainsworths beskrivelser (Bowlby, 1988).

Tilknytningsstil B: Trygg tilknytning

Barn som har vokst opp med trygg tilknytning har opplevd å bli forstått, respektert og elsket for den de er. De har fått hjelp til å regulere følelsene sine og opplevd å bli akseptert. Dette har over tid gjort at barna har bygd opp indre arbeidsmodeller hvor de har et positivt bilde på seg selv. De utvikler gode redskaper til mentalisering og egenrefleksjon, noe som, i enkle ord, gjør dem i stand til å se seg selv utenifra og den andre innenifra (Killén K. , 2012a). Kvello skriver at en trygg tilknytningsstil kan fungere som en god kapital på den sosiale og emosjonelle kontoen, som de kan benytte i vanskelige tider (Kvello, 2007). Barn som er trygt tilknyttet, leker ofte godt og mye, noe som gjør at de også lærer mer. De har i det hele tatt bedre forutsetninger for å lykkes i livet, fordi de gjennom oppveksten opparbeider seg gode indre arbeidsmodeller for å håndtere følelser og utfordringer i livet. Det viser seg at flere som faller innenfor denne kategorien kommer seg bedre etter kriser i livet og er i stand til å håndtere motgang og emosjonelle vanskeligheter på en god måte (Kvello, 2007).

Tilknytningsstil A: Utrygg unnvikende tilknytning

Barn som har et utrygt tilknytningsmønster lever med en usikkerhet i forhold til hvordan omsorgspersonen vil reagere på deres uttrykk og handlingsmåter. De utvikler derfor indre arbeidsmodeller som gjør at de kan legge skjul på sitt eget tilknytningsbehov og signalisere noe annet enn det de trenger. Ofte distanserer foreldrene seg når barnet viser sinne, sårbarhet eller fortvilelse, og gir anerkjennelse til barnet kun når det viser uavhengig og selvstendig oppførsel. Når dette kalles avvisende omsorgsutøvelse, dreier det seg ikke om at barnet avvises på generell basis, men at de ikke blir møtt på sine følelsesuttrykk når de har behov for nærhet og trøst (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011)

Utrygt unnvikende barn er barn som ofte fremstår som følelsesmessig uavhengige. De kan være både selvstendige, samarbeidsvillige og hjelpsomme. De skjuler sine egne behov for tilknytning og forsøker å gjøre omsorgspersonen tilgjengelig ved å rette seg inn etter det de tror foreldrene ønsker fra dem (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). Kvello (2007) skriver at trekk som karakteriserer barn med tilknytningsstil A er at de er usikre i sosiale situasjoner og har vanskeligheter med å stole på andre mennesker. Det fremstår som at de har lite behov for omsorg og trøst, men de har liten evne til å regulere følelser. Følelser blir derfor noe som presses til side og blir forklart heller enn erfart. At de ikke forholder seg til, kjenner på og bearbeider følelser, fører til stress, engstelighet og uprovosert aggressivitet.

Tilknytningsstil C: Utrygg ambivalent tilknytning

Utrygt ambivalente barn lever med foreldre som gjerne er fraværende ovenfor sine egne barn og som er mer opptatt av seg selv og sine egne følelser enn barnets. I slike situasjoner vil barnet forsøke å bli lagt merke til ved å utøve atferd som krever foreldrenes oppmerksomhet. De er derfor ofte barn som er emosjonelt krevende. De har et sterkt behov for nærhet og omsorg som gjør at de kan bli oppfattet som oppmerksomhetssyke, engstelige og klengete. I motsetning til barn med tilknytningsstil A, har disse barna flere erfaringer med å ha oppnådd respons fra foreldrene, men denne responsen har vært så uforutsigbar at barnet utvikler evne til å uttrykke forsterkede signaler for å utløse den responsen og omsorgen de har behov for (Kvello, 2007). Barna kan likevel bli sinte når de får den oppmerksomheten de ber om, fordi det finnes en usikkerhet i forhold til at omsorgen de får, ikke er en selvfølge. Fordi barna ikke er sikre på hvordan omsorgspersonen vil handle, bruker de mye krefter på å forsøke å forutsi dette. Det fører til at barnet ikke i like stor grad som barn med trygg tilknytning, får mulighet til å utforske og utfolde seg i omgivelsene, og gjør at barnet får dårligere forutsetninger for å lære og utforske omgivelsene og vil derfor ofte komme på etterskudd i forhold til andre barn

på samme alder (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). I tillegg er det ofte mangler i det sosiale samspillet med jevnaldrende barn. De har mindre kunnskap om andres følelser og motiver for handling og mindre evne til empati og å skape et harmonisk samspill med andre er ofte ikke i deres interesse (Kvello, 2007).

Tilknytningsstil D: Desorganisert tilknytning

Barn som viser tilknytningsstil D, er barn som lever med å forsøke å unngå å fremprovosere overgrep fra omsorgspersoner. De har erfaringer med omsorgspersoner som er skremmende og som har utsatt barnet for overgrep av fysisk eller seksuell art. Disse barna viser ingen klar tilknytningsstrategi i stressituasjoner. Barn som viser tegn til desorganisert tilknytning virker forvirrede og skremte. En slik tilknytningsstil er preget av barnets frykt. Barnet kan blant annet fryse bevegelser før de er fullført, gjøre ufullstendige tilnærminger til voksne – det vil si avbryte seg selv eller unngå kontakt med den voksne samtidig som gråten indikerer frykt og behov for omsorg. Barna viser lite følelser og de kan virke redde for at de skal utløse sinne hos omsorgspersonen. Det er svært viktig at barn som viser tegn til desorganisert tilknytning blir tatt på alvor. Da disse barna lever under forhold som er veldig skadelig for barn, er det avgjørende at barnehagen ser tegnene og melder ifra til barnevernet slik at barnet får riktig hjelp til å komme seg ut av omsorgssituasjonen (Kvello, 2007). Som tidligere nevnt, kommer jeg ikke til å gå nærmere inn på desorganisert tilknytning i denne oppgaven.

Andre faktorer med innvirkning på barnets utvikling

Chess og Thomas (1982) kritiserte tilknytningsteorien og hevdet at et for stort fokus på betydningen av viktigheten av at foreldrene var i stand til å skape en trygg tilknytningsstil for at barnet skulle utvikle seg i en positiv retning, ville kunne føre til et press på foreldrene om å være perfekte, som igjen vil kunne virke mot sin hensikt. De understreker at foreldrenes tilknytning til barnet er av åpenbar betydning for barnets utvikling, men at også andre faktorer, som blant annet søsken, hvilket mønster og organisering familien har, skolen, sosiale grupper utenfor familien og hvilket temperament barnet har, også vil kunne innvirke på den utviklingen barnet har. Kvello (2007) skriver at det ikke er slik at alle som har en utrygg tilknytningsstil utvikler vansker og psykiske lidelser senere i livet, men hos mennesker med påviste vansker og psykiske lidelser, er det en svært stor andel som har en utrygg tilknytningsstil. Faren for å utvikle psykososiale vansker øker eller minsker ut ifra hvor mange risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer man har i livet (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). Dess yngre barn er, dess større skade vil en utrygg tilknytning kunne få for barnet senere i livet (Killén K. , 2010). Risikofaktorene kan være mange og det er

nødvendig å kjenne til dem for å få øynene opp for hva det er som kan være problemet. Jeg vil derfor se litt nærmere også på disse faktorene.

Barnets hjemmemiljø

En risikofaktor som kan påvirke barns utvikling er familiens ressurser, både økonomiske, sosiale, utdanningsmessige og psykologiske. Killen (2012b) trekker blant annet fram at barn som vokser opp i hjem med lav økonomi, ofte bor i områder hvor det er flere med dårligere økonomi, noe som vil kunne ha innvirkning på barnet på ulike måter. Hun sier at stress og velvære er faktorer som spiller inn på foreldres evne til å gi god emosjonell omsorg til barna sine. Dette understreker også Broberg, Hagström og Broberg (2014) som skriver at foreldre som er i en ustabil livssituasjon er mer utsatt for å yte manglende sensitiv respons til sine barn fordi de bruker mye av sin energi på andre bekymringer og det kan være vanskelig å være emosjonelt til stede for sine barn. Hvis nettverket i tillegg er manglende eller fraværende, kan det bli svært utfordrende å gi barnet det det har behov for av omsorg. Kvello (2007) skriver også at et høyt konfliktnivå mellom omsorgspersonene kan føre til at de blir så oppbundet i konflikten at de ikke makter å forholde seg til barnets behov. Kvello skriver også at et høyt konfliktnivå kan også indikere psykiske lidelser hos omsorgspersonene. Psykiske lidelser kan gjøre samspill med andre vanskelig, fordi man er så fokusert på å dekke sine egne behov at man ikke makter å forholde seg til andres. Videre skriver han at foreldre som har flyktet fra krig og kriser, kan ha med seg alvorlige traumatiske opplevelser som gjør at de har problemer med å reagere sensitivt og hensiktsmessig på barns behov for tilknytning. Foreldres evne til omsorg går også i kjede fra generasjon til generasjon, noe som betyr at foreldre som selv har med seg en utrygg tilknytningsstil fra sin egen barndom, ikke har forutsetninger for å bryte mønstret og dermed står i fare for å videreføre det til sine barn igjen (Kvello, 2007).

Barnets temperament

Broberg, Hagström og Broberg (2014) skriver at temperament handler om karakteristiske menneskelige, medfødte egenskaper som påvirker hvordan barnet reagerer på og takler hendelser i omgivelsene rundt seg. Barnets temperament kommer til syne tidlig i barndommen og setter grunnlaget for det som i voksen alder vil bli barnets personlighet. Forfatterne beskriver to tydelig ulike temperamentstyper: Lett og vanskelig temperament. Den reaksjonen barnet gir til foreldrene sine, kan være med på å bygge opp om, eller svekke tilknytningen imellom dem. Spedbarn med lett temperament faller lett inn i en jevn rutine, det veksler godt mellom søvn, aktivitet og hvile, og kan håndtere en del forstyrrelser uten å våkne. Det kan

også lett sovne igjen om det skulle bli vekt til feil tid. Det lette temperamentet gjør at omsorgspersonene opplever at de mestrer foreldrerollen og føler seg kompetente til å ta vare på et barn. Spedbarn med vanskelig temperament har gjerne en døgnrytme som ikke er jevn, men heller uforutsigbar. De har en lav toleranse for frustrasjon – de gråter lett og er ofte vanskelige å trøste. Foreldre som har et barn med vanskelig temperament kan fort føle seg mislykket som forelder. Gjentatte gangers mislykkede forsøk på å trøste eller finne ut hva som er feil med barnet, kan føre til oppgitthet og frustrasjon. Disse foreldrene får også ofte, på grunn av barnets ujevne døgnrytme, for lite søvn. De blir slitne, noe som ytterligere kan forsterke følelser av mislykkethet og negativ kontakt (Broberg, Hagström, & Broberg, 2014). Kvello (2007) skriver at selv om temperament kan være med på å forsterke problemene med tilknytning hvis foreldrene i seg selv ikke har gode nok forutsetninger for å knytte seg positivt til barnet, mener han at genetikken ikke er avgjørende for hvilken tilknytningsstil barnet utvikler. Derimot mener han at det ligger det en sterk forklaring på barnets utrygge tilknytningsstil i det miljøet barnet vokser opp i.

Signifikante andre

Bowlby har igjennom tilknytningsteorien slått fast at barnet knytter seg til minst én voksen, men at det i de fleste tilfeller kan knytte seg til inntil fem voksne (Rye, 2002). Signifikante andre kan bidra til å kompensere og komplettere for utrygg tilknytning til barnets primære omsorgspersoner (Killén K., Forebyggende arbeid i barnehagen - samspill og tilknytning, 2012b). Det vil si at reflekterte voksne som er innstilt på å skape en trygg tilknytning til barnet i barnehagen, kan bidra til å minske den skaden utrygg tilknytning til primæromsorgsgiver har for barnets utvikling (Broberg, Hagström & Broberg, 2014).

Om barnehagelærerens kunnskap om tilknytning og krav til kompetanse

«Samtidig som vi har lært hvor avgjørende barnets tilknytning til foreldrene er har vi skapt et samfunn som kan underminere de prosesser som er nødvendige for trygg tilknytning.

Samfunnsendringene og barnas evne til å hankses med disse er avhengig av ikke bare trygg tilknytning til foreldrene, men også til profesjonelle omsorgspersoner. Barnehagepersonale tilbringer ofte mer tid sammen med barna enn foreldrene gjør. De blir viktige

tilknytningspersoner. Særlig blir de det der tilknytningen til foreldrene er utrygg» (Killén K., 2012a, s. 16)

I dette avsnittet vil jeg se nærmere på hvilke krav og forventninger det stilles til barnehagelærere når det kommer til tilknytning. Jeg tenker det er viktig å avklare hva det står skrevet at barnehagelærere skal ha av kompetanse for at jeg skal kunne svare på hvordan

barnehagelærere benytter sin kompetanse for å oppdage og forebygge tilknytningsvansker. Jeg mener det er lite hensiktsmessig å trekke fram at barnehagelærerne har en manglende teoretisk forankring i tilknytningsteorien hvis dette er noe som ikke har vært vektlagt i deres utdanning. Det er likevel slik at jeg mener at barnehagelærere bør ha en viss innsikt i tilknytningsarbeid, og jeg ser det derfor som nødvendig å trekke fram hva man kan forvente at barnehagelærere har kompetanse på og kunnskap om etter endt barnehagelærerutdanning. Videre vil jeg se på om den kunnskapen og kompetansen rammeplanen forteller at barnehagelærerne skal ha, kan settes i sammenheng med hva tilknytningsteorien forteller at barn har behov for.

Regjeringen vedtok i 2012 å innføre en ny rammeplan for utdanningen av førskolelærere. Der besluttet de blant annet at førskolelærerutdanningen skulle skifte navn til barnehagelærerutdanningen (Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning, 2012). Rammeplanen for barnehagelærere gir en god oversikt over hva en barnehagelærer skal ha vært igjennom i løpet av den treårige bachelorgradsutdanningen. Jeg tenker at selv om 6 av 7 av mine informanter er utdannet før denne rammeplanen trådte i kraft, kan det gi et innblikk i hva det er rimelig at jeg kan forvente at barnehagelærerne har innsikt i når det kommer til arbeid med tilknytning. Det er viktig å påpeke at det ikke står noe sted i rammeplanen at barnehagelærere skal ha kunnskap om tilknytningsteori. Den sier derimot noe om at studentene gjennom undervisningen skal kunne utvikle sine evner til å reflektere kritisk over praksis og å benytte seg av ny kunnskap i sin egen profesjonsutøvelse. Den sier også at studentene gjennom studiet blir forberedt på å forholde seg til de kravene som blir stilt til førskolelærere av samfunnet, ved å forholde seg til samfunnsendringer som oppstår og at studentene også skal få innblikk i andre profesjoner som er relevante for arbeid i barnehagen. Videre sier den:

«Praksis skal gi erfaringer med å bruke teori som grunnlag for kritisk refleksjon knyttet til individ, relasjoner og system, og erfaring med planlegging, vurdering og gjennomføring av lek og barns lærings- og utviklingsprosesser i møte med barn i ulike aldre og med ulike forutsetninger.» (Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning, 2012, s. 15)

Det finnes flere faktorer som trekkes fram i retningslinjene for barnehagelærerutdanning om læringsutbytte for kunnskapsområdet barns utvikling, lek og læring, som jeg tenker kan ses i sammenheng med barnehagelærernes kunnskap om tilknytning. Den sier blant annet at barnehagelærerne etter endt utdanning skal kunne være i stand til å gå inn i relasjoner med barna som preges av omsorg, innlevelse og anerkjennelse av hvert enkeltindivid, og vise en

grunnleggende interesse og respekt for barnas unike behov og muligheter uavhengig av barnas alder, sosiale bakgrunn, kulturell bakgrunn og religiøs eller livssynsbasert tilhørighet (Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning, 2012). Videre sier den at barnehagelærerne skal kunne:

«utøve profesjonelt skjønn ved å anvende faglig kompetanse på praktiske og teoretiske problemstillinger» (Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning, 2012, s. 16)

Barnehagelærerne skal også være i stand til å reflektere kritisk over etiske og profesjonelle utfordringer som kan knyttes til barns utvikling, danning, læring og lek og kunne formidle og videreutvikle den kompetansen de har om barn og pedagogisk arbeid (Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning, 2012).

I andrehåndskilder har jeg funnet lite om hva som forventes at barnehagelærer har av kunnskap om tilknytning. Brandtzæg, Torsteinson og Øiestad (2013) skriver at:

«I midlertid er det et stort og komplisert arbeid å finne ut hvilken tilknytning et barn har. Det kreves lang videreutdanning og i tillegg en systematisk utredning for å være sikker i slike vurderinger. Og det er et sårbart tema for foreldrene. Vi mener derfor ikke at dere i barnehagen kan gjøre denne typen vurderinger. Likevel er det nyttig å vite litt om forskjellen på trygg og utrygg tilknytning, fordi utrygge barn har en tendens til å gi signaler som gjør det vanskelig å forstå hva de trenger» (Brandtzæg, Torsteinson, & Øiestad, Se barnet innenfra: Hvordan jobbe med tilknytning i barnehagen, 2013, s. 68)

Forfatterne hevder altså at man ikke kan forvente at førskolelærere har kunnskap om tilknytningsteorien eller fremmedsituasjonen. Det man derimot kan forvente, er at de har bred kunnskap om hva et barn har behov for, hvordan man møter barn på en god måte og at de benytter seg av sin profesjonalitet og fagkunnskap til å reflektere omkring hvordan de best kan oppdage hvilket behov barn har og hvordan de kan handle for å oppfylle behovene. Man kan også forvente at barnehagelærerne er bevisste på sin egen rolle og har evne til å reflektere rundt egen praksis. Brandtzæg, Torsteinson og Øiestad (2013) skriver videre om tilknytningsarbeid i barnehagen at å være en profesjonell omsorgsutøver kan være utfordrende fordi det naturlige, sterke båndet som normalt er til stede mellom barn og foreldre, ikke er noe man kan forvente at vil komme naturlig mellom barnehagelærere og barna man har ansvar for i barnehagen. De skriver at det ikke betyr at man ikke blir glad i barna og ikke har omsorg for dem, men at når barn slutter i barnehagen, kommer det alltid nye barn som man også blir glad i. Den profesjonelle omsorgen er mer flyktig enn den omsorgen som den som er mellom barn

og foreldre, men likevel er den profesjonelle omsorgen viktig, og at som profesjonell omsorgsgiver vil man ikke bare møte barn man blir glad i. Man vil også kunne møte barn som vekker andre følelser i en selv, som sinne, irritasjon, frustrasjon og likegyldighet. Det er følelser som det ikke er like lette å forholde seg til. Likevel trenger alle barn å bli møtt av voksne som ønsker å være gode mot dem og som ønsker å gi dem av sin omsorg, empati og ømhet (Brandtzæg, Torsteinson, & Øiestad, 2013). Forfatterne mener at en barnehagelærer trenger nok kunnskap om tilknytning og barns grunnleggende behov til at de er i stand til å utvide sitt omsorgsrepertoar og på den måten gi alle barn de har ansvaret for, den tryggheten de trenger for å kunne utforske, leke og utvikle seg på en sunn måte.

Tilknytningsarbeid i barnehagen

I dette avsnittet skal jeg se nærmere på hva som ligger i det å være en profesjonell omsorgsgiver og hvordan man i praksis kan jobbe med tilknytningsarbeid i barnehagen. Det dreier seg blant annet om hvordan man kan legge til rette for at barna etablerer trygge tilknytningsrelasjoner i barnehagen og hva man bør være oppmerksom på for å identifisere utrygge tilknytningsmønstre hos barn i barnehagen. Det dreier seg også om bevissthet omkring barnets indre stress, hvordan samarbeide med foreldrene for å få barna trygge gjennom å bruke god tid på innkjøring, og hva barnehagen bør være oppmerksomme på for å oppdage barn med utrygge tilknytningsmønstre. Videre i avsnittet vil jeg se nærmere på hva som ligger i det å ha relasjonskompetanse og hvilken betydning barnehagelærernes relasjonskompetanse har for at barn skal kunne bli trygt tilknyttet i barnehagen. Mot slutten av avsnittet tar jeg for meg barnehagelæreres profesjonalitet og hva som ligger i det å kunne handle profesjonelt, før jeg ser litt på hvilke andre instanser som er viktige samarbeidspartnere for barnehagelærerne i arbeid med tilknytning. Fordi mye av den litteraturen som finnes om tilknytning, ikke direkte retter seg mot barnehagen, vil denne siste litteraturdelen også være preget av mine egne tolkninger av hvordan kunnskap om tilknytning kan vinkles inn mot barnehagens arbeid.

Å legge til rette for trygg tilknytning i barnehagen

Å begynne i barnehagen er en stressende situasjon for et barn (Ahnert, Gunnar, Lamb, & Barthel, 2004). Et barn som ikke er trygt, vil kunne vise dette på forskjellige måter. Kvello skriver om barns tilknytningsstil at den best kommer til syne når barn opplever en stressende situasjon, fordi dette vil kunne utløse den tilknytningsatferden barnet bruker for å søke beskyttelse (Kvello, 2007, s. 89) Bowlby (1988) skriver at små barn som er borte fra foreldrene med fremmede til å passe på det, ikke alltid viser den tilknytningsatferden som

man forventer å se. Det kan være at barnet, selv om det slår seg, reiser seg opp igjen uten å gråte og vise tegn på behov for trøst. Bowlby mener at dette skyldes at de signalene som en slik situasjon vanligvis utløser, ikke når det systemet i hjernen som er ansvarlig for tilknytningsatferden. Det kan se ut til at systemet er blokkert ute, noe som fører til at barnet i situasjoner hvor det vanligvis ville gråte eller ha behov for trøst, ikke vil kunne være i stand til å vise det. Med andre ord, er det en forsvarsmekanisme som barnet reagerer med når det blir etterlatt alene uten å ha en tilknytningsperson. Jeg tolker det som at en slik type atferd i barnehagen vil gi signaler til de ansatte i barnehagen om at barnet enda ikke har etablert en tilknytningsrelasjon i barnehagen. Studier gjort av Ahnert, Gunnar, Lamb og Barthel (2004) viser at heller ikke en trygg tilknytningsrelasjon til foreldrene, kan beskytte barnet mot det stresset det er å begynne i barnehagen. I sin studie benyttet de seg av målinger av barnas kortisolnivå for å måle barns stress. Studien viste at både for trygt tilknyttede barn og utrygt tilknyttede barn, vil det å begynne i barnehagen, øke barnets kortisolnivå. Det viste seg at de ikke fant noen stor forskjell i kortisolnivået på barn som var blitt klassifisert som utrygt unnvikende tilknyttede barn og barn som var blitt klassifisert som trygt tilknyttede barn. Det de derimot fant, var at de trygt tilknyttede barna gav uttrykk for det stresset de opplevde med atferd som blant annet gråt, ansiktsmimikk og uro, mens utrygt unnvikende barn ikke gjorde dette. De mener dette kan ha sammenheng med at barn som har et trygt tilknytningsmønster viser sine autentiske følelser og er vant til å få respons på disse. Det vil derfor være enklere å plukke opp de trygge barnas reaksjoner på en stressende situasjon enn de utrygt tilknyttede barna, som ikke er vant til å få respons på sine reaksjoner og derfor forsøker å undertrykke dem. Graden av stress er fortsatt den samme (Ahnert, Gunnar, Lamb, & Barthel, 2004). Jeg tenker at det som er faren her er at de ansatte i barnehagen vil kunne gi støttende omsorg til de barna som tydelig gir uttrykk for at de har behov for det, samtidig som de kan komme til å overse de barna som har et like høyt nivå av kortisol, men som ikke like tydelig gir uttrykk for det. Dette vil kunne føre til at de ikke får den samme hjelpen som de trygt tilknyttede barna til å regulere sine følelser.

Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) har diskutert hva det gjør med barnet å separeres fra foreldrene daglig. De mener det avhenger av blant annet hvor lange dager barna har i barnehagen og hvilken kvalitet det er på barnehagen. De mener at en lang og god innkjøringstid og kortere dager i barnehagen er viktig for at barnet skal oppnå en trygg tilknytningsrelasjon til barnehagen. Dette bekrefter en studie gjort av Ahner, Lamb og Pinquart (2006) som viste at barn av foreldre som hadde kortere arbeidsdager og faste hente-

og leveringstider, gav større sjanser for at barnet etablerte en trygg tilknytningsrelasjon i barnehagen enn barn av foreldre som jobbet lengre dager og hadde mer uforutsigbare timeplaner. Videre fant de at antallet dager foreldrene brukte på innkjøringen, hadde innvirkning på hvordan barnet tilpasset seg barnehagen. Dette forklarte de med at barnet fikk mulighet til å knytte trygge relasjoner i barnehagen samtidig som foreldrene fortsatt var sensitivt og responsivt til stede for barnet.

Brandtzæg, Torsteinson og Øiestad (2013) skriver at mens en barnehage med god kvalitet kan bidra til å fremme barns utvikling av trygg tilknytning, vil en barnehage med lav kvalitet gjøre det motsatte. Det vil si at en god barnehage har en sosialt utjevnende funksjon, ved at den bidrar til å styrke barns tilknytningsatferd i positiv retning, noe som er spesielt viktig for barn som vokser opp i hjem hvor de opplever utrygge tilknytningsrelasjoner. I motsatt fall, vil en barnehage av lav kvalitet, kunne forsterke barns utrygge tilknytningsatferd (Brandtzæg, Torsteinson, & Øiestad, 2013). Kvello (2007) har også fokus på kvaliteten på det omsorgstilbudet som barn gis i barnehagen. Han skriver at man ikke skal la seg blende av innholdsrike planer, spennende årshjul og fine lokaler. Jobber det voksne som oppleves av barna som påtrengende og overkontrollerende i barnehagen, vil det øke barnets utskillelse av kortisol, som altså fører til stress i hos barnet. Kvello skriver videre at det meste av det vi ønsker å se i en foreldre- barn relasjon, ønsker vi også å se mellom barn i barnehagen og barnehagepersonalet (Kvello, 2007, s. 177). Dette understrekes av studien til Ahnert, Lamb og Pinquart (2006). De skriver blant annet:

«It is clear that young children develop close relationships with their primary nonparental care providers and that the nature of these relationships can be described using measures of child – mother attachment that assess secure base behavior.» (Ahnert, Lamb, & Pinquart, 2006, s. 672)

Å oppdage utrygg tilknytning i barnehagen

At barnehagen oppdager barn som har en utrygg tilknytningsrelasjon tenker jeg er viktig spesielt av to årsaker. Den ene er at barnehagen har mulighet til å registrere hvilke barn som kan ha behov for å bli sett og få gode erfaringer med trygg tilknytning i barnehagen hvis tilknytningen mellom foreldre og barn ikke ser ut til å være helt trygg eller hvis barnet ikke er tilstrekkelig trygt tilknyttet i barnehagen. Den andre er at barnehagen er forpliktet til å ta tak i bekymringer som oppstår når en observerer at et barn lever under forhold som kan være skadelige for barnet. Barnehagen har ofte mulighet til å se barn i samspill med foreldrene i hente og bringesituasjoner. Dette kan gi muligheter for å plukke opp tegn på at noe i samspillet mellom foreldre og barn ikke er helt som det burde vært (Brandtzæg, Torsteinson,

& Øiestad, 2013). I Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) skriver de at barn med utrygt tilknytningsmønster generelt viser et høyere aggressivetsnivå enn det som er normalt for trygt tilknyttede barn, noe som ofte kan komme til uttrykk i garderobesituasjonen. Andre tegn kan være at foreldrene heller gir ordre til barnet enn de forklarer for barnet. Foreldrene viser ofte mindre sensitivitet ovenfor barnet og dets signaler, de gir lite kjærlig kroppskontakt og gir uklare signaler som kan gjøre barnet forvirret. Utrygt unnvikende barn kan ofte unngå foreldrene når de kommer for å hente barnet eller når det skal si ha det, mens utrygt ambivalente barn ofte er i overkant opptatt av foreldrene. Det kan ofte endre atferden sin i det foreldrene kommer inn porten i barnehagen og sette i gang og gråte og mase på foreldrene. Når barnet blir levert, kan det ofte være vanskelig for foreldrene å få forlatt barnet, da barnet ofte gråter og gjør stor motstand (Kvello, 2007). Foreldre til utrygt ambivalente barn uttrykker ofte at de er usikre på hvordan de skal roe ned barnet. De har ofte liten evne til å skille mellom uønsket og ønsket atferd, og de er usikre på om de skal hjelpe barnet eller kreve selvstendighet. Ofte setter disse foreldrene pris på barnets avhengighet av dem, og kan stå i fare for å bygge opp et behov som ikke er i tråd med barnets behov, ved at de behandler barnet som yngre enn det er, har vanskeligheter for å forlate det også i kortere perioder osv. Foreldre til utrygt unnvikende barn, legger ofte vekt på de negative sidene ved barnet og avfeier barnets behov for tilknytning. De understreker sin forpliktelse som foreldre samtidig som de undergraver den emosjonelle betydningen de har for barnet (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). Barnehagen bør være på vakt for barn av foreldre som fremstår som deprimerte, negativt og fiendtlig innstilt til barnet, virker apatiske og hjelpeløse overfor barnet, virker forvirrede eller fjerne, som gjennomgår traumatiske opplevelser som tap eller brudd, har en utpreget egosentrisk framtoning, som virker skremmende på ansatte, barn eller andre foreldre i barnehagen og foreldre som generelt har en forvirrende omsorgsform overfor barnet sitt hvor de for eksempel veksler mellom totalt å ignorere barnet, til å overøse det med oppmerksomhet i en slik grad at det blir vanskelig for barnet å forstå og forholde seg til (Kvello, 2007).

Broberg, Hagström og Broberg (2014) skriver at det trygt tilknyttede barnet kommer til syne i barnehagen ved at det knytter seg til trygge omsorgspersoner i barnehagen. Det søker trøst når det er trist, det koser seg og slapper av når det får sitte på fanget, hygger seg i rolige aktiviteter hvor det får være nær trygge voksne, bruker de voksne i barnehagen som trygg base i sin lek og utforskning, ber om hjelp, adlyder for det meste de voksnes uttrykk for grensesetting og reagerer med å bli lei seg eller skyldbetinget når det blir irettesatt. Forfatterne

hevder at barn som er trygt tilknyttet ofte har lite problemer med å følge overgangssituasjoner i barnehagens dagsrytme og de viser som oftest positive følelser både over å bli levert til omsorgspersonene i barnehagen og over å bli hentet igjen av foreldrene.

Utrygt unnvikende barn, skriver Broberg, Hagström og Broberg (2014), kan oppdages i barnehagen ved at de ofte ikke søker trøst hos de voksne hvis de slår seg, men heller syver følelsene bort og forsøker å ordne opp på egenhånd. Hvis det blir oppdaget av de voksne i barnehagen at et barn har det vondt, er en vanlig reaksjon at barnet trekker seg unna og ikke vil bli trøstet. Ofte kommer barnet til voksne kun for å få praktisk hjelp og sjelden for å få emosjonell støtte. Det er mer interessert i det fysiske i rommet – objekter som leker og ting, og er ikke like interessert i de andre menneskene – voksne og barn som er i rommet. Barnet påkaller også sjelden den voksnes oppmerksomhet for å vise frem noe eller bare for å få en klem eller en annen positiv påkjenning eller oppmerksomhet.

Utrygt ambivalente barn i barnehagen søker, i motsetning til utrygt unnvikende barn, ofte trøst hos den voksne når det har behov for det (Broberg, Hagström, & Broberg, 2014). Det kan skje veldig ofte. Det som skiller seg fra de trygge barna, er at disse barna sjelden blir roligere av å få trøst. Barnet kan gråte, få trøst for så å kave seg ut av den voksnes favn, før det krever å bli plukket opp på ny. Slik atferd kan ofte være en kilde til irritasjon hos den voksne og skape en negativ relasjon. Barnet er ofte både sutrete og klengete gjennom hele dagen uten at man vet helt hva som er grunnen til det. Barnet har ofte problemer med å følge rutinene i barnehagen, og det kommer også ofte i konflikter med de andre barna. Det håndterer dårlig å få irettesettelser og formaninger og kan ofte gjøre stor motstand mot denne typen grensesetting.

Det finnes mange tegn for å oppdage utrygt tilknyttede barn i barnehagen. Samtidig som man skal passe seg for å overanalysere, bør de ansatte i barnehagen være oppmerksomme på forhold i samspeillet mellom barn og foreldre som kan settes i sammenheng med den atferden som barnet viser i barnehagen. Barn kan også ha en trygg tilknytningsrelasjon til foreldrene og en utrygg tilknytningsrelasjon i barnehagen (Broberg, Hagström, & Broberg, 2014). Barn som er utrygt tilknyttet, kan være både veldig synlige og veldig usynlige. De kan enten kreve veldig mye og oppleves som sutrete eller klengete på de voksne, eller de kan kreve veldig lite og står gjerne i fare for å bli oversett i barnehagen fordi det er så mange som krever de voksnes oppmerksomhet. Hvis ikke de voksne i barnehagen er klar over hva som er tegn på utrygg tilknytning, vil de ikke være i stand til å oppdage de barna som har behov for det. En viktig kompetanse som barnehagelærere bør ha for at det skal være kvalitet i barnehagen, er

derfor kunnskap om hvordan de kan oppdage barn som er utrygt tilknyttet, hvordan de kan legge til rette for å endre barns tilknytningsmønstre og legge til rette for at barn skal kunne etablere en trygg tilknytningsrelasjon i barnehagen. Kompetanse til å registrere utrygt tilknyttede barn og vite hvordan de kan jobbe for at disse barna skal få den tryggheten de har behov for, er avgjørende for at barna skal kunne utvikle seg i en positiv retning.

Relasjonskompetanse

At en barnehagelærer har kunnskap om hvordan man skaper en god relasjon, trekkes fram av blant andre Killen (2012a), som avgjørende for at barn og foreldre skal kunne etablere en trygg tilknytning til barnehagen. Jeg tenker at relasjonsarbeid i barnehagen er viktig

*i auene dine har eg ant et glimt
av ei opplagt meining - i et skimt
det e kanskje ikkje meg og mitt
som e først
det e kanskje vårt møte som e størst*

Bjørn Eidsvåg

både for å kunne samarbeide godt med foreldrene, for å samarbeide med kollegaene sine og, ikke minst, er det nyttig i møte med barn som har behov for å bli sett, hørt og forstått.

Kunnskap om relasjonsarbeid dreier seg om å ha innsikt i hvordan man møter andre på en måte som får dem til å føle seg hørt, respektert og forstått. Eide (2011) skriver at når man har tillitt til at den andre vil ta imot en på en god måte, våger man å møte den andre. Det er altså når svaret som gis er positivt og man opplever at den andre har tillitt til en, at en relasjon kan etableres. Eide skriver videre at det kan se ut som om det handler om gjensidighet, men at dette ikke er tilfelle. Det er slik at et krav om at den andre skal møte meg med tillitt, vil føre til at relasjonen reduseres til et prinsipp. Prinsipper og regler vil alltid være utilstrekkelige fordi man alltid vil kunne komme til å stå i situasjoner som gjør det å følge prinsippene til en utfordring. Det som fordrer en relasjon er derfor at jeg ikke kan kreve hvordan den andre skal møte meg. Jeg har ikke kontroll over den andres reaksjoner på mine innspill. Jeg har bare kontroll over de innspillene jeg gir til den andre og min egen reaksjon på den andre. Eide skriver at man i en relasjon alltid vil ha en type makt over hverandre fordi man har mulighet til å ta imot det den andre formidler på en måte som enten fremmer den andres muligheter for å utvikle seg eller den svekker den andres muligheter for å utvikle seg.

«Den møtte er den hvis liv jeg påvirker – i form av å bygge opp og ivareta, eller ved å overse eller bryte ned» (Eide, 2011, s. 71)

Videre skriver Eide (2011) at når man skal forsøke å sette seg inn i hvordan den andre har behov for å bli møtt, benytter man seg av sin egen forventning om hvordan man ønsker at den

andre skal møte en selv. Man bruker sin evne til empati for å forsøke å sette seg inn i hvordan den andre opplever situasjonen. Det forutsetter at vi likner på hverandre. Likevel er det slik at man må være ydmyk for at det å likne på hverandre ikke er det samme som å være lik hverandre. Man må alltid være bevisst på at den andre er noe annet enn meg. Det vil alltid være noe hos den andre som jeg ikke kan forstå. Hvis en lukker seg for at den andre ikke er lik en selv og trekker slutninger om den andre ut ifra sine egne erfaringer og forståelser, vil en krenke den andre og redusere den andre til noe den ikke selv vil kunne identifisere seg med. Vi må holde i sjakk den iveren vi har etter å bruke våre egne erfaringer til å forstå den andre. Samtidig som vi bruker erfaringer som er felles for alle mennesker til å nærme oss en forståelse av den andres situasjon og hva den andre kan ha behov for, skal vi være bevisste på at vi aldri kan sette oss helt inn i hvordan den andre opplever situasjonen.

Relasjonskompetanse dreier seg om å ha kunnskap om hvordan man som menneske forholder seg til sine følelser og hvordan man reagerer ut ifra disse. Grelland (2011) skriver om det han kaller fortvilelse. Han skriver at fortvilelse handler om at en ikke ønsker å se sannheten i øynene. Hvis en skal trekke dette inn i en barnehagelærers hverdag, handler det for eksempel om at foreldrene ikke ønsker at barnet deres skal ha problemer og derfor ser de heller ikke at barnet deres har problemer. Han betegner det som en form for selvbedrag. Grelland skriver at fortvilelse kommer til uttrykk gjennom to hovedstrategier – den ene er at man flykter inn i en fantasi hvor man dikter seg selv inn i en situasjon hvor ting er annerledes og man takler utfordringene på en bedre måte. Det kan føre til at man blir aggressiv over motstand som minner en på hvor man står og som utfordrer den virkeligheten som man har konstruert for seg selv. Den andre strategien handler om at man forflytter oppmerksomheten bort fra seg selv og det som er problemet. Man ønsker ikke å ta på seg ansvaret for at ting går galt og kan komme til å overføre skylden på andre. Å kritisere et annet menneske for det personen *er*, er et initiativ til fortvilelse hos den andre. Det er derfor, skriver Grelland, at tilbakemelding og kritikk til en annen ikke bør rettes mot hva man *er*, men mot hva man *gjør*. (Grelland, 2011, s. 119)

«[...] hvis vi skal stimulere til positive endringer hos noen, må vi gi vedkommende nok positiv støtte til at han eller hun kan akseptere seg selv [...] hvis man aksepterer seg selv, kommer forandringen og veksten av seg selv» (Grelland, 2011, s. 120)

Relasjonskompetanse handler om å forsøke å se seg selv utenifra og å se den andre innenifra. Begrepet «mentalisering» blir blant annet brukt av Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) på en måte som jeg tenker kan knyttes til relasjonskompetanse. Fogany (2006) har forsket på

hvilken innvirkning foreldrenes evne til å mentalisere har for at det skal etableres en trygg tilknytning mellom barn og foreldre og skriver at mentalisering dreier seg om at man er i stand til å flytte fokuset fra den atferden som kommer til syne og over på den meningen som ligger bak atferden. Fogany skriver at for at man skal kunne forstå den andres hensikter, må man selv ha opplevd at ens egne hensikter har blitt forstått. Han trekker også inn begrepet «speiling». Speiling handler om at man tar til seg den andres følelser og man uttrykker forståelse for disse uten at man selv tar på seg den andres følelser. Evne til mentalisering blir en effekt som kommer av å ha vokst opp med trygge tilkynningsrelasjoner. Man kan derfor si at en forutsetning for at barn skal kunne utvikle evne til mentalisering, er at barnehagelærere gir dem erfaringer med å bli møtt med vilje til å forstå og sette seg inn i deres situasjon. Det er ikke alle barnehagelærere som selv har vokst opp med trygg tilknytning. Jeg mener derfor at det er viktig at de som skal jobbe med barn, tar et oppgjør med sin egen oppvekst, slik at de er i stand til å møte barnet på en måte som fremmer deres utvikling. Det understrekes også av Bowlby (1988), som oppdaget at det fantes en forskjell mellom foreldre som hadde opplevd en barndom som de beskrev som ulykkelig og utrygg. De fleste foreldre som hadde opplevd en slik barndom, viste også en utrygg tilkynningsrelasjon til sine egne barn. Det var likevel foreldre som hadde opplevd en ulykkelig og utrygg barndom som viste en trygg tilkynningsrelasjon til sine barn.

«It seemd to the interviewers and those assessing the transcripts that these exceptional mothers had thought much about their unhappy earlier experiences and how it had affected them in the long term, and also about why their parents might have treated them as they had.» (Bowlby, 1988, s. 134)

Jeg tenker at barnehagelærere trenger relasjonskompetanse og mentaliseringsevne i alle situasjoner de står oppe i og at det er spesielt viktig i forhold til arbeid med tilknytning. Det dreier seg om å ha kompetanse til å raskt etablere en god relasjon til foreldrene når barnet begynner i barnehagen, slik at man er trygg på å ta opp det som er vanskelig når man blir nødt til det. Det dreier seg også om å være i stand til å se bak barnets atferd og forsøke å sette seg inn i hva barnet har behov for, og om å skape et trygt miljø for faglig utvikling og refleksjon i personalgruppen (Killén K. , 2012a). Det krever at alle som jobber i barnehagen går i seg selv og reflekterer over hvordan deres egne tilkynningserfaringer preger deres måte å møte barn på i barnehagen. De som har personlige erfaringer med en utrygg tilkynningsrelasjon, må ta et oppgjør med disse og tilegne seg en reflektert relasjonskompetanse for å kunne skape trygge tilkynningsrelasjoner i barnehagen.

Profesjonell kompetanse og faglig trygghet

Når man står midt oppe i en situasjon, kan det være vanskelig å sette ord på hva som skjer, selv om man kanskje har kunnskaper om hva det er. Da blir det mye vanskeligere å gjøre noe med situasjonen. Profesjonell kompetanse og faglig trygghet er derfor avgjørende for at en skal være i stand til å ta tak i en situasjon og handle når det oppstår bekymring. Det krever innsikt i betydningsfulle teorier og at man har gjort seg refleksjoner omkring dette i forkant av vanskelige situasjoner. På denne måten vil man kunne være i stand til å handle profesjonelt når man står opp i det (Killén K. , 2012a) (Drugli, 2010).

Killen (2012a) hevder at faglig, profesjonell veiledning av personale når det oppstår bekymring for barn er avgjørende for å kunne håndtere bekymring. Gjennom veiledning får personalet mulighet til å få bearbeidet erfaringer, satt ord på bekymringer og bevisgjort seg sine holdninger. De får muligheten til å reflektere over og analysere erfaringer og observasjoner i lys av relevante teorier og hypoteser. Med større innsikt og forståelse, vil personalet i barnehagen få mer overskudd og mot til å se virkeligheten i øynene og gripe an situasjonen som de står ovenfor (Drugli, 2010) (Killén K. , 2012a) (Killén K. 2012b). Killen (2012a) skriver videre at det er viktig at man som profesjonell tar ansvar for de observasjonene man gjør seg, at man tar det opp med de det gjelder og at man tar ansvaret med å formidle en bekymring videre. Hun trekker fram det hun kaller for «den vanskelige samtalen», som hun definerer som samtaler hvor man forventer at klienten vil reagere med å avvise, benekte eller med aggresjon. Å ta opp en bekymring med foreldrene der man kan forvente at foreldrene vil kunne reagere på en ubehagelig måte, kan føre til et personlig behov for å beskytte seg selv. Det kan føre til at man unnlater eller utsetter å ta opp bekymring med de det gjelder, for eksempel når det kommer til bekymring om et barns atferd eller familiens omsorg. Killen understreker at yrkesidentitet er viktig for at man skal være i stand til å gå inn i slike vanskelige samtaler. Det dreier seg blant annet om å ha en realistisk holdning til egen kompetanse og at man har en kritisk og konstruktiv holdning til egen profesjon og faget man arbeider med. Hun mener det ligger en følelse av ansvar for å bidra til nyskaping og utvikling av faget i det å ha en sterk yrkesidentitet, som kan bidra til at det blir tatt ansvar for konsekvensene av observasjoner som blir gjort, med tanke på barn som man registrerer har en atferd som bekymrer en.

«Det handler blant annet om å ta ansvar for at barn får hjelp, ansvar for eksempel for å henvende seg til barnevernet når en er bekymret for et barns omsorgssituasjon, og å gjøre dette på en respektfull og ivaretagende måte både overfor foreldre og barn.» (Killén K. , 2012a, s. 53).

Det som er avgjørende for å få til et godt samarbeid mellom foreldre og barnehagen, hevder Nilsen (2014), er at man klarer å skape en felles forståelse av hva som er barnets problem. Hun skriver videre at barn som viser en atferd som kan tyde på utrygg tilknytning, har behov for å bli møtt på en mest mulig lik måte både hjemme og i barnehagen og at det i slike sammenhenger vil bli nødvendig veiledning av foreldrene. Killen (2012a) skriver at evnen til å lytte empatisk, være åpen og leve seg inn i den andres perspektiv uten å dømme eller vise kritiske holdninger, er den eneste måten å unngå at man gir foreldrene følelsen av å ikke være verdt noe og å ikke strekke til. Også Nilsen (2014) er opptatt av at fokuset må være på endring og utvikling av barnets atferd og at en må bekrefte og støtte foreldrenes forsøk på å bidra til dette. Killen (2012a) presenterer en oppskrift som blant annet går ut på å reflektere omkring hvordan situasjonen oppleves for foreldrene, slik at man blir i stand til å respondere på deres opplevelse og ikke selv går i forsvar. Hun mener det også er nødvendig at man har kunnskap om forsvarsmekanismer, slik at man kan forholde seg profesjonell til det som skjer og handle på en slik måte at forsvaret blir mindre og en positiv kontakt kan skapes. Det som er faren, fremhever Killén, er at man kan komme til å overidentifisere seg med foreldrene ved at man trekker paralleller til sin egen utilstrekkelighet i en slik grad at man kommer til å bagatellisere det problemet man står over for. Dette vil igjen føre til at barnet ikke får den hjelpen det har behov for.

Samarbeid med andre instanser

Killén (2012a) skriver at hun mener det er viktig at barnehagelærerne skaffer seg oversikt over hvilke ressurser som finnes og hva de ulike institusjonene man skal samarbeide med, har for slags kompetanser, ytelser og muligheter, men også hvilke begrensninger de har. Jeg vil kort trekke fram de instansene som jeg mener det er nødvendig at barnehagelærerne har kjennskap til i sitt arbeid med tilknytning og hvilke forutsetninger som må være til stede for at det skal kunne være et godt samarbeid mellom de ulike instansene.

Både i St.meld.nr 18 *Framtidens barnehage* (St.Meld. nr 18 (2010-2011)) og i St.meld.nr 24 *Læring og fellesskap* (St.Meld. nr 24 (2012-2013)) blir det understreket at de ansatte i PPT har uttrykt et ønske om å jobbe mer systemrettet i barnehagen. Det betyr at de ønsker at fokuset skal være på barnet som en del av en sosial kontekst der man anerkjenner at miljø og

oppvekstvilkår kan ha innvirkning på barnets utvikling. De ønsker derfor større fokus på veiledning av ansatte i barnehagen for at man skal kunne tilrettelegge et godt miljø for alle barn. Videre forstår jeg det som at de ansatte i PPT i *Læring og fellesskap* (St.Meld. nr 24 (2012-2013)) uttrykte frustrasjon over det individrettede fokuset som er og det tidkrevende arbeidet det er å utarbeide sakkyndige vurderinger. De ytret et ønske om å jobbe tettere på barnehagen og være en viktig samarbeidspartner for barnehagen for å bidra til tidlig innsats og forebygging, ved at de kan tilby observasjon, veiledning og oppfølging i tilfeller hvor barnehagen opplever at deres kompetanse ikke strekker til. Videre utheves det i *Framtidens barnehage* (St.Meld. nr 18 (2010-2011)) at det også er viktig at barnehagen og foreldrene vet hvordan de kan få hjelp, hvilken hjelp de kan forvente og når man kan forvente å få hjelp. Det understrekes i meldingen at selv om PPT sitt systemarbeid fortsatt skal være rettet mot barn med spesielle behov, trenger ikke behovene ligge hos barn spesielt. Det kan også være faktorer i barnets læringsmiljø – hvordan barnegruppen er organisert, kompetansen til barnets omsorgsgivere osv. Ønsket er at PPT skal kunne komme inn på et tidlig tidspunkt, slik at barnet kan få tilstrekkelig utbytte av barnehagetilbudet og det ikke blir nødvendig med henvisning og enkeltvedtak.

Helsestasjonen er den instansen hvor alle småbarnsfamilier er forpliktet til å forholde seg til, og som derfor møter barn og foreldre jevnlig gjennom barnets første leveår (Lov om brukerrettigheter § 6-1, 2014). Nilsen (2014) skriver at det er viktig at foreldre og barnehagen samarbeider med helsestasjonen for at barna skal få et godt og helhetlig tilbud. Det vil for eksempel kunne dreie seg om samarbeid for å komme fram til tiltak som kan bidra til at barnehagen og foreldrene får økt kunnskap om hva barnet har behov for, blant annet gjennom veiledning. Hvis foreldrene samtykker, kan barnehagen ta kontakt med helsestasjonen og drøfte enkelttilfeller hvis de har behov for opplysninger eller veiledning. Barnehagen kan også ta kontakt med helsestasjonen og drøfte saker anonymt. Nilsen (2014) anbefaler at man utarbeider en plan for samarbeid mellom helsestasjon og barnehage i kommunen.

I innledningen av oppgaven presiserte jeg at saker av en så alvorlig art at det er snakk mistanke om grov omsorgssvikt eller overgrep, faller utenfor denne oppgaven. Backe-Hansen (2009) betegnet saker hvor man er bekymret for et barns omsorgssituasjon men er usikker på om alvorlighetsgraden er av en slik art at man bør involvere barnevernet, som «gråsonesaker». Hun understreker, i likhet med Killen (2012a) betydningen av at man konkretiserer bekymringen gjennom observasjon, dokumentasjon og samtaler med foreldrene i tillegg til å ha en dialog med andre involverte instanser, som PPT og helsestasjon. Videre understreker

hun behovet for at det finnes gode samarbeidsrutiner mellom barnehage og barnevern som kan øke barnehagens kompetanse når det kommer til hvilke barn det er riktig å melde om.

Barnevernloven sier at:

«Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Hjelpetiltak skal ha som formål å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien.»

(Barnevernloven §4-4)

Barnevernet har altså mulighet til å bistå og komme med hjelpetiltak råd og veiledning i hjemmet, for å bidra til en bedring av barnets omsorgssituasjon. Jeg tenker at når det kommer til saker som omfatter denne oppgaven, er det saker hvor barnehagen opplever at de kommer til kort i forhold til muligheter for veiledning og samarbeid når de bekymrer seg for om tilknytningsrelasjonen mellom barn og foreldre kan være til skade for barnets utvikling. At barnehagen varsler barnevernet i alt for liten grad, har fått mye fokus de siste årene. Det blir blant annet trukket fram av Backe-Hansen (2009) i hennes kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern. I kartleggingen kommer det fram at styrere som har blitt intervjuet, gir uttrykk for at de ønsker at barnevernet er mer synlig i barnehagen ved at barnevernet kunne dela på foreldremøter, i personalgruppa og i tverrfaglige team. De ønsket også mer åpenhet og mulighet for å få tilbakemelding i saker de hadde meldt til barnevernet som var av relevans for barnehagen. Også mulighetene for at barnehagene kunne drøfte saker anonymt med barnevernet, ble trukket fram som et varierende tilbud som det var behov for å få mer struktur på.

Hvis et barn har sammensatte vansker, kan det være nødvendig at flere instanser samarbeider. Et slik samarbeid må ha fokus på barnet og barnets beste. Nilsen (2014) understreker at det er viktig at foreldrene gir skriftlig samtykke til at alle instanser som deltar i samarbeidet kan utveksle nødvendig informasjon uten at taushetsplikten kommer til hinder for samarbeidet. Hovedtrekkene i de forskriftene og rapportene som jeg har presentert i dette avsnittet er behovet for åpenhet og samarbeid mellom instansene. Det ytres et behov fra barnehagens side om at terskelen for å diskutere saker anonymt og muligheter for å få veiledning og å samarbeide om enkeltbarn på tvers av instanser uten at taushetsplikten skal komme til hinder, er lav, slik at man bedre kan komme fram til tiltak som kan fremme barnets behov på en best mulig måte.

Sammendrag av litteraturdelen

I denne delen av oppgaven har jeg tatt for meg hva som ligger til grunn for tilknytningsteorien. Jeg har presentert de to hovedpersonene bak tilknytningsteorien, Bowlby og Ainsworth og gitt en kort innføring i tilknytningsteorien og fremmedsituasjonen. Videre ga jeg en kort innføring i hvordan man kan kjenne igjen de ulike tilknytningsstilene. Jeg har også diskutert andre faktorer som kan være med og virke inn på barnets atferd og utvikling, før jeg tok for meg hvordan det kan arbeides med tilknytning i barnehagen. Innenfor dette arbeidet kommer også barnehagelærernes bevissthet omkring sin egen profesjonalitet i tillegg til relasjonskompetanse. Til slutt har behovet for et helhetlig perspektiv gjort at jeg også har sett litt på samarbeid med PPT, helsestasjon og barnevern.

Vitenskapsteori og metode

I denne delen av oppgaven gjør jeg rede for bakgrunnen for valg av metode i forbindelse med oppgaven. Videre vil jeg ta for meg det vitenskapelige perspektiv og forskningsetiske hensyn før jeg tar for meg hvordan jeg har forberedt meg på intervjuene og bearbeiding og analyse av datamaterialet som ble samlet inn, i tillegg til å diskutere forskningsprosjektets validitet og reliabilitet.

Valg av metode

De to metodene man kan velge mellom er kvantitative, hvor dataene som blir samlet inn blir omgjort til tall og statistikk, og kvalitative, som går i dybden og er ute etter å få tak i beskrivelser og nyanser. Den kvantitative metoden gjør det mulig å bearbeide store mengder datamateriale og passer best når man skal finne svar på mer generelle, overliggende spørsmål. Kvalitativ metode dreier seg om å gå i dybden. Det gjøres i form av intervju, observasjon eller litteraturstudie og man har et mindre antall enheter. Dette gir større rom for å analysere på et sosialt plan (Jacobsen, 2013). Min problemstilling er: «På hvilken måte viser barnehagelærere at de benytter sin kompetanse til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker» Thagaard (2013) skriver at «Intervjuer gir et særlig godt grunnlag for å få innsikt i personers erfaringer, tanker og følelser» (Thagaard, 2013, s. 95) Problemstillingen min viser at jeg ønsker å få tak i barnehagelæreres beskrivelser av sitt arbeid på småbarnsavdeling. Det dreier seg både om opplevde, subjektive erfaringer, taus og uttalt kunnskap og beskrivelser som jeg mener det ikke er mulig å få gjennom spørreskjemaer med allerede fastlagte mønstre, men som det heller er naturlig å få innsikt i ved å benytte intervju. Det kunne ha vært aktuelt å benyttet en kombinasjon av intervju og observasjon for å få kunnskap om hvordan førskolelærere faktisk jobber med dette temaet, og om det er samsvar med det førskolelærerne sier de gjør og det de

faktisk gjør (Jacobsen, 2013), men å gjennomføre observasjoner i tillegg til intervjuet ligger utenfor de ressursmessige forutsetningene i denne oppgaven og jeg velger derfor å legge mitt fokus på intervjuet, som jeg mener vil gi mest relevant informasjon for å finne svar på min problemstilling.

Det kvalitative forskningsintervjuet.

Det åpne intervjuet kjennetegnes ved at intervjuer og intervjuobjekt samtaler omkring et tema. Intervjuet foregår som oftest ved at man møtes fysisk, men det kan også skje over telefon. I mitt tilfelle har jeg mulighet til å dra ut til de jeg skal intervju og det er derfor naturlig at jeg gjør det. I et helt åpent intervju legges det få eller ingen føringer på hva som skal sies (Jacobsen, 2013). Det som er faren med et for åpent intervju, er at samtalen kan komme til å skjære ut slik at man ikke får svar på problemstillingen. Man kan derfor velge å strukturere intervjuet til en viss grad, ved for eksempel å forberede en liste over temaer som skal tas opp. Å sette opp en intervjuguide gir en oversikt over de temaene en ønsker å være innom i løpet av intervjuet. En slik type intervju blir også kalt strukturert intervju, og gir de intervjuede frihet til å utforme svarene sine som de vil, samtidig som at man har fordelen ved å kunne sammenlikne svarene når man skal i gang med analysen (Thagaard, 2013). Thagaard skriver at i et delvis fastlagt intervju, er temaene man ønsker å være innom utarbeidet på forhånd, men rekkefølgen tar man ut ifra hva som passer for å få en best mulig flyt i intervjusituasjonen. Den intervjuede står i tillegg fri til å ta opp temaer som ikke var planlagt på forhånd.

I utarbeidelsen av intervjuguiden bør man tenke over om hensikten med det man ønsker å få ut av intervjuet er åpen eller skjult (Jacobsen, 2013). I mitt tilfelle er jeg ute etter å få tak i barnehagelæreres bruk av sin kompetanse for å oppdage og forebygge tilknytningsvansker. Hvis jeg går rett ut med å spørre dem om dette, står jeg i fare for å fastlåse dem på hva jeg mener med begrepet tilknytning og hvordan de skal få vist at de har kunnskap om dette. Det kan føre til at de vil kunne komme til å gi meg annen informasjon enn den jeg er ute etter. Det blir derfor vesentlig at de spørsmålene som jeg stiller, gjør det mulig for dem å gi uttrykk for hvordan de arbeider med dette temaet, uten at begrepet tilknytning nødvendigvis blir benyttet (Thagaard, 2013). Kunnskap om tilknytning kan komme til uttrykk gjennom det de har lest om tilknytningsteori, men de kan også sitte inne med mye kunnskap som faller inn under kategorien tilknytningsteori uten at de er i stand til å begrepsfeste det. Jeg tror at ved å stille spørsmål som har til hensikt å få fram både deres bevisste kunnskap, deres tause kunnskap,

erfaring og sunn fornuft, vil jeg best kunne komme fram til det jeg er ute etter (Haaland, 1996).

Vitenskapsteori

I forkant av intervjuet er det viktig at jeg, som intervjuer, er bevisst vesentlige vitenskapsteoretiske spørsmål, slik at jeg kan komme fram til den informasjonen jeg søker på en god måte. Det dreier seg om hvilke refleksjoner jeg har gjort i forkant av intervjuet, å vite hvordan jeg bør sette i gang et intervju, hvordan jeg bør handle underveis i intervjuet og hvordan jeg i etterkant av intervjuet håndterer og forholder meg til den informasjonen jeg har fått inn (Thagaard, 2013).

Før jeg går i gang med intervjuet, er det viktig at jeg har reflektert omkring min egen forforståelse. Forforståelsen handler om de tankene og erfaringene vi har med oss fra tidligere og inn i en ny situasjon. Forforståelsen er det som gjør oss i stand til å forstå det nye, ved at en enten utvider, endrer på eller forkaster og fornyer det en visste i fra før. Det meste av forforståelsen er skjult og dermed ubevisst. Gjennom å bevisst reflektere rundt sin egen forforståelse, blir man klar over elementer som kan være med på å prege måten man møter den situasjonen man står opppe i, noe som igjen kan utvide den tidligere forståelsen av situasjonen (Thomassen M., 2006). Järvinen og Mik Meyer (2008) skriver at de tankene man har gjort seg i forkant av intervjuet, er med på å prege de metodiske valgene man tar og vil på denne måten virke inn på hele forskningsprosessen - fra utarbeidelsen av intervjuguiden til analysen. Det er derfor avgjørende at man har reflektert omkring sin egen innvirkning på den relasjonen som blir skapt og utfallet av intervjuet. I min situasjon dreier det seg om alt fra hvilke spørsmål jeg stiller, hvordan jeg oppfører meg i intervjusituasjonen, hvilke notater jeg merker meg som viktige og hva jeg vektlegger i analysen av intervjuet. I denne sammenheng innebærer min forforståelse blant annet tanker om at mye av den atferden som barn viser på småbarnsavdeling og som oppfattes som bekymringsverdig, har sin bakgrunn i tilknytningsvansker og at personalet på småbarnsavdeling kan fungere som en signifikant andre som er med på å redusere konsekvensene av mangelfull tilknytning til primæromsorgsgiver. Det blir viktig for å få riktig informasjon, at jeg ikke er for fokusert på å få svar på mine antagelser og meninger, men er åpen for ulike perspektiver. Samtidig er det avgjørende for at jeg skal få besvart min problemstilling, at jeg holder fokuset på de elementene ved intervjuet som kan gi disse svarene.

Thomassen skriver:

«Jeg forstår noe bare i den grad jeg kan anvende det, det vil si trekke det inn i mitt eget liv og la det belyse min egen konkrete situasjon i dag, for eksempel de arbeidsoppgavene jeg står overfor her og nå» (Thomassen M. , 2006, s. 174)

Det betyr at kunnskapen, taus og begrepsfestet, kommer til uttrykk i personers handlinger. For å forstå hva som er intensjonen med den handlingen som blir gjort, må man være i stand til å leve seg inn i den andres virkelighet og bygge opp denne i seg selv, ved å bruke sine egne erfaringer og kunnskaper. Det er dette som kalles hermeneutikk. Med andre ord kan hermeneutikk forklares med at man tar for seg et fenomen i sin helhet og studerer det. Det neste skrittet er at man plukker helheten fra hverandre og forsøker å tolke og forstå delene av helheten. Når man setter delene sammen igjen, vil man ha en dypere forståelse av helheten enn det man hadde tidligere. Et hermeneutisk perspektiv fordrer at man konstant undervegs i forskningsprosessen driver en slik pendling mellom helheten og delene av helheten og på den måten søker etter en dypere og bredere forståelse av fenomenet (Thomassen M. , 2006).

Thomassen skriver videre at for at man skal ha forutsetninger for å forstå mer, krever det at man er åpen for nye innspill og nye måter å se fenomener på. I en intervju situasjon betyr det at jeg må være innstilt på at den andres opplevelse av virkeligheten kan være annerledes enn min, og for at jeg skal kunne få en dypere forståelse av min egen virkelighet, må jeg være villig til å lytte til den andres forståelse av sin virkelighet, slik at jeg på nytt kan vurdere og tolke hvordan denne forståelsen kan være et bidrag til å forstå min egen virkelighet bedre. Det er dette som kalles et fenomenologisk perspektiv (Thomassen M. , 2006). Fenomenologi dreier seg om at man undersøker et fenomen både «innenfra» og «nedenifra». Man er ute etter den andres forklaring på hvordan et fenomen har blitt opplevd av dem, for å få en dypere forståelse av hvordan et gitt fenomen kan oppleves. Jeg ønsker å vite noe om hvordan barnehagelærere benytter sin kompetanse i møte med tilknytningsvansker. Her dreier det seg både om taus kunnskap, ervervet erfaring, menneskelig innsikt, og, selvfølgelig, faglig styrke. Ved å reflektere over det som kommer fram i intervjuene, kan jeg etter hvert kunne avdekke hvordan det de forteller passer inn under det som kalles for tilknytningsteori. På denne måten kan jeg få innsikt i hvordan det arbeides med tilknytning på småbarnsavdeling uten i det hele tatt å benytte meg av begrepet «tilknytning».

Det forberedende arbeidet

Utarbeidelse av intervjuguide.

Thagaard (2013) skriver om det dramaturgiske aspektet ved intervjuguiden, som dreier seg om hvordan nivået av emosjonell intensitet øker gradvis i løpet av intervjuet, før det avtar mot slutten. Tidlig i intervjuet er det avgjørende å skape en trygg relasjon som gjør at den som blir intervjuet kan slappe av og føle seg komfortabel i situasjonen og med spørsmålene som blir stilt. I starten av intervjuet vil jeg derfor fortelle litt om prosjektet og hensikten med intervjuet, før jeg begynner å stille enkle, åpne spørsmål. Det kan også være greit å spørre de intervjuede om det er noe de lurer på (Jacobsen, 2013). Når det kommer til hvordan spørsmålene skal stilles, så understreker Thagaard (2013) viktigheten av at spørsmålene virkelig er åpne, slik at den som blir intervjuet får mulighet til å legge fram sine meninger, synspunkter og erfaringer. Thagaard understreker videre viktigheten av at den relasjonen som skapes, preges av gjensidighet, noe som krever at den som intervjuer åpent og uformelt går inn for å forstå den andre og for å utvikle og fortolke kunnskaper og erfaringer, slik at en felles dybde får mulighet til å tre frem.

Når man som intervjuer har stilt et spørsmål, er det viktig at man er i stand til å lytte på det svaret som kommer og gi den som svarer tid. Det kan være en utfordring, fordi man kan komme til å måtte høre en del som ikke er relevant for problemstillingen (Jacobsen, 2013). Dette understreker også Thagaard (2013), som skriver at det kan være et dilemma å veksle mellom å være bevisst i en lyttende posisjon på den ene siden, og å føre samtalen videre på den andre siden, fordi det på den ene siden kan føre til at mer informasjon kommer fram, men på den andre siden kan man stå i fare for å avbryte fortellingen og gå glipp av viktig innsikt, i tillegg til at den intervjuede kan komme ut av samtaleflyten. God evne til å skape helhet og balanse i intervjuet også når man har en intervjuguide, er derfor viktig.

Utvalg av informanter

Når det kommer til kvalitative studier så er det viktigere at de jeg skal intervjuer kan gi meg den informasjonen jeg er ute etter, enn hvor mange jeg intervjuer. Flere informanter vil kunne gi et rikere bilde av det man ønsker å studere, men det krever også mer arbeid (Jacobsen, 2013). Jeg kom fram til at fem informanter er et overkommelig antall for å både få et visst spekter, i tillegg til at jeg får tid til å analysere og tolke informasjonen i etterkant av intervjuene. Det har vært mitt ønske å ha fokus på de som faktisk arbeider med de minste barna i barnehagen. Jeg bestemte meg derfor for å gjøre et utvalg av pedagogiske ledere på småbarnsavdeling. Ut ifra dette satte jeg opp to kriterier: at informantene skal være

barnehagelærere og at de skal arbeide på småbarnsavdeling. Jeg har vært bevisst på at enkelte kommuner kan ha hatt mer fokus på tilknytningsarbeid enn andre og jeg ønsket derfor informanter fra ulike kommuner. For å komme fram til informanter, satte jeg opp aktuelle kommuner som lå innenfor en radius på 1,5 timer kjøring, og valgte tilfeldig en barnehage fra fem av disse kommunene. Med tilfeldig mener jeg ikke at jeg trakk lodd om hvilken barnehage jeg valgte, men at jeg ikke merket meg hverken barnehagens størrelse, om den er kommunal eller privat, eller hva som sto årsplanen deres før jeg valgte barnehagen. Jeg tok kontakt med styrer i barnehagen og fortalte kort om mitt forskningsprosjekt og lurte på om dette var noe de kunne være interessert i å være med på. Før de svarte ja, sendte jeg litt mer informasjon om prosjektet på mail, slik at de fikk mulighet til å diskutere det med den aktuelle pedagogiske lederen, før de tok kontakt igjen og ga tilbakemelding på om de ville være med. Fire av de jeg spurte, stilte seg positive til prosjektet, og jeg fikk komme til barnehagene for å intervju den pedagogiske lederen på småbarnsavdelingen. Den femte barnehagen var litt i tvil, og de ville prate litt på det. Når jeg ringte dem opp igjen, var de ikke så veldig interessert i å være med på prosjektet. Jeg var nå godt i gang med de andre intervjuene og det gikk med en del tid til transkriberingen i mellomtiden. Jeg vurderte en periode å droppe den femte barnehagen, men etter å ha tenkt på det, kom jeg fram til at jeg ønsket et ujevnt antall informanter, for å se om det ville trekke resultatet sterkere mot en tendens enn en annen. Dette gjorde at det tok litt tid før jeg fikk tak i en femte barnehage. Jeg var derfor ferdig med transkriberingen av de tidligere intervjuene og godt i gang med analysen når jeg gikk inn i det femte intervjuet. Selv om jeg forsøkte å gjøre intervjuet så nøytralt som mulig, merket jeg at jeg hadde med meg tanker om hvordan jeg kunne få informasjon som ville utfylle studien på en god måte. Dette kan ha hatt innvirkning på hvordan dette intervjuet utfoldet seg, selv om det var noe jeg var bevisst på.

Barnehagen der jeg gjorde intervju 4, hadde to småbarnsavdelinger og styreren jeg var i kontakt med, ytret et klart ønske om at begge barnehagelærerne skulle være med på intervjuet. Dette var noe jeg ikke hadde regnet med, men etter å ha reflektert litt over det, kom jeg fram til at jeg ønsket å gjøre det på den måten de foreslo, med det argumentet at det ville føre til at de sammen kunne vise noe av det mangfoldet av kompetanse som finnes i en barnehage. På den måten tenkte jeg at det kunne gi meg mer utfyllende informasjon som kunne gi svar på problemstillingen, uten at jeg måtte gjøre flere intervjuer. Også den siste barnehagen hadde det samme ønsket. Denne gangen ble det veldig enkelt å svare ja på det, fordi jeg tenkte at det

ville føre til at det ville bli enklere å sammenlikne de ulike intervjuene når det var to av intervjuene som hadde to barnehagelærere.

En båndopptaker er et veldig godt hjelpemiddel for å få med seg det som blir sagt i intervjuet samtidig som man har muligheten til å føre en mer flytende samtale med mulighet for å benytte seg av prober, bekreftelser og positivt kroppsspråk for å skape en god og avslappet situasjon (Jacobsen, 2013). Jeg bestemte derfor at jeg ville ta opp intervjuet på bånd. Jeg informerte om båndopptakeren i mailen som ble sendt til barnehagen før de takket ja, slik at det ikke ville komme som noen overraskelse når jeg trakk den frem på intervjudagen. I tillegg gav det dem muligheten til å takke nei hvis dette var noe de ikke ønsket. Jacobsen understreker viktigheten av å ta notater undervegs i intervjuet også når man benytter båndopptaker, slik at det blir lettere å orientere seg i opptaket og huske det man mente var spesielt viktige elementer ved intervjuet, når man skal til å transkribere. Jeg gjorde meg notater undervegs, men jeg er usikker på om de hadde veldig mye for seg for min del. Jeg opplevde enkelte ganger å få en opplevelse av at informantene ble noe opphengt i hva jeg noterte og hva jeg ikke noterte av det de sa, og at det enkelte ganger kunne få dem litt ut av fokus – som om jeg noterte bare det jeg opplevde som «riktige svar». Det er mulig at jeg kunne ha fått andre svar på enkelte spørsmål, hvis jeg hadde valgt å ikke notere. Jeg brukte også notatene lite i transkriberingen, og føler jeg fint ville klart meg uten. I tillegg tenker jeg at et intervju uten at jeg noterte, kanskje ville ført til at det hadde blitt en samtale som var preget av enda mer likevekt enn jeg fikk til. For selv om jeg opplevde i alle intervjuene at det var en god, likeverdige tone oss imellom og at det handlet om to parter som jobbet mot samme sak og som hadde ulik kunnskap å dele med hverandre, så var det slik at det var jeg som hadde både notatblokken og båndopptakeren og det er naturlig at det skaper en viss ubalanse i intervjusituasjonen.

Etiske refleksjoner

Det er flere aspekter ved gjennomføringen av forskningsprosjektet som fordrer at man har reflektert rundt de etiske problemstillingene det skaper. Det dreier seg både om hvordan man behandler menneskene man intervjuer og hvordan man i etterkant av intervjuet behandler informasjonen man har fått om dem. «Det er et viktig etisk prinsipp at deltagelse i forskningsprosjekter ikke på noen måte skal bidra til å skade de personer vi intervjuer» (Thagaard, 2013, s. 119) Man har, som forsker, et ansvar for at intervjusituasjonen oppleves som trygg og behagelig for den som blir intervjuet. Det er ikke etisk forsvarlig å stille spørsmålsteget ved de ytringene som den intervjuede kommer med, eller peke på motsetninger

i det som blir sagt (Thagaard, 2013). Det er ikke min jobb, som forsker å peke på deltageres manglende innsikt, diskutere mot deres meninger eller på annen måte få deltagerne til å føle seg ydmyket, uvitende eller dårlig på andre måter. Min jobb er å hente inn de opplysningene som de gir meg og benytte disse på en forsvarlig måte i mitt forskningsprosjekt.

Den andre store etiske utfordringen dreier seg om oppbevaring av personopplysninger.

Thagaard skriver: «NESH (2006:14) definerer personopplysninger som «opplysninger som direkte eller indirekte kan knyttes til en enkeltperson. En person vil være direkte identifiserbar via navn, personnummer eller andre personentydige kjennetegn» (Thagaard, 2013, s. 25) På NSD sine nettsider skriver de:

«Personopplysninger er opplysninger og vurderinger som kan knyttes til enkeltpersoner:

- direkte, ved at datamaterialet inneholder navn, personnummer eller andre personentydige kjennetegn
- ved at datamaterialet kan spores tilbake til e-post/IP-adresse (f. eks. ved nettbaserte spørreskjema)
- indirekte, via en kombinasjon av bakgrunnsopplysninger
- via referansenumre i datamaterialet som viser til adskilt navneliste (koblingsnøkkel)

Dersom du utelukkende skal registrere anonyme opplysninger er prosjektet ikke meldepliktig. Et anonymt datamateriale består av opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner, verken direkte, indirekte, eller via koblingsnøkkel.» (www.nsb.uib.no, 2015)

I min undersøkelse har jeg tatt kontakt med hver enkelt barnehage. Jeg har navn på barnehagen og styreren. Jeg har valgt å ikke notere navn på de pedagogiske lederne jeg skal intervjuer, slik at jeg ikke oppbevarer deres navn eller kontaktinformasjon noe sted. I starten av intervjuet ønsket jeg å spørre barnehagelærerne om de kunne si litt om seg selv i forhold til hvor lenge de har jobbet som barnehagelærer, hvor store avdelinger de jobber på, og hvor mange voksne de er på avdelingen. Disse opplysningene er de eneste i mitt prosjekt som kan representere en risiko, fordi det kan bli mulig å koble intervjutidspunkt opp mot informasjonen barnehagelærerne oppgir, og på den måten er det mulig å finne ut hvilke av de ulike profilene som arbeider i hvilken barnehage. Det forutsetter at man har informasjon om hvilke barnehager jeg har vært i. Det blir derfor viktig at jeg destruerer listen over intervjuerbarnehager i etterkant av prosjektet. På denne måten vil det ikke være mulig å spore opp de enkelte barnehagelærerne i etterkant av prosjektet. På bakgrunn av denne vurderingen, valgte jeg å ikke melde inn prosjektet hos NSD.

Jeg var veldig i tvil om jeg skulle nevne begrepet trygg tilknytning når jeg skulle i gang med intervjuene, nettopp fordi jeg var redd for at barnehagelærerne jeg skulle intervjuer ville henge seg for mye opp i begrepet tilknytning og hva som lå i det. Når deltagerne i en forskningsprosess ikke er klar over hvordan forskeren skal benytte og tolke de dataene som kommer fram i intervjuet, kan det oppstå et dilemma i forhold til informert samtykke, fordi man ikke kan slå seg til ro med at deltagerne har gitt samtykke til å benytte den informasjonen som framkommer i intervjuet (Thagaard, 2013). Etter å ha diskutert det med min veileder, kom vi derfor fram til at det veier tyngre at barnehagelærerne har mest mulig presis informasjon om den studien de er med på, slik at de ikke føler jeg har gått bak ryggen på dem. I forkant av intervjuene leste jeg derfor opp problemstillingen min, som den gang var: «I hvilken grad viser barnehagelærere at de har kunnskap om tilknytning og at de benytter seg av denne i sin praksis?» Jeg var nøye med å presisere for alle informantene at med kunnskap om tilknytning er jeg ikke interessert i hva de har lest av tilknytningsteori, men hvordan de jobber i praksis med barn som gjør dem bekymret på småbarnsavdeling.

Presentasjon og drøfting av funn

I dette avsnittet vil jeg først gjøre en kort presentasjon av intervjudeltagerne. Videre vil jeg ta for meg hva som kom fram av deres beskrivelser av sitt arbeid på småbarnsavdeling. Jeg har tolket de svarene som de har gitt og satt de opp mot relevant teori om tilknytning, for på den måten å relatere disse til problemstillingen.

Presentasjon av intervjudeltagerne

Jeg har gjennomført fem intervjuer med barnehagelærere på forskjellige småbarnsavdelinger. I intervju 1 - 3 var det en barnehagelærer med på intervjuet. I intervju 4 og 5 var det to barnehagelærere med på intervjuet. Jeg har nummerert intervjuene jeg har gjennomført fra 1 – 5. Når jeg omtaler barnehagelærerne videre i analysen, kaller jeg dem for eksempel for «barnehagelærer i intervju 1». I all hovedsak har jeg valgt å sammenfatte svarene til barnehagelærerne i de intervjuene hvor det var to barnehagelærere med på intervjuet til ett resultat, slik at jeg ikke skiller på hvem av de to som har sagt hva i analysen. De blir derfor som oftest omtalt som for eksempel «barnehagelærerne i intervju 4». Dette er først og fremst fordi jeg ikke har sett det som vesentlig for de resultatene som har kommet fram å skille mellom hvem som har sagt hva. Selv om barnehagelærerne i intervju 4 og 5 har hatt muligheten til å spille på hverandre i motsetning til de andre som har vært alene, mener jeg likevel ikke at dette er negativt fordi min hensikt ikke er å finne ut hvem som kan mest, men å

få innsikt i og sette fokus på den kompetansen barnehagelærere har og få svar på hvordan de benytter seg av denne for å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling. Jeg ønsket å få litt informasjon om hvor lenge de hadde jobbet på småbarnsavdeling, når de var utdannet og hvordan organiseringen var på avdelingene deres fordi jeg var interessert i å se om det fantes faktorer som jeg kunne trekke fram i analysen som kunne ha sammenheng med dette. En av barnehagelærerne har førskolelærerutdanning fra Høgskolen i Oslo, fem er utdannet på Hamar og en er utdannet barnevernspedagog og tar småbarnspedagogikk ved Høgskolen i Oslo og Høgskolen i Lillehammer. Deres arbeidserfaring varierer fra 19 år i barnehage til 2 år i barnehage. Den som har den lengste arbeidstiden er barnehagelærer i intervju 3, som er utdannet i 1996. Både barnehagelærer i intervju 1, barnehagelærer i intervju 2 og barnehagelærer nr.1 i intervju 5 er utdannet i 2001 mens barnehagelærer nr.2 i intervju 5 er utdannet i 2000. Barnehagelærerne i intervju 4 er de informantene som har nyest utdanning, der barnehagelærer nr.1 i intervju 4 er utdannet i 2012, mens barnehagelærer nr.2 i intervju 4 fortsatt er i utdanning.

Barnehagelærer i intervju 1 har jobbet på småbarnsavdeling hele tiden etter endt utdanning. Alle de andre har jobbet på storbarnsavdeling før de begynte på småbarnsavdeling. Barnehagelærer i intervju 3 har lengst arbeidserfaring samlet, men kortest erfaring fra småbarnsavdeling, med ett år på småbarnsavdeling og 18 år på storbarnsavdeling. Barnehagelærerne i intervju 5 har 9 og 7 års erfaring fra småbarnsavdeling, mens barnehagelærerne i intervju 4 begge har 2 års erfaring fra småbarnsavdeling. Hvor lang erfaring barnehagelærer i intervju 2 har fra småbarnsavdeling, falt ut av intervjuet og jeg har derfor ikke informasjon om det.

At barnegruppen ikke er for stor, er en forutsetning for at barna skal kunne bli trygge i barnehagen (Ahnert, Lamb, & Piquart, 2006). En av avdelingene som barnehagelærerne jobber på, har 9 barn og 3 voksne hver dag (3 barn per voksen). To avdelinger har 10 barn og 3 voksne hver dag (3,3 barn per voksen), en avdeling har 11 barn og 3 voksne hver dag (3,6 barn per voksen), en avdeling har 12 barn og 4 voksne hver dag (3 barn per voksen), en avdeling har 15 barn og 5 voksne hver dag (3 barn per voksen). Det er altså tre avdelinger med tre barn per voksen og tre avdelinger som har over tre barn per voksen.

Barnehagelærernes bruk av sin kompetanse for å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling

Med bakgrunn i problemstillingen «*På hvilken måte viser barnehagelærere at de benytter sin kompetanse til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling?*» skal jeg i dette avsnittet legge fram en analyse av de resultatene som kom frem i intervjuene. Svarene som barnehagelærerne gav på spørsmålene i intervjuene, viser at deres kompetanse og deres praksis er nært sammenvevd. Jeg understrekte i begynnelsen av intervjuet at jeg ikke var interessert i å vite hva de hadde lest av tilknytningsteori, men at jeg ønsket å få innsikt i hvordan de jobbet i praksis. I hele denne prosessen har jeg forsøkt å holde fokus på hvordan deres kunnskap og erfaringer med barn i ulike situasjoner har gitt dem kompetanse og innsikt i det som fremheves i tilknytningsteorien. Deres kunnskap om barns behov for trygg tilknytning viser seg blant annet i hvordan de forteller at de organiserer dagen, hvordan de jobber for å gjøre barna trygge i barnehagen, hva de tenker at barn har behov for og hvordan de møter barna. Den viser seg også i deres beskrivelser av hvordan de samarbeider med foreldre og andre instanser og hvordan de benytter seg av sin profesjonalitet og yrkesetiske kompetanse i møter som fremmer barns trygge tilknytning. I analysen ble det min jobb å fremheve hvordan den kompetansen de gir uttrykk for, kan settes opp mot relevant teori.

Om å være en trygg base

Ved spørsmål om hvilken betydning barnehagelærerne tenker at trygghet har for at barn skal kunne leke og utvikle seg, er svaret i fire av de fem intervjuene at trygghet betyr alt:

«Trygghet er jo alfa omega. Vil jeg si. Så lenge barn er utrygge så leker de ikke.» (Intervju 1)

«Trygghet er jo helt grunnleggende» (Intervju 2)

«Jeg tenker at det er bunnen til alt.» (Intervju 4)

«Det betyr alt! Tryggheten må være der. Det er det viktigste.» (Intervju 5)

Sitatene viser at de har stort fokus på at tryggheten må være til stede. Flere av barnehagelærerne gav uttrykk for at å skape trygghet hos barna er noe de jobber med hele høsten. De gir uttrykk for at det er store variasjoner i hvor lang tid barn bruker på å bli trygge og at det er viktig at barna får lov til å bruke den tiden de har behov for.

«Trygg base» er det mest grunnleggende i Bowlbys tilknytningsteori og handler i stor grad om at barnet gradvis utvikler en indre trygghet og selvstendighet når det har en visshet om at den voksne er større, sterkere og klokere enn barnet selv og vil beskytte det hvis det kommer i fare. Når barnet har denne tryggheten, vil det gradvis bevege seg bort fra den voksne for å

leke og oppdage, samtidig som det har den voksne i sidesynet og vet at det har mulighet til å søke trøst og beskyttelse hvis noe uventet og skremmende skulle oppstå eller det blir sliten og får behov for omsorg og beskyttelse (Bowlby, 1988). Jeg opplevde at alle barnehagelærerne viste gjennom svarene sine at de hadde grunnleggende kunnskap om «trygg base» og at de benyttet seg av denne kunnskapen både når de jobbet for å gjøre barna trygge i oppstarten, og for å se om barna var trygge. Bare en av barnehagelærerne benyttet begrepet «trygg base» når hun snakket om det, men det var tydelig at alle hadde kunnskap om at å være tilgjengelig for barna er viktig for deres trygghet og at barn som er trygge, leker avslappet og er ikke opptatt av å forsikre seg hvor de voksne er til enhver tid. Jeg mener førskolelærer i intervju 1 beskriver «trygg base» på en fin måte i dette sitatet:

«Jeg synes det er viktig på småbarnsavdeling når nye unger begynner at vi voksne er litt rolige. At vi sitter rolig og ikke vi flakker fram og tilbake. Med en gang vi voksne begynner å bevege oss rundt, så blir barna utrygge. Så det kan man se etter for nye barn. Og det er jo når de begynner å bevege seg bort fra deg og oppsøke noe å leke med på egenhånd - Krabbe bort fra deg og ikke snu seg til bake for å se om du er der enda eller... ja – du ser det litt på ungen at han lurert på hvor du er, at han er sikker på at du sitter der, med en gang hvis du har reist deg opp – da snur han med en gang og begynner å gråte.. Men den dagen da det ikke spiller noen rolle hvem som er der, eller at du reiser deg opp og begynner å kunne gå rundt som voksen - da ser du tryggheten på ungene.» (Intervju 1)

Jeg synes hun fanger opp hovedtrekkene ved det å være en trygg base og viser at hun har god kunnskap om hvordan man i barnehagen kan være en trygg base for de minste. Det handler om at de voksne er til stede og gjør barna trygge på at det alltid er en voksen som vil være der for dem når de har behov for det. Slik vil de gradvis slippe taket og stole på at de voksne er der. Bowlby (1988) skriver at når barnet til slutt har blitt trygg på at den voksne alltid er der, har det med seg de indre framstillingene av de voksne også når de er fraværende. Dette gjør at et trygt tilknyttet barn etter hvert kan utvide tid og avstand borte fra den voksne lengre og lengre jo eldre det blir. Også de andre barnehagelærerne viser at de har mye av den samme kunnskapen om «trygg base». Barnehagelærer i intervju 2 mener at trygghet er noe de voksne som jobber i barnehagen må gi barna gjennom deres væremåte. Hun sier det handler om at de voksne er rolige, tilgjengelige, at de er i barnas høyde, har et fang som barna kan komme og sette seg på og at de etablerer gode stunder sammen. Barnehagelærerne i intervju 5 sier at et barn som er utrygt helst vil helst sitte på fanget og tyr lett til tårene hvis det kommer uventede lyder eller noe annerledes skjer. Videre sier de at et trygt barn er i lek. Det går rundt og utforsker og sitter ikke bare og observerer. Barnehagelærer i intervju 3 sier at det er viktig at

man ikke legger for mye planer de første månedene av barnehageåret, men at man bare har et fang å sitte på og at man sitter på gulvet slik at barna kan komme til de voksne og være rundt de voksne. Også i de andre to intervjuene kommer det fram at de jobber for at barna skal bli trygge ved å jobbe i små grupper og at de merker om barna er trygge på om de leker avslappet eller bare vil være i nærheten av de voksne.

Barnehagelærerne i intervju 4 brukte metaforen «Å lades» som de hadde fra boken «Se barnet innenfra» (Brandtzæg, Torsteinson, & Øiestad, 2013). I boken sier de at når barna kommer i barnehagen, så trekkes kontakten ut av mor eller far, og da må den plugges inn i en av de voksne i barnehagen for at lampa deres skal kunne lyse. Den voksne fungerer som en ladestasjon som barnet kan komme til for å få emosjonelt påfyll når det har behov for det, slik at det kan gå ut i verden igjen og lyse. Denne metaforen går igjen i intervjuet, noe jeg tolker som at de har en gjennomgående bevissthet om at den «trygge basen» må være til stede ved at de voksne gir barnet den grunnleggende tryggheten det har behov for gjennom hele dagen, hver dag. Barnehagelærerne i intervju 4 forteller også at de forklarer denne metaforen for foreldrene i oppstarten og på foreldremøter.

I tre av de fem intervjuene blir det fortalt om erfaringer med barn som har brukt veldig lang tid på å bli trygge. Barnehagelærerne i intervju 4 sier at noen trenger en måned på å bli trygge i barnehagen, noen trenger et halvt år. Har de ikke full plass så bruker de mye, mye lengre tid på å finne seg en trygg tilknytningsperson. Førskolelærerne i intervju 5 sier:

«Vi gjør jo alt da, for at de skal bli trygge. Altså vi går nesten ikke videre før vi har fått den der grunntryggheten i bunn. Og da deler vi veldig mye i grupper, så vi er få barn og stort sett de samme voksne. Noen bruker lang tid og andre bruker kort tid. Det varierer. Der er stor forskjell» (Intervju 5)

Barnehagelærer i intervju 3 forteller at de har ei jente som har brukt nesten et halvt år enda hun har full plass. Hun har vært veldig reservert og vanskelig å komme inn på. Hun understreker at det er ekstra viktig å være en «trygg base» for henne, slik at hun selv får bestemme om hun vil sitte på fanget eller om hun vil ut i verden. Hun forteller at jenta ikke viser usikkerhet forhold til gråt, men at hun er veldig stille og observerer mye. For at et barn skal kunne utvikle en trygg tilknytning i barnehagen, må det ha tilstrekkelige erfaringer med at de voksne i barnehagen har representert en «trygg base» for lek og utforskning i tillegg til at det må ha erfaringer med at de voksne har fungert som en «trygg base» når det opplever vanskelige følelser. For noen barn tar dette lengre tid og det er viktig med kontinuitet

(Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). Tilknytningspersoner som ikke plukker opp de signalene som barnet sender ut og som ikke responderer i forhold til det barnet forsøker å formidle, kan bidra til at barna utvikler et utrygt «tilknytningsmønster» (Bowlby, 1988). At barnehagepersonalet har kunnskap om betydningen av å lese barna og respondere i forhold til deres behov, blir derfor avgjørende for at barna skal kunne etablere en trygg tilknytningsrelasjon i barnehagen. Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) skriver om viktigheten av at barnet opplever at det blir møtt i sine forsøk på å ta kontakt med den voksne. De skriver at for hver gang barnet tar initiativ til voksenkontakt og ikke oppnår det, skjer det en mikroseparasjon.

«Mikroseparasjoner representerer korte øyeblikk med opplevelse av mental og emosjonell atskillelse fra omsorgspersonen.» (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011, s. 5)

Jo flere mikroseparasjoner et barn opplever, jo større er sjansen for at barnet vil utvikle en utrygg tilknytningsrelasjon til den voksne (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). At man skal være oppmerksom på de små øyeblikkene blir blant annet trukket fram av barnehagelærer i intervju 1, som forteller at i møte med barn som ikke enda er trygge i barnehagen, handler det om å tone seg inn på barnet og være oppmerksom på de små signalene som barnet sender ut.

«Det å prøve å skape øyekontakt med dem, se hva barnet interesserer seg for, se de små tingene da. Og det er jo ofte det som er utfordringen for oss voksne - Det at vi leter etter de store tingene.» (Intervju 1)

I alle intervjuene kommer det fram at barnehagelærerne er bevisst viktigheten av å være mentalt tilstede eller «påkoblet». Barnehagelærer i intervju 2 sier at hvis man skal lære hvert enkelt barn å kjenne, krever det at de voksne er «påkoblet» mens de er på jobb og er genuint interessert i å bli kjent med barna. Å være «påkoblet» er i tillegg viktig for at man skal kunne oppfatte hva som skjer i situasjonen og være i stand til å sette seg inn i hva barnet kan ha behov for (Brandtzæg, Torsteinson, & Øiestad, 2013). Barnehagelærer i intervju 3 bruker ikke begrepet å være «påkoblet» men hun nevner blant annet viktigheten av at å være tett på de minste for å unngå konflikter og uheldige situasjoner som fort kan oppstå på en småbarnsavdeling. Om det dreier seg om barnas utrygghet eller om å unngå negativ atferd, kommer ikke tydelig frem. Jeg tenker at det det kan derfor være en risiko for at ønsket om at den negative atferden skal utebli er mer i fokus enn barnets trygghet. Kvello (2007) skriver at barn som har en negativ atferd overfor de andre barna, bidra til å skape mer utrygghet hos de

andre barna. Jeg undrer meg derfor om også over om fokus på å redusere uønsket atferd, uansett vil kunne bidra til et høyere nivå av trygghet i barnehagen.

Jeg mener at i alle intervjuene kommer det fram at barnehagelærerne har kunnskap om tilknytning og «trygg base» og at dette er noe som de benytter seg av, spesielt når nye barn begynner i barnehagen. Jeg synes de viser at de har stort fokus på hvordan de kan gjøre barna trygge i barnehagen og at de har kunnskap om hvordan man kan se at et barn er trygt eller utrygt. Jeg synes alle førskolelærerne gir inntrykk av at de er bevisste på å være til stede for barna, at de synes det er viktig å bli kjent med hvert enkelt barn og passe på at alle får mulighet til å knytte seg til en voksen i barnehagen. Dette er faktorer som blir trukket fram blant annet av Kvello (2007) som avgjørende for at et barn skal kunne utvikle et trygt tilknytningsmønster. Likevel er det slik at barnehagelærerne i hovedsak forteller om situasjoner hvor de har hatt å gjøre med barn som jeg tror mest sannsynlig har en trygt tilknytningsmønster. Når de forteller om hvordan de utrygge barna bruker de voksne som trygg base, forteller det meg at det er barn som er vant til å få respons fra de voksne og som har med seg indre arbeidsmodeller som gjør at de oppsøker de nærmeste voksne når de er utrygge. Med unntak av barna som bruker lang tid på å bli trygge i barnehagen sier barnehagelærerne lite om barn som for eksempel er utagerende overfor andre barn, som er overdrevent klengete på de voksne eller de barna som tilsynelatende ikke viser seg å ha behov for å ha de voksne i barnehagen som trygg base. Jeg undrer meg over om det kan være en fare for at barn som har med seg et utrygt tilknytningsmønster hjemmefra ikke alltid blir oppdaget, fordi de signalene som de sender ut på at de er utrygge, ikke er like enkle å oppdage som hos barn som har med seg et trygt tilknytningsmønster hjemmefra.

[Om arbeidet med å etablere trygge tilknytningsrelasjoner i barnehage](#)

Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) skriver at en god barnehagetilvenning kan være med på å beskytte mot utrygg tilknytning senere i barnets barnehagehverdag.

Det er viktig at de minste barna får bruke god tid på tilvenningen, og at i det minste en voksenperson fungerer som trygghetsperson for barnet når det midlertidig skilles fra mor eller far i forbindelse med «leveringen.» (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011, s. 278)

Jeg oppfatter at barnehagelærerne har god kunnskap om viktigheten av en god tilvenning for at barn skal kunne etablere trygge tilknytningsrelasjoner i barnehagen. I alle de fem intervjuene gir barnehagelærerne uttrykk for at de bruker god tid på å gjøre alle barna trygge i oppstarten av barnehageåret. Alle trekker fram primærkontakter som en viktig faktor for at barna og foreldrene skal bli trygge. I tre av barnehagene har de faste primærkontakter som er

satt opp. Disse har ansvar for å ta imot barna og foreldrene. Barnehagelærer i intervju 2 forteller blant annet at det som regel oppstår gode relasjoner mellom barnet og primærkontakten. Hun sier videre at det ikke er meningen at det skal være et totalt avhengighetsforhold, men at barnet i utrygge situasjoner får være sammen med den voksne som det er mest trygg på. Hun understreker likevel viktigheten av at alle de voksne i barnehagen lærer barna godt å kjenne og er klar over de ulike barnas individuelle behov. At barna har en spesiell tilknytningsperson fremheves i stor grad av Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) som en av de viktigste faktorene for at et barn skal kunne bli trygt tilknyttet i barnehagen. I to av intervjuene fortalte barnehagelærerne at de lar barna velge sine egne primærkontakter ut ifra hvilke personer de trekker seg imot og hvor det oppstår en naturlig god kjemi. Disse barnehagelærerne sier:

«At de på en måte skal få lov å være med på å velge sin egen primærkontakt sjøl, da, at vi ikke bare skal sette opp en liste ut ifra de navnene vi får på søkerlista – at du skal ha de og jeg skal ha de, men at du ser litt hvem er det de trekker seg imot? Hvem er det ungen trekker seg imot? Det er ikke alle som har like bra kjemi.» (Intervju 4)

«Og vi har ikke noe sånne spesielle kontaktpersoner. Vi lar barna velge litt selv hvem de trives best sammen med. Vi er litt imot det der med faste kontaktpersoner. Vi føler oss fram. Det er ikke alle ungene som har lyst til å komme til meg for eksempel. Kanskje har bedre kjemi med en annen. Så vi føler oss fram og det syns vi fungerer veldig bra. Vi har fått veldig gode tilbakemeldinger på det.» (Intervju 5)

Jeg tenker at et slik bevisst valg om å la barna velge sine egne primærkontakter, kan ha blitt tatt med utgangspunkt i kunnskap om barns behov for å oppleve en trygg tilknytning. Bowlby (1988) skriver at tilknytning er et biologisk behov og at barn derfor ikke kan unngå å knytte seg til en omsorgsperson. Her tenker jeg derfor at å observere hvilke voksne barnet trekker seg mot og sette opp primærkontakter ut ifra det, kan bidra til at barnet utvikler en sunn og god tilknytningsrelasjon i barnehagen, noe som må kunne ses på som positivt. Det som gjør meg litt usikker på om en slik ordning er bare positiv, er at jeg tenker at barn som har en utrygg «tilknytningsrelasjon» til sine foreldre vil kunne ha problemer med å knytte seg til noen spesiell voksen i barnehagen. Det betyr at frem til det blir evaluert hvilke voksne barna trekker seg mot, kan barnet ha levd med utrygg tilknytning i noe som er en veldig sårbar fase. Jeg tror derfor at det må være viktig at barnehagelærerne har en god ordning på å registrere tidlig hvem barnet trekker seg mot, slik at når det har gått kort tid blir det evaluert hvilke barn

som trekker seg mot hvilke voksne og at det blir klargjort for den enkelte ansatte og foreldrene hvem som er primærkontakten, slik at gode relasjoner kan etableres.

En studie gjort av Ahnert, Gunnar, Lamb og Barthel (2004), viste at et trygt barn holdt seg trygt eller gikk ifra å være utrygt i til å være trygt barnehagen når foreldrene brukte flere dager på å hjelpe barnet deres til å bli kjent med barnehagehverdagen. Barnehagelærerne i intervju 4 forteller at det eneste fokuset deres i oppstarten er at barna skal bli trygge. De har ikke noen andre store planer enn det. De mener det viktigste er å bli trygge på avdelinga først. De forteller at barna og foreldrene er på besøk før de starter i barnehagen, noe de gir uttrykk for at de syns er fint for at barna skal kjenne igjen ansiktene og rommene når de starter. De fremhever også at barna får lov til å ha med seg tilknytningsobjekter som bamser, kluter og smokk når mor og far skal dra. De understreker også at de er fleksible på tilvenningstiden. De har en mal, men den er veldig fravikelig ut ifra foreldrenes og barnas behov. De påpeker at barn som ikke har full plass, naturlig vil bruke lengre tid på å finne seg en tilknytningsperson. De har ett tett samarbeid med foreldrene og mener det er viktig at foreldrene er trygge, fordi foreldrenes trygghet smitter over på barna. Dette syns jeg viser at de har lagt opp tilvenningsperioden ut ifra den kunnskapen de har om hvordan barn kan bli trygt tilknyttet i barnehagen. De har tatt hensyn både til barn og foreldre og er oppmerksomme på barn som kan ha behov ekstra tid for å bli trygge i barnehagen. Førskolelærerne i intervju 5 forteller også at de inviterer nye foreldre og barn til å komme og bli litt kjent med barnehagen på våren. De har faste voksne på avdelingen og er opptatt av at barna ikke skal møte for mange voksne som de må forholde seg til den første tiden. De forsøker derfor å unngå å bruke ukjente vikarer på småbarnsavdelingen. De forteller videre at de ikke får ta ut ferie i innkjøringa, slik at de faste voksne er på jobb når barna begynner. De er opptatt av at barna får komme på forskjellige datoer og har en fleksibel holdning på innkjøringsperioden, ved at de har tre dager innkjøring, men understreker for foreldrene at hvis de har muligheten bør de la ungene få kortere dager i lang tid fremover. De forstår at det kan være vanskelig for foreldrene etter de har begynt i jobb, men de syns de fleste foreldrene har vært flinke og ikke latt barna ha for lange dager. Det ser ut for meg som om barnehagelærerne i intervju 5 har god kunnskap om hva barn trenger for å bli trygge i barnehagen og at de har gjort reflekterte valg om hvordan de skal gjøre innkjøringen best mulig for de nye barna og foreldrene. De forteller at de har et tett samarbeid med foreldrene, og jobber mye med å trygge dem.

Gråt er av den mest grunnleggende tilknytningsatferden som forteller at et barn er utrygt og det er en naturlig reaksjon på at foreldrene går, spesielt hos trygge og utrygt ambivalente barn

(Bowlby, 1988). Barnehagelærer i intervju 1 forteller at hun mener det er viktig at man ikke er redd for at barna gråter. Hun sier mange voksne i barnehagen blir så stresset når et barn gråter at de forsøker alt mulig på en halvtime. Hun mener at de minste barna skal få lov til å gråte og sier at når man vet at de primære behovene er oppfylt, så må man forsøke å sette seg inn i hva barnet ønsker å formidle selv om de ikke kan snakke selv. Hun sier man kan sette ord på følelsene for dem og fortelle dem at «det er helt greit at du er lei deg. Du skal få lov til å gråte.»

«Du skal få lov å være lei deg, men vi skal ikke måtte finne masse leker for at du skal slutte å gråte på fem minutter. Det er noe med å vise at de må få lov da. Og så må ikke vi voksne være så redde for at de gråter, for det er ikke farlig. Vi ser ute og – vi rigger vogner vet du, for at ungene gråter. Så tenker jeg «Nei. Akkurat nå har foreldrene gått – det tar litt tid å bygge opp tillit til unger.» Vi går ikke som voksne inn i et rom og sier «hei! Her er jeg!» og viser hvem du er, første dagen du er i ny jobb heller – du gjør ikke det. Det er veldig få som gjør det. Der igjen... de minste er bare små utgaver av oss voksne» (Intervju 1)

Jeg syns dette sitatet sier mye om hennes barnesyn og hvilken innsikt hun har om barns behov og hvordan man kan møte dem på en god måte. Det handler om at barna blir møtt med forståelse og respekt og at de opplever at de voksne forsøker å se hva det er de ønsker å formidle. Hun fremhever betydningen av å snakke for barna og av at barna får anerkjennelse for sine følelsesuttrykk. Dette fremheves av Bowlby som noe av det mest avgjørende for at en trygg tilknytningsrelasjon kan etableres og barnet får muligheten til å utvikle evnen til å mentalisere (Bowlby, 1988). Jeg syns hun bryter ned skillet mellom voksne og barn på en veldig fin måte. Det er som om hun sier «Vi er alle mennesker», og det tror jeg kanskje er den viktigste holdningen man kan ha når man går inn og skal bygge opp en relasjon til et annet menneske, uansett om det er et barn eller om det er en voksen. Denne måten å tenke relasjoner på, fremmes av Eide (2011) som skriver at det er gjennom vår egen forventning om at vi blir tatt hensyn til av den andre, at vi er i stand til å sette oss inn i hvordan den andre ønsker å bli tatt hensyn til.

At barn trenger å være i små grupper for å kunne etablere en trygg tilknytningsrelasjon i barnehagen har blant annet blitt vist av Anhert, Lamb og Piquart (2006) og å dele i små grupper er noe alle barnehagelærerne forteller at de jobber med for å gjøre barna trygge. Barnehagelærerne i intervju 4 er opptatt av at smågruppene skal deles etter barnas tilknytningspersoner. Også barnehagelærerne i intervju 5 trekker frem at de stort sett har de samme voksne i smågruppene. Barnehagelærer i intervju forteller at hun har startet opp med

«todlergrupper» for ettåringene en gang i uka, hvor de minste får være på et rom for seg selv og leke, får mulighet til voksenkontakt og de voksne får mulighet til å observere barna på en god måte. Barnehagelæreren i intervju 2 sier at de jobber med å sette sammen gruppene bevisst, ut ifra hvilke barn som er trygge på hverandre og trekker fram viktigheten av at barna også er trygge på hverandre. Dette er et utsagn flere av førskolelærerne stiller seg bak. Det at barn må være trygge på hverandre blir også trukket fram av Kvello, som sier at studier av barn som befinner seg i barnegrupper med jevnaldrende hvor noen har atferdsvansker, viser at de har et tydelig høyt nivå av kortisol, som er et hormon som skilles ut ved stress. Dette blir satt i sammenheng med at barna opplever at barn med atferdsvansker kan være uforutsigbare, krenkende og forstyrrende (Kvello, 2007). Jeg synes det at alle barnehagelærerne er bevisste på at de deler de minste inn i små grupper, viser at de har kunnskap om hva barna har behov for, og at de jobber systematisk med det. At de er bevisste på hvordan de setter sammen gruppene, mener jeg vitner om kunnskap om hva barn trenger for å raskere oppnå å etablere en trygg tilknytning i barnehagen. Jeg legger merke til at det er stor forskjell på hvor mye tid de ulike barnehagelærerne bruker på gruppearbeid. Jeg får inntrykk av at barnehagelærer i intervju 2 jobber i grupper daglig, mens barnehagelærer i intervju 3 forteller at «todlergruppene» er noe de har en gang i uka. Jeg tenker at forutsetningene for at man skal kunne jobbe i små grupper er at man har nok voksne og nok rom. Hvis man ser på gruppesammensetningene hos de to nevnte barnehagelærerne, ser man at barnehagelærer i intervju 2 har 15 barn og 5 voksne. I tillegg forteller hun at de har mange grupperom som gjør at de har stor fleksibilitet i forhold til å dele seg inn i grupper. Barnehagelærer i intervju 3 forteller at de har 11 barn og 3 voksne. I tillegg får jeg inntrykk av at de har færre rom til disposisjon. Behovet for å dele inn i mindre grupper blir naturligvis større jo flere barn man har. Samtidig betyr det at barna hos barnehagelærer i intervju 2 oftere får mulighet til å være i små grupper med god tilgang til voksenkontakt enn barna hos barnehagelærer i intervju 3. Så kan man spørre seg om det at man sjeldnere har mulighet til å jobbe i små grupper kan virke inn på mulighetene for å etablere trygge tilknytningsrelasjoner i barnehagen og mulighetene for å oppdage barn som viser tegn til utrygge tilknytningsmønstre.

Barnehagelærer i intervju 1 sier at det er viktig at man blir kjent med hvert barn sine individuelle behov. Hun forteller også at hun er spesielt opptatt av å forsøke å finne fram til i hvilke situasjoner et barn som viser mye tegn på utrygghet, viser trygghet. Hun forteller at hun har flere positive erfaringer med at barn som har vært veldig utrygge inne i barnehagen,

har fått komme ut, og sier at det er viktig at man snakker med foreldrene for å få vite hva barnet liker å gjøre hjemme.

«Jeg hadde jo et barn i fjor som bare måtte ut for å være her. Hun ville ikke være inne. Hun bare gråt og gråt, men med en gang hun kom ut så stabba hu hun rundt. Så når vi prata med foreldrene så fikk vi høre at «jammen det er det hun liker å gjøre hjemme også.» Så for henne var det sikkert en frihetsfølelse å bare komme ut og få lov å... bare gå... gå langs veggen her (humrer) Fram og tilbake gikk hun. Så fornøyd! Da så du det ansiktet som var helt mimikkløst inne her eller at hun gråt – det kom ut med at hun gikk og mumlet litt og... ja, babla litt for seg sjøl og. Da ser du... Det er noe med å lære å lese ansiktsuttrykkene til ungene og kjenne dem» (Intervju 1).

Jeg syns det hun sier er interessant. De andre barnehagelærerne er veldig opptatt av at barna skal bli trygg på sin egen base først og at man skal være forsiktig med å utvide dette rommet før man vet at barnet er trygt der. Jeg syns barnehagelærer i intervju 1 viser at hun er løsningsorientert og at hun er bevisst på at barn er forskjellige. De har forskjellige behov og man er nødt til å prøve seg fram og lese barnets signaler for å finne ut hva behovene deres er. At omsorgsgiver viser interesse for barnet og forsøker å forstå hva barnet har behov for og ønsker, peker Bowlby (1988) på som avgjørende for å etablere trygg tilknytning.

Videre forteller barnehagelærer i intervju 1 at mangel på nysgjerrighet, barn som ikke møter blikket hennes, som ikke viser normal nysgjerrighet ved å krabbe rundt og oppsøker nye ting, men heller sitter stille med lite ansiktsmimikk er som noe som bekymrer henne. Hun tenker at hvis barn ikke viser følelser eller oppsøker trøst i barnehagen så dreier det seg som oftest om utrygghet. At de ikke er trygge på å være barnehagen enda. Hun forteller at det har hendt hun har spurt foreldre om barnet deres ikke gråter når det slår seg. Hvis foreldrene har svart at «jo det gjør det,» så tenker hun at det må være noe i barnehagen som gjør at barnet ikke gråter der. Hun sier at hun ofte ser at nye barn som begynner i barnehagen er litt utrygge og har lite mimikk. Da blir man bare veldig glad når barnet endelig begynner å gråte. Dette viser at hun har kunnskap om at barn som blir forlatt av tilknytningspersonene hos fremmede, vil kunne reagere med å skru av den forventede tilknytningsatferden og bli veldig passive, og at man er nødt til å se etter de små signalene for å finne ut av om barnet begynner å bli trygt (Bowlby, 1988), (Brandtzæg, Smith, & Torsteinson, 2011). At barn kan knytte forskjellige relasjoner til ulike omsorgspersoner, tenker jeg er noe det er viktig at barnehagen er oppmerksomme på, slik at de kan gå i seg selv og reflektere omkring hva det er som gjør at barnet ikke er trygt

tilknyttet i barnehagen når det er trygt tilknyttet til foreldrene, og reflektere omkring hvordan man kan nå inn til barnet og etablere en trygg tilknytningsrelasjon også i barnehagen.

Jeg syns barnehagelærerne viser at de har kunnskap om at de små øyeblikkene teller og at det er viktig å gi barna vissheten om at de hele tiden blir passet på, at de blir sett og at de kommer til å få respons på de behovene de forsøker å formidle at de har behov for. Barnehagelærerne er klar over at noen barn har behov for å få gjentatte bekreftelser på at den voksne er til stede, ser dem og vil dem vel, for at de kunne bli trygge i barnehagen. De vet at en trygg innkjøringsperiode er viktig og de er oppmerksomme på å skape trygge relasjoner både til barn og foreldrene. De viser at de har kompetanse til å gi barna det de trenger ved at de er bevisste på betydningen av å sitte på gulvet og være en «trygg base». Barnehagelærerne viser også at de er bevisste på at fremgang noen ganger vises bare i korte glimt som krever at man er påkoblet både for å oppnå og for å få med seg. Jeg syns alle barnehagelærerne viser at de har grunnleggende kunnskap om hvordan de kan jobbe for å skape trygge barn i barnehagen. De er også bevisst på de fleste faktorene som Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) trekker fram for at barnehagen skal lykkes med å få trygt tilknyttede barn, som dreier seg blant annet om å bruke god tid på tilvenningsfasen og å ha fokus på å skape et godt samarbeid med foreldrene helt fra starten. De viser også at de er opptatt av at barna er forskjellige og trenger ulik tid på å bli trygge og at det er viktig at de får lov til å bruke den tiden de har behov for. Videre ser jeg også at de bruker sin kompetanse om små barns behov i praksis når de jobber i små grupper og har fokus på faste rutiner. Jeg bekymrer meg litt for om barn som har med seg indre arbeidsmodeller fra en utrygg unnvikende tilknytningsrelasjon til sine foreldre kanskje i mindre grad vil bli møtt på sine behov for trygghet i barnehagen fordi de gir færre signaler på sin utrygghet enn barn som har en trygg tilknytningsrelasjon eller en utrygg ambivalent tilknytningsrelasjon til sine foreldre. Jeg skal se mer på det i det neste avsnittet.

[Kunnskap om utrygge tilknytningsmønstre](#)

Mary Ainsworth og Bowlby klassifiserte barnas ulike tilknytningsstrategier i tre underkategorier: trygg tilknytning, utrygg unnvikende tilknytning og utrygg ambivalent tilknytning (Bowlby, 1988). Et tredje tilknytningsmønster som ble tilføyd av Mary Main, er desorganisert tilknytning. Den desorganiserte tilknytningen faller, som nevnt tidligere, utenfor denne oppgavens fokusområde, og jeg går derfor ikke nærmere inn på den her. I intervjuene var ikke ulike «tilknytningsmønstre» og «fremmedsituasjonen» noe barnehagelærerne satte ord på, og det er heller ikke noe man forventer at barnehagelærerne skal ha kjennskap til (Brandtzæg, Torsteinson, & Øiestad, 2013). Jeg forsøkte derfor å stille spørsmål som fikk

frem hvilke tanker de hadde om barn som viser tegn på utrygg tilknytning uten å benytte disse begrepene. Ut ifra hvilke svar jeg fikk på spørsmålene mine, synes jeg at jeg fikk mye god informasjon om hvilke tanker og erfaringer de har på dette området. Brandtzæg, Smith og Torsteinson (2011) understreker at det er viktig å være bevisst på at utrygghet kan skyldes mange faktorer og at det ikke nødvendigvis dreier seg om en utrygg tilknytningsrelasjon til foreldrene. Som nevnt i litteraturdelen av oppgaven kan det også dreie seg blant annet om barns temperament eller at de ikke er tilstrekkelig tilknyttet til de voksne i barnehagen. Brandtzæg, Torsteinson og Øiestad (2013) understreker likevel at kunnskap om utrygge tilknytningsmønstre kan være til hjelp når man skal forsøke å forstå hva som ligger bak atferden og at barnet kan gi motstridende signaler om hva det har behov for, som følge av et utrygt tilknytningsmønster. I dette avsnittet har jeg tatt for meg de beskrivelsene som barnehagelærerne hadde av barn som jeg tolket som fellestrekk med det som beskrives i fremmedsituasjonen. Jeg har delt disse beskrivelsene inn i kategoriene «kunnskap og erfaringer med barn utrygt unnvikende tilknytningsmønster» og «kunnskap og erfaringer med barn med utrygt ambivalent tilknytningsmønster». Jeg har ikke tatt med kunnskap om de trygt tilknyttede barna i dette avsnittet, fordi jeg synes at barnehagelærernes kunnskaper og erfaringer med disse barna kom til syne i avsnittet om kunnskap om trygg base.

[Kunnskap og erfaring med barn med utrygt unnvikende tilknytningsmønster](#)

Kvello (2007) skriver om barn med et utrygt unnvikende tilknytningsmønster at barnet virker som det har det godt, men at i virkeligheten dreier det seg om at barnet er flink til å skjule de ubehagelige følelsene og kan late som om det har det mye bedre enn det som er sannheten. Kvello benytter begrepet «egenomsorg» og sier at disse barna har opplevd å ha fått respons kun på enkelte sider av seg selv. Dette kan føre til at barnet fremstår som at det har høy selvtillit og de kan virke påståelige, men ofte kan de være usikre i sosiale situasjoner. I intervjuet valgte jeg å vinkle spørsmålene om barn som viser tegn til et utrygt unnvikende tilknytningsmønster mot det som fremheves som hovedtrekkene ved dette tilknytningsmønsteret. Det dreier seg blant annet om barn som gir lite signaler på hvordan de har det og hva de føler, barn som ikke oppsøker trøst og barn som fremstår som modne og uavhengige for alderen.

Ved spørsmål om barn som fremstår som spesielt modne eller uavhengige for alderen, var svarene fra barnehagelærerne veldig varierende. Dette kan skyldes at måten spørsmålet ble stilt på ikke var identisk i alle intervjuene, slik at det for noen av barnehagelærerne ble uklart hva jeg egentlig la i spørsmålet. Barnehagelæreren i intervju 1 sier at hun synes de «lettvinne»

barna er litt gode å ha, fordi det er så mange som krever mye. Hun sier videre at det gjør det ekstra viktig at de voksne i barnehagen oppsøker de barna som ikke viser seg fram selv og jobber for at også de skal bli trygge. Jeg synes det er tydelig at hun har tanker omkring denne gruppen barn og at hun er bevisst på at de også skal bli sett og hørt. Samtidig er hun klar over at de ofte kommer i bakgrunnen. Barnehagelæreren i intervju 2 gir også uttrykk for at hun er bevisst på at enkelte barn fremstår som mer modne enn de egentlig er, og at det er barnehagens jobb å oppdage disse barna.

Jeg spurte også om hvilke tanker barnehagelærerne gjorde seg om barn som sjelden oppsøker voksenkontakt. Barnehagelærer i intervju 2 svarte blant annet:

«Og noen griner og noen griner mer inni seg. Og det er jeg veldig opptatt av – det er alle her opptatt av – det med stressnivået inni ungen som vi ikke ser. At vi er veldig obs på det. At om man er stille så da må vi følge med. Og da ser vi jo på signaler i kroppen og vi ser særlig på øynene og ansiktsuttrykket generelt» (Intervju 2)

Forskning har vist at måten barn blir møtt på, har innvirkning på barnets kortisolnivå. Kortisol er et hormon som skilles ut når man opplever stress. Hvis barnet lever med for høye kortisolnivåer over lang tid, kan det være skadelig for både barnets fysiske og psykiske helse (Brodal, 2007). Sitatet over forteller meg at barnehagelærer i intervju 2 er klar over at barn kan oppleve stress selv om de ikke uttrykker det. Hun er også bevisst på at det kan være skadelig hvis barnet lever med stress og at det derfor er viktig at barnehagen er sensitive på barnets signaler slik at de kan oppdage de barna som holder følelsene inni seg og gi dem den følelsesmessige tryggheten som de trenger for å være i stand til å nedregulere stresset sitt.

Barnehagelæreren i intervju 3 forteller at hun synes de stille barna er vanskeligere å jobbe med enn barn som er mer utagerende. Hun sier at hun opplever at de stille barna blir veldig anonyme og hun tenker at de kanskje synes det er behagelig. Hun gir uttrykk for at hun synes det er vanskelig å finne de rette måtene å håndtere disse barna på og forteller at hun har erfaringer med at man kan se utrygghet på unger som velger den samme aktiviteten hver gang. Man tror at de leker, men i virkeligheten gjør de bare det samme hver dag. Hun sier at man fort kan tenke at disse barna har det bra, for de sitter jo og leker, men kanskje er det noen ferdigheter de mangler som gjør at de ikke helt tør å gi seg ut på mer utfordrende lek. Hun bekrefter blant annet det Kvvello (2007) sier om de utrygt unnavikende barna når hun forteller at hun har erfaringer med barn som både har vært språklig gode og kunnskapsrike, men når man kommer litt lengre bak så ligger det en del misforståelser og usikkerhet. Hun trekker fram et

eksempel med et barn som ble veldig frustrert og bekymra når de voksne ble med og lekte at de sov. Han ble redd for at de ikke skulle våkne igjen og trodde at det var på ordentlig. Dette understreket for henne at barn kan være modne på mange ting, men absolutt ikke på andre. Hun sier hun mener derfor er viktig å forsøke å få øye på alle sider ved barnet. Jeg syns hun viser god kjennskap til barn som viser tegn på et utrygt unnvikende tilknytningsmønster. Jeg får inntrykk av at hun er oppmerksom på disse barna og legger merke til barn som ikke er like aktive i leken som andre barn. Hun er ærlig på at hun opplever disse barna som utfordrende å jobbe med. Det jeg tenker, er at selv om disse barna kan vekke hennes oppmerksomhet, så opplever jeg likevel ikke at hun kobler disse tegnene til utrygghet i noen betydelig grad. At hun gir uttrykk for usikkerhet i forhold til hvordan hun skal håndtere disse barna, gjør at jeg undrer meg over om mer kunnskap om utrygg unnvikende tilknytning ville ført til at hun ble sikrere på hva disse barna har behov for, som igjen ville gjort henne bevisst på hvordan man kan tilnærme seg disse barna på en måte som kan skape en trygg tilknytningsrelasjon.

Barnehagelærer i intervju 3 gir uttrykk for tanker om at barn som fremstår som spesielt uavhengige og modne kan ha fått mye ansvar fra hjemme og kanskje ikke har fått være barn. Hun mener det for eksempel kan skje i forbindelse med kriser i foreldrenes liv. Dette trekker også barnehagelærerne i intervju 4 fram når de forteller om et søskenpar som «tidlig Kvello» gruppen observerte. De ble bekymret for at søsteren ordnet opp for broren og var som en mor for han. De forteller at de mener at det er kjempe viktig at barn får lov til å være barn. Barnehagelærerne i intervju 4 sier videre at de vet mye om det slik at de vet hva de skal se etter. De gir uttrykk for at de syns det er fint å være med i prosjektet til Øyvind Kvello¹ med tidlig innsats, slik at de får tatt det tidlig. Dette syns jeg vitner om innsikt i situasjonen til barn som er utrygt unnvikende tilknyttet, viktigheten av å oppdage dem og hva disse barna har behov for.

Barn som har en utrygg unnvikende tilknytningsstil er ofte ikke vant til å få regulert følelsene sine ved å bruke den voksne som en trygg base. De vil derfor heller forsøke å regulere det innvendige stresset de opplever på egenhånd. De har kanskje ikke mange erfaringer med å sitte i fanget og få trøst og nærhet. Det gjør at disse barna ofte ikke vil føle det som behagelig å sitte i fanget, slik som trygt tilknyttede barn og også utrygt ambivalente barn, og de vil trenge tid på å venne seg til det (Kvello, 2007). Flere av barnehagelærerne trekker fram barn

¹ Mer om Kvelloprosjektet på s 74

som ikke vil sitte på fanget og sier at det er viktig at man ikke tvinger barn til å sitte i fanget.

Barnehagelæreren i intervju 1 sier at:

«Jeg opplever mange ganger at bare de får et fang så er det liksom greit da, men jeg tenker at spesielt tidlig i barnehagelivet deres så er ikke vi det trygghetsfanget heller. For de kjenner oss ikke riktig enda så jeg tenker at noen er veldig glad i det og knytter seg fort til oss, men så er det mange som bruker lengre tid og da må vi prøve andre ting.» (Intervju 1)

Også barnehagelærerne i intervju 5 sier:

«Du merker veldig hvis du tar et barn på fanget – om det knytter seg eller om det klarer å slappe av. Det er veldig godt når du kjenner at du får den at de bare «Ah» Lener seg inntil.» (Intervju 5).

Jeg mener at utsagnene viser at barnehagelærerne har respekt for barna og jobber for å bli godt kjent med dem. De er bevisste på at de voksne ikke skal trenge seg på barna og overgå barnets grenser, de forsøker å sette seg inn hva barnet ønsker og lar det vite at de ser barnet og er interessert i å høre hva det har å fortelle dem. Slik unngår de at barnet opplever de voksne som uforutsigbare eller skremmende. Barnehagelærerne i intervju 5 sier at de tenker at barn som ikke ønsker fysisk kontakt eller sjelden oppsøker voksne, egentlig har behov for like mye kontakt som andre barn. Barnehagelærerne i intervju 1 og i intervju 5 er enige om at de voksne sette seg ned på gulvet og være med og leke og finne noe barnet er interessert i. De understreker at det er ikke sikkert barnet er komfortabel med fysisk kontakt. Jeg synes det viser at de er bevisste på at barn kan holde behovene sine inni seg, og at det er de voksne sin jobb å oppdage hva de har behov for. Med noen barn tar det lang tid å skape en relasjon og få barnet til å bli så trygg på de voksne i barnehagen at det slapper av i fanget deres, og dette er noe de er bevisste på. Denne tilnæringsmåten, frontes også av Bowlby (1988), som skriver at tilknytningspersoner som er sensitive for barnets signaler og responderer i forhold til dem, vil føre til at barnet utvikler en visshet om at de voksne er der for dem når de har behov for det. Jeg synes utsagnene viser at de har evnen til å sette seg inn i barnets situasjon og forstår at enkelte barn bruker lang tid før de kan slappe av i barnehagen og bruke de voksne i barnehagen som en trygg base. Deres erfaringer viser at barnehagelærerne vet at tålmodighet lønner seg og de gir uttrykk for positive erfaringer på dette området når de snakker om hvor godt det er når de føler at et barn som har vært utrygg, endelig kan slappe av i barnehagen.

Barnehagelærerne i intervju 4 snakker også om de stille og forsiktige barna som gjør at man iblant undrer seg over om «Har det barnet egentlig lekt og får det egentlig det som det har

behov for i løpet av dagen?» De kaller det «snill pike eller gutt» som gjør det de får beskjed om, ikke lager uro, følger rutinene og ikke krever noen form for plass i leken, selvstendighet, medvirkning eller egen vilje. De forteller også at de har jobbet med fargekartlegging, for å få en oversikt over hvilke barn som har mange, gode tilknytningsrelasjoner til de voksne i barnehagen og hvilke barn som har for få gode tilknytningsrelasjoner til de voksne. De gir uttrykk for at det har vært et nyttig verktøy for å oppdage hvilke barn som det er viktig at de er ekstra oppmerksomme på at har behov for å knytte gode relasjoner til de voksne i barnehagen. Dette synes jeg ser ut til å være en fin måte å oppdage barn som lett kan skli igjennom på at de er så «lettvinne». Barnehagelærerne i intervju 4 viser at de er oppmerksomme på at ikke alle har en god tilknytningsrelasjon i barnehagen og at de jobber aktivt for å oppdage barn som har behov for at de voksne er oppmerksomme på dem. De sier videre noe som jeg synes vitner om at de har god innsikt i tilknytningsteori og ulike tilknytningsmønstre, nemlig at de har inntrykk av at disse barna kanskje skled litt igjennom tidligere fordi de klarte seg så fint. De føler at nå er det mer fokus på dem. Det kan likevel virke som om det er en enighet blant alle barnehagelærerne jeg har intervjuet om at de opplever at det kan være vanskelig å oppdage de stille barna fordi det er så mange som krever mye.

Jeg får et generelt inntrykk av at barnehagelærerne opplever at de stille barna kan være en utfordring å jobbe med, fordi de ikke oppsøker de voksne selv. Når det er mange barn som krever mye, er det lett at disse barna kommer i bakgrunnen. Jeg synes utsagnene viser at dette er noe barnehagelærerne er bevisste på og at de jobber aktivt for at også disse barna skal bli sett og hørt og kunne etablere en trygg tilknytning i barnehagen. Jeg opplever at de er oppmerksomme på barn som ikke oppsøker fysisk kontakt og at de har respekt for at det tar tid å etablere en trygg tilknytningsrelasjon. Når det kommer til barn som oppfattes som «lettvinne» av de voksne – barn som klarer det meste selv og som virker modne for alderen, sitter jeg likevel igjen med opplevelsen av at barnehagelærerne sjelden setter dette i sammenheng med at barna er utrygge. Jeg forstår det som at de er opptatt av at barn skal få lov til å være barn, men jeg er ikke sikker på om de setter det i sammenheng med utrygg tilknytning. Jeg undrer derfor over om mer kunnskap om utrygg unnvikende tilknytningsatferd ville føre til at flere av de barna som faller innenfor denne gruppen ble identifisert som utrygt tilknyttet. Jeg tror det ville være en fordel hvis de ansatte i barnehagen var mer oppmerksomme på at veldig flinke og uproblematiske barn kan leve med utrygg tilknytning. Slik, tenker jeg, kunne tegn på utrygg unnvikende tilknytningsmønster føre til at

de ansatte i barnehagen går inn og observerer situasjonen litt nærmere, for å finne ut av om barna er utrygge og om det er nødvendig at barnehagen setter inn tiltak for at barnet skal få hjelp til å snu sitt tilknytningsmønster.

Kunnskap og erfaringer med barn med utrygt ambivalent tilknytningsmønster

Kvellido (2007) skriver at barn med et utrygt ambivalent tilknytningsmønster har lært seg til å forsterke sine signaler for å få respons og omsorg fra tilknytningspersoner. De har en frykt for å bli oversett, som gjør at de krever mye av de voksne og kan oppleves både som egoistiske, klengete og dominerende. For å få svar på barnehagelærernes tanker om barn som faller innenfor denne tilknytningsgruppen, spurte jeg spørsmål om barn som leker mindre enn de andre barna, barn som oftere kommer i konflikt med andre barn og barn som krever mye voksenkontakt og kan oppleves som sutrete og klengete.

Barnehagelærer i intervju 1 forteller at det bekymrer henne hvis et barn bare vil løpe, dytte eller den typen aktiviteter og aldri klarer å gjøre noe annet. Hun beskriver det som at barnet er ute av fokus og du ikke får det til å rette oppmerksomheten mot deg når du forsøker å fange den. Hun har et eksempel med ei jente hun har jobbet med som var veldig aktiv. Hun forteller at da hun sto oppe i situasjonen hadde hun vært usikker på om det var mulig å se at et barn var ukonsentrert allerede i toårsalderen. Hun hadde meldt det inn til tidlig innsats og en spesialpedagog kom og observerte barnet:

«Når den spesialpedagogen kommer og observerer sammen med meg så ser jo han noe helt annet enn det jeg ser. Jeg ser en aktiv unge som brøyter seg fram og skal ha oppmerksomhet, men han ser en usikker unge som gjør det trygge. Og det var jo å løpe rundt og gjøre de samme bevegelsene – hoppe opp og ned på madrassen, løpe rundt og klatre...» (Intervju 1)

Hun sier at spesialpedagogen så det at barnet ikke klarte å sitte i ro som et tegn på utrygghet, noe hun selv ikke hadde tenkt på. Jeg synes dette forteller at hun har lært mer om utrygg tilknytning gjennom erfaring. Hun forteller her at hun fikk øynene opp for at bakgrunnen for barns atferd kan skyldes utrygghet og at de da har behov for å bli møtt på det området.

Barnehagelærer i intervju 2 sier man fort kan observere om et barn er i stand til å ta kontakt med de andre barna og opprettholde kontakten. Man kan også se hvordan barna forholder seg til leken og hvor lenge de klarer å være i den. Det at barn ikke er i stand til å holde kontakten med andre barn over lengre tid, skriver Bowlby (1988), skyldes blant annet at utrygt ambivalente barn har et stort behov for å være i nærheten av de voksne og få bekreftelse av dem, noe som kan gjøre det vanskelig for barnet å konsentrere seg om leken. Jeg ser ikke at

barnehagelæreren er spesielt bevisst på at måten barnet leker på kan ha sammenheng med barnets tilknytningsmønster, men jeg ser samtidig at barn som viser tegn til utrygg ambivalent tilknytning vekker hennes fokus. Det igjen, tenker jeg, kan gjøre at barnet får den hjelpen det har behov for av de voksne i barnehagen.

Flere av barnehagelærerne trekker fram aggressivitet rettet mot de andre barna som en faktor som vekker deres bekymring. Barnehagelærer i intervju 2 sier for eksempel at utrygghet kan komme til syne ved at barn blir mer aggressive. Jeg syns det viser at hun er opptatt av å se bak atferden barnet viser, og at hun er bevisst på at det kan finnes en årsak som ikke alltid er så lett å få øye på. Jeg syns barnehagelærer i intervju 3 er inne på noe av det samme når hun sier at hun tenker at barn som lett kommer i konflikt med andre har behov for oppfølging, slik at barnet kan forstå mer av det å dele. Jeg tenker at virkningen av at barnet får tettere oppfølging kan være at barnet blir ikke opplever den utryggheten som utløser atferden. Likevel tenker jeg at det kan se ut til at hun er mer fokusert på barnets manglende evne til å dele leker, enn om atferden kan skyldes utrygghet.

Når det kommer til barn som krever veldig mye oppmerksomhet fra de voksne, viser barnehagelærer i intervju 3 tydeligere at hun har evnen til å gå bak atferden og sette seg inn i barnets situasjon. Hun mener mye ligger i evnen til å møte barna på det nivået de er. Hun tenker også at man kan oppmuntre dem til at de kan bli litt mer selvstendige ved å benytte positiv feedback eller at de får positiv oppmerksomhet ved at de får være med på små oppgaver for både å få tett voksenkontakt og å oppleve mestring. Selv om det ikke direkte forteller at hun har kunnskap om utrygt ambivalent tilknytningsmønster, tenker jeg at den kunnskapen hun viser godt kan tenkes å ha sammenheng med mange års erfaring på hvordan hun har opplevd det som hensiktsmessig å møte barn som hun opplever som spesielt krevende. Dette gjør at jeg tenker at hun har god innsikt i utrygt ambivalent tilknyttede barnas behov uten at hun har teoretisk innsikt i det.

Barnehagelærerne i intervju 4 er også opptatt av at det er viktig å se bak atferden på barn som krever ekstra mye av de voksne. De er bevisste på at selv om atferden gir uttrykk for en ting, kan det være trøst og omsorg barnet egentlig har behov for, men at det tester de voksne ved å sutre og klenge. De mener at sutring og klenging også kan komme av at barna blir slitne. De mener det er viktig å la barna få lov til å få litt ekstra hjelp og voksenkontakt når de tydelig viser behov for det. De trekker igjen paralleller til metaforen om å lades. «Nå ser jeg at lampen din begynner å slokne. Trenger du å lades for å lyse igjen?», som også ble nevnt tidligere. Jeg syns de viser at de har god kompetanse om trygg tilknytning og at de jobber

aktivt med å se bak atferden slik at de er i stand til å gi barna det de har behov for. De understreker nøye at man aldri skal unnskyldde et barn med at «nei, men hun er sånn sutrete.» De sier at man må jobbe aktivt med å finne ut hva som kan være grunnen til den atferden barnet viser og jobbe for å gi barnet det som det kan ha behov for. Når det kommer til barn som krever mye av de voksne, forteller barnehagelærerne i intervju 4 videre at de er opptatt av at selv om et barn er krevende, så er det viktig at barnet får den omsorgen og forståelsen det har behov for og at de voksne kommuniserer sammen for å avlaste hverandre, slik at ingen skal slite seg ut på å være til stede for krevende barn for lenge. De understreker at det er vi som er voksne og kan styre våre følelser og behov. Dette mener jeg viser at de har en reflektert holdning når det kommer til å sette barnets behov foran sine egne. Brantzæg, Torsteinson og Øiestad (2013) skriver at når man merker at irritasjon begynner å bygge seg opp, er det viktig at man går i seg selv, reflekterer omkring hva som er grunnen til at man reagerer som man gjør og forsøker å finne en veg ut av irritasjonen som ikke går urettmessig ut over barnet.

Både barnehagelærerne i intervju 2 og 3 og 4 forteller at de jobber med å være i forkant og unngå mye konflikter og situasjoner som kan gjøre barna veldig slitne. Flere av barnehagelærerne opplever at barn som biter, er en utfordring å jobbe med. De fleste relaterer bitingen til vansker med språket og forteller at de jobber med å løse problemet ved å følge barnet tett og hjelpe det til å språksette i de situasjonene det kommer til kort. Barnehagelærer i intervju 2 sier blant annet at mye av den atferden som viser seg i mangel på språk gjerne er biting, slåing og dytting. Hun sier at den atferden ser de ganske fort og går inn for å veilede og være oppmerksomme. Hun gir uttrykk for at hun mener at en slik type atferd alltid vil forekomme og det er derfor viktig at barnehagen jobber for å normalisere det for foreldrene ved å gi dem informasjon om hvordan barnehagen jobber med slike problemstillinger. Hun sier at de jobber veldig mye med å observere og at de jobber mye i lekegrupper. Jeg syns det viser at de har kunnskap om å se bak barnets handlinger og at de er interessert i å finne kilden til problemet slik at de kan støtte barnet videre. Videre sier hun:

«Ja og vi må gjerne – det gjelder både ettåringene og toåringene – vi må prate for dem! Spesielt ettåringene må vi og prate mye for. Og de som er i en utvikling språklig der de – noen stopper opp litt, noen har litt mangel på ord og noen er i en periode der det skjer masse utvikling i hjernen, men de får det ikke helt ut – da må vi og gå inn og prate. Og så oppfordrer vi hele tiden hver dag til å bruke orda sine i stedet for å rope og bruke litt sinte stemmer, som

da ofte er en lett utvei. At vi hele tiden er med og veileder og prater og hjelper dem. Vi er verbal støtte. Og det syns jeg er så spennende!».» (Intervju 2)

Selv om ingen som er inne på temaet nevner det, syns jeg det kan se ut til at det jobbes mye med at de voksne i barnehagen skal fungere som en trygg base for de barna som er utrygge språklig. Jeg tenker at en språkvanske kan være en kilde til utrygghet og at man også kan se effekten av at barna har en voksen i nærheten som kan hjelpe og støtte dem i situasjoner hvor de kommer til kort. Barnehagelærer i intervju 3 forteller også om at de nylig har hatt utfordringer med et barn som beit mye. De valgte å ha en person som fulgte barnet veldig tett, og som kunne hjelpe det med å språksette i vanskelige situasjoner slik at han slapp å stå alene i disse. Dette er ganske likt måten førskolelærer i intervju 2 har håndtert det på.

Barnehagelærerne i intervju 5 forteller også om utfordringer med biting og hvordan man kan håndtere det på en god måte. De gir uttrykk for at de kan oppleve det som vanskelig når en atferd vedgår over tid, og at det kan oppstå usikkerhet omkring om en håndterer situasjonen på riktig måte.

«Og jeg og har jo ei inne hos meg som tåler veldig lite i forhold til de andre. Og blir kjempe sint. Og det er jo litt vanskelig å takle noen ganger faktisk. Det er ikke alltid jeg veit om det jeg gjør er helt rett. Men du tar henne jo bort fra situasjonen, som du sier, og så trøster du de andre, men når det liksom blir stort sett hele dagen da, så må vi jo prøve å finne andre innfallsvinkler på det. Så jeg har vært veldig mye til stede i leken og sittet der og veilede hele tiden ikke sant? Så fort det blir ett eller annet, så er du der. Det har jo fungert. Det har jo egentlig fungert godt det. Men med en gang den voksne da er borte da, så er det... Ja for vi kjenner jo ungene såpass godt etter hvert at vi klarer å være i forkant. Så vi forhindrer litt. Men det at det aldri går inn, liksom. Nei så vi må nok bare fortsette sånn.» (intervju 5)

Det hun sier syns jeg demonstrerer de utfordringene det kan være for barnehagelærere å håndtere barn som er utrygt tilknyttet og som tar denne utryggheten ut på de andre barna. Man må være til stede hele tiden, men i barnehagen har man mange barn å ta vare på og mangel på voksenpersoner kan føre til at man ikke alltid har mulighet til å være så tett på barnet til enhver tid som man ønsker.

Jeg syns generelt at barnehagelærerne, gjennom det de forteller, viser at de har kunnskap om at barnets atferd som oftest skyldes bakenforliggende faktorer og at de er opptatt av å se bak atferden til barnet og forsøke å finne ut hva det er barnet har behov for. Jeg oppfatter at alle barnehagelærerne generelt viser at de har varierte erfaringer med barn som har vist tegn på et utrygt ambivalent tilknytningsmønster. Det ser ut til at mye av den kunnskapen de har om

disse barna, har de fått igjennom erfaring. Jeg syns barnehagelærerne gir uttrykk for at man ikke skal avskrive et barns atferd med personlige generaliseringer, som for eksempel «det survete barnet» eller at et barn er slem, men at det er viktig at man trekker frem det som er positivt og har fokus på legge til rette for å gi barna muligheter for å oppleve trygghet og mestring. Jeg undrer meg over om barn som for eksempel over en lengre periode har en aggressiv atferd rettet mot de andre barna, blir vurdert som utrygt tilknyttet. Jeg tenker at mer kunnskap om utrygg ambivalent tilknytning kanskje ville ført til at barnehagelærerne tok et mer helhetlig fokus i møte med barnet. Da tenker jeg at det dreier seg om å våge å se på om det er faktorer ved barnets hjemmemiljø som gjør at barnet har indre arbeidsmodeller som kommer til syne som utrygg tilknytningsatferd, om barnet mangler en trygg tilknytningsrelasjon til en eller flere voksne i barnehagen og om bitingen kan skyldes andre faktorer enn språklige vansker – som for eksempel at det kan være et signal til de voksne om en strategi som følge av utrygghet når den trygge basen er borte. I denne situasjonen blir det også naturlig for meg å peke på viktigheten av å ha nok voksenpersoner på småbarnsavdeling. Når man har et barn som krever kontinuerlig, tett oppfølging og som kan komme til å bite de andre barna så fort den voksne ikke er til stede, mener jeg det er avgjørende at man har nok ressurser på småbarnsavdelingen til at barnet får den oppfølgingen det har behov for.

Om å ha et helhetlig perspektiv

Killen (2012a) skriver at det er nødvendig med et helhetlig perspektiv på barnets situasjon for å forstå hva barnet har behov for. Det dreier seg om å forsøke å sette seg inn i og forstå barnet som en helhet som består blant annet av barnet, barnets situasjon i barnehagen, barnets situasjon i hjemmet, samfunnsmessige utfordringer, kultur, økonomi osv. Som profesjonell er man nødt til å kunne sette seg inn i den andres perspektiv samtidig som man går i seg selv og reflekterer omkring hva det er som gjør at man forholder seg til den andre på den måten man gjør. Killén skriver videre at mange situasjoner man står overfor utfordrer en følelsesmessig og berører oss ofte personlig. Hvis man ikke evner å reflektere over hvilken bagasje man selv har med seg, kan det hindre en i å bruke de kunnskapene og den innlevelsessevnen man har.

Om det å iakttå og begrepsfeste barnets situasjon skriver Killén at:

«Diagnostisering, som i sosialt arbeid ofte er blitt kalt *systematisk*, *diagnostisk tenkning* eller *den diagnostiske prosess*, er tvert imot en fortløpende prosess, en *refleksjonsprosess*. Det er en refleksjonsprosess hvor man forsøker å forstå, ikke bare den enkelte klient, men samspillet i familien, andre systemer og referansegrupper, og mellom disse og samfunnsmessige, kulturelle og økonomiske forhold. Det dreier seg om å bestrebe seg på å se og forstå en helhet

hvor en må trekke på en rekke ulike teorier om mennesker, familier, grupper, nettverk, institusjoner og samfunnsforhold.» (Killén K. , 2012a, s. 38)

Killén mener at det dreier seg om å forsøke å få en så nyansert forståelse av situasjonen som mulig og at man hele tiden i denne prosessen er bevisst på at de observasjonene man gjør, ikke skal preges av egne, personlige forhold.

I dette avsnittet vil jeg ta for meg hvilke kunnskaper og erfaringer barnehagelærerne har med å skaffe seg kunnskap om hva barna har behov for ved å observere barnets helhetlige situasjon. Det kommer fram i intervjuene at barnehagelærerne blant annet viser en reflektert holdning til det de observerer i en relasjon mellom barn og foreldre. De viser også hvordan de benytter sin profesjonalitet i håndtering av bekymringstilfeller, hvordan de jobber med refleksjon og veiledning i personalgruppen, hvordan de samarbeider med andre instanser i situasjoner hvor de er bekymret for et barns tilknytningsatferd og hvordan de opplever å samarbeide med foreldrene når det oppstår bekymring for et barn.

Å observere relasjonen mellom barn og foreldre

For at barn som lever med utrygg tilknytning skal få den hjelpen de har behov for, er det nødvendig at barnehagelærere har et kritisk blikk når de observerer samspillet mellom foreldre og barn. Som nevnt tidligere, skal man forholde seg til fremmedsituasjonen med en reflektert holdning og passe seg for å trekke for raske slutninger (Ainsworth & Bowlby, 1991). Killén (2012a) skriver at barnehagelærerne har gode mulighet for å observere barn i samspill med foreldrene i hente og bringesituasjoner som, hvis det blir brukt riktig, kan gi dem nyttig informasjon for å skaffe seg et helhetlig perspektiv av barnets situasjon. Dette utsagnet støtter jeg meg til når jeg hevder at kunnskap om fremmedsituasjonen kan åpne opp for at man i barnehagen kan bli oppmerksom på forhold som er av bekymring. Jeg fikk inntrykk av at barnehagelærerne generelt var bevisste på at man kan få verdifull informasjon om barnets helhetlige situasjon ved å observere samspillet mellom barn og foreldre.

Hovedtrekkene ved det de setter fokus på er faktorer som Bowlby og Ainsworth legger vekt på som avgjørende for å identifisere barn med utrygt tilknytningssystem (Bowlby, 1988). Alle barnehagelærerne som ble intervjuet uttrykte respekt for foreldrene og var opptatt av at man skal passe seg for å dømme, samtidig som at de var opptatt av at man ikke skal lukke øynene for forhold som vekker bekymring. Dette mener jeg viser at de har med seg en yrkesetisk bevissthet, noe som trekkes fram av Killén (2012a) som avgjørende for at man skal være i stand til å håndtere en bekymring på en etisk forsvarlig måte.

Barnehagelæreren i intervju 1 sier at man ikke må ta til seg alt foreldrene sier og stille seg ukritisk til det, men bruke egen evne til å observere barnet i samspill med foreldrene for å få en utvidet forståelse av situasjonen. Hun trekker fram et eksempel med at en mor snakker negativt om en far ved samlivsbrudd, som får barnehagen til å lure på hvordan den faren egentlig er. Men når faren kommer og henter, kaster barna seg rundt halsen på ham. Hun mener derfor det er viktig å ikke gjøre seg opp meninger kun basert på det foreldrene sier, men også på det man observerer. Hun gir uttrykk for at hun mener man skal passe seg for å trekke for raske slutninger om det man ser i hente og bringesituasjonen, men samtidig være bevisst på at man kan få mye informasjon om samspillet mellom foreldre og barn.

«Du kan få veldig mye [informasjon]. Men det er jo veldig farlig å analysere den informasjonen du får, da. Du må ikke tro at man ser så mye i hente og bringesituasjonen, tenker jeg. Det er kort tid vi ser dem. Men allikevel.. du ser... du ser mye – det gjør du» (Intervju 1).

Jeg syns det kan se ut som om hun opplever at det er en hårfin balanse mellom å ikke lukke øynene for det man ser, men heller ikke trekke for raske slutninger. Jeg syns likevel at utsagnet forteller meg at hun er veldig kritisk til observasjon av samspillet mellom barn og foreldre. Jeg, personlig, er redd for at for stor respekt for foreldrene kan kunne føre til å man ikke tør å ta inn over seg de forholdene man faktisk observerer. Når hun sier at «du må ikke tro at du ser så mye», kan det tolkes som om hun mener man skal passe seg for å være en «bedreviter». Jeg tenker at hvis man observerer et samspill mellom barn og foreldre som er preget av kjennetegn på et utrygt tilknytningsmønster, så er man som barnehagelærer nødt til å sette ord på hva man ser og tørre å ta tak i det. Videre mener jeg det er viktig at man i barnehagen er bevisst på at når man står i en vanskelig posisjon hvor man er redd for å dømme foreldrene eller trekke uriktige slutninger, må det alltid være barnets beste som står i barnehagelærernes fokus.

I flere av intervjuene tar barnehagelærerne opp at måten foreldrene omtaler barna sine på, kan være negativ for barnets selvfølelse og atferd, noe som samsvarer med Bowlbys teori hvor han sier at barn tar til seg det de voksne sier og gjør og etter hvert vil speile foreldrenes syn på dem i sin atferd (Bowlby, 1988). Det understrekes også av Kvello (2007) som skriver om at barns selvoppfatning påvirkes av hvordan betydningsfulle personer i barnets oppvekstmiljø gir respons til og omtaler barnet. Førskolelærer i intervju 2 snakker om foreldre som prater over hodet på barnet sitt, og sier at det du sier om ungen, det blir gjerne ungen.

«[...] hvis ungen da kanskje prøver å teste ut litt grenser med en gang foreldrene kommer og foreldrene bare sier at «åh, der har vi den der vettu. Sånn er'n hele tida. Går og maser på meg.» Da vil jo og ungen høre det og tenke at «å ja. Jeg går og maser jeg.»» (Intervju 2)

Hun sier at hun ønsker at foreldre skal ha bevissthet om at det du sier til barnet, er med på å danne barnets selvbilde, og mener at foreldremøter er en fin arena for å ta opp saker som dette. Videre gir hun uttrykk for at hun opplever at de har gode foreldre, men at noen ikke tenker over hvordan de gir utløp for sin frustrasjon når barnet er i nærheten. Dette vil hun ikke at barnehagen skal gi rom for, og hun ønsker at foreldrene skal være bevisst det. Hun ønsker også at foreldrene skal være bevisst på å ikke kategorisere barn for eksempel som slem. Disse holdningene viser at hun har innsikt i de skadelige virkningene som slike holdninger til barnet kan få for deres utvikling av selvbilde, og hun er bevisst på at hun, som profesjonell, må ta tak i situasjonen og bevisstgjøre foreldrene dette, slik at barnet kan få et bedre utgangspunkt. Hun sier:

«Vi har en veldig god foreldregruppe – det har vi alltid hatt – som har tid og de viser det veldig og særlig til de små. De er bevisste, men det er noen som har noe å gå på der og. Og de bør bevisstgjøres på «hva er det første vi sier når vi kommer og henter» For hva er ungen sitt inntrykk?» (Intervju 2)

Jeg tolker det hun sier som at hun har kunnskap om hvor viktig det er at barnet blir sett og møtt på en god måte, og at hun ser at det er behov for å bevisstgjøre foreldre som hun oppfatter ikke i tilstrekkelig grad er i stand til å skape slike gode møter, om at barnet har behov for det.

Barnehagelærer i intervju 2, sier at et godt samspill mellom barn og foreldre kan være med på å gi barnehagen kunnskap om hvor problemet ligger. Hun sier at hvis det er slik at samspillet mellom barn og foreldre er godt, må barnehagen reflektere omkring hva som kan være grunnen til at et barn viser en annen tilknytningsatferd i barnehagen. Det viser at hun har kunnskap om tilknytning som kan brukes til å få et bedre overblikk over hvor problemet ligger og hvordan man kan sette inn riktig tiltak. Hvis barnet ikke viser tegn til utrygg tilknytning i samspill med foreldrene, må barnehagen forsøke å finne ut hva det er som gjør at barnet viser tegn på utrygg tilknytning i barnehagen (Broberg, Hagström, & Broberg, 2014). Videre forteller barnehagelærer i intervju 2 at hun mener at barnehagen har mulighet til å få mye informasjon fra observasjon av barn og foreldre, men at hun også opplever at foreldrene er åpne på at de har utfordringer med barna og ikke alltid gjør det som er riktig. Videre sier hun:

«Men vi merker veldig godt – vi kan observere veldig stemning, vi kan observere om foreldre er stressa, i forhold til hvordan de møter ungene – om de har tid til å sette seg ned, om de har et fang å komme med, og blikkontakt med ungene. Noen er veldig målretta og skal bare hjem igjen, mens andre setter seg ned og tar imot ungen. Den der gode velkomsten at «hei, så godt det er å se deg nå».» (Intervju 2)

Også barnehagelæreren i intervju 3 trekker fram stemningen i relasjonen mellom barn og foreldre og sier at man kan lese om det er en harmonisk tone mellom foreldrene og barnet ved blant annet å lytte til stemmeleiet som det blir snakket i. Jeg syns dette viser at hun har god kunnskap om kjennetegnene på et trygt tilknytningsmønster og at hun har kompetanse til å registrere et godt samspill mellom barn og foreldre. Jeg tenker at utsagnet tyder på at hun har tilstrekkelig kompetanse til at hun kan observere hva som er god og trygg tilknytning mellom barn og foreldre og hva som ikke er det. Det viser at hun er bevisst på at foreldrenes holdninger til barna kommer til uttrykk i måten de møter barnet på og at dette har innvirkning på barnet. Det som jeg tenker er avgjørende for at denne kunnskapen skal være til nytte og som ikke kommer fram her, er at hvis man har et barn som viser en utrygg tilknytningsatferd i barnehagen og man i tillegg observerer et samspill med foreldrene som det hun nevner over, vil det kunne gi et sterkere grunnlag for å begrepsfeste bekymringen og ta tak i den på en konstruktiv måte (Killén K. , Forebyggende arbeid i barnehagen - samspill og tilknytning, 2012b). En slik måte å jobbe på, mener jeg at barnehagelærerne i intervju 4 viser. De gir uttrykk for at de er observante på hvordan foreldrene prater om ungene sine, spesielt i hente og bringesituasjoner. De forteller blant annet at de opplever at det er lett å observere hvilket samspill det er mellom foreldre og barn når barna blir henta, og at man kan se uttrykket i barnets ansikt om det er gjensynsglede eller om barnet vender blikket vekk. De trekker som et eksempel fram barn som uttrykker muntlig for eksempel at «mamma skal ikke hente meg» som en faktor som bør vekke bekymring og føre til handling. Dette er noe som også blir trukket fram av barnehagelærer i intervju 3. Videre sier barnehagelærerne i intervju 4 at man også kan se hva slags fokus foreldrene har - om de har barnas behov i fokus eller om de er opptatt av å gi praktiske instruksjoner til barnet og personalet og har et veldig kontrollbehov. De gir et eksempel på en far som, etter den første dagen barnet hans hadde på storbarnsavdeling, ikke hadde et eneste spørsmål om hvordan barnet hans hadde hatt det. Han var bare opptatt av praktiske ting. Denne observasjonen satte de i sammenheng med en rekke andre hendelser som til sammen gav så stor grunn for bekymring at de valgte å sende en bekymringsmelding til barnevernet. Et slik eksempel understreker viktigheten av slike observasjoner dokumenteres. Hvis barnehagelærerne ikke har dokumentert slike små, men

bekymringsverdige hendelser ved å skrive dem ned, vil det minske den profesjonelle fagligheten i bekymringen (Killén K. , 2012a)

Barnehagelærer i intervju 1 gir uttrykk for at hun synes det er viktig å stille seg kritisk til signaler det kan se ut som om foreldrene ønsker å gi til barnehagen. Hun trekker spesielt fram foreldre som overdrevent tydelig markerer sin kjærlighet til sitt barn når de kommer og henter barnet og sier at hun er usikker på om foreldrene er helt oppriktige, eller om det kan ligge noe annet til grunn for det de gjør. Hun gir uttrykk for at hun ikke er helt sikker på om hun vet hva slags informasjon hun egentlig får i slike situasjoner, men at det ofte har fått henne til å undre seg, og at det har gitt henne en dårlig magefølelse. Dette forteller meg at hun synes det er viktig å ta hele situasjonen i betraktning og å ikke overse det man ikke helt kan sette ord på, men at hun er bevisst på at en slik magefølelse ikke alene kan gi grunn for bekymring. Her synes jeg Killén (2012a) bekrefter hennes måte å handle profesjonelt på. Hun forklarer hvordan en konkretisering av det man observerer kan bidra til å redusere de elementene i forståelsen av barnets situasjon som er irrasjonelle, fordi det vil gi et grunnlag for saklig refleksjon. Det å kunne beskrive barnets atferd uten å legge sin egen tolkning i denne, er en utfordring og en viktig evne som barnehagelærere bør ha med seg i møte med foreldrene (Killén K. , 2012a).

Barnehagelærerne gir meg forståelsen av at de er opptatt av å ha en profesjonell kritisk holdning til hvordan foreldrene omtaler og møter barnet. Jeg oppfatter det som om de er opptatt av å ikke la personlige følelser komme i veien for å handle riktig og med barnets beste i fokus. Gjennom sine uttalelser viser barnehagelærerne at de er bevisste på at de ikke skal dømme, samtidig som de viser at de er opptatt av at det er viktig for at man skal kunne skaffe seg et helhetlig perspektiv av barnets situasjon at man ikke lukker øynene for det man ikke ønsker å se (Killén K. , 2012a). Jeg undrer meg likevel over om dette er noe de er i stand til å gjennomføre til enhver tid, da jeg oppfatter underliggende holdninger om at man skal passe seg for å overtolke og tro at man ser så mye. Kan det være at en sterkere forankring i kunnskap om fremmedsituasjonen ville gjort at barnehagelærerne la større vekt på den informasjonen som man kan få ved å observere samspillet mellom barn og foreldre?

Profesjonell håndtering av bekymringstilfeller

Barnehagelærerne i intervju 5 forteller at de mener det er avgjørende når det oppstår bekymring for et barn at man tar tak i denne. De mener man også skal passe seg for å tro at man vet best og fremhever viktigheten av at man rådfører seg med andre, både innad i personalgruppen og at man benytter seg av de andre instansene som man har mulighet for å samarbeide med. Når barnehagelærerne ikke selv har så mye kunnskap om tilknytning, tenker

jeg at det er ekstra avgjørende at man drøfter sin bekymring med de som har denne kunnskapen og som raskt kan bidra til å veilede barnehagelærerne til å forstå barnets behov best mulig. Barnehagelærer i intervju 3 forteller at de har mandagsmøter med PPT hvor de kan luften sin bekymring og få veiledning når de opplever at de har behov for det. At de også har mulighet for å ha med foreldrene på disse møtene, tenker jeg er et godt eksempel på hvordan man kan jobbe for å kombinere ulike kompetanser og samarbeide helhetlig for barnets beste.

Barnehagelærer i intervju 2 understreker at hun er opptatt av at en bekymring må tas tak i og at det må dokumenteres når det er behov for det. At man dokumenterer bekymringen, kan bidra til at man i større grad unngår at ens egne synsinger og personlige oppfatninger får prege bekymringen og man får mulighet til å begrepsfeste den i større grad, noe som igjen vil kunne bidra til at man står sterkere til å ta tak i bekymringen. Man blir bedre rustet til å ta opp bekymringen med foreldrene og det blir lettere å se hva barnet har behov for slik at barnet kan få det bedre (Killén K. , 2012a). Dokumentasjon av bekymring, oppfølging av bekymringen og god samarbeid trekkes også frem at barnehagelærerne i intervju 4:

«Altså det viktigste er å gjøre noe med det. Og ikke bare la det skure og gå, men å observere godt, dokumentere og sette i gang tiltak så tidlig som mulig.» (Intervju 4)

Jeg synes barnehagelærerne i intervju 4 viser at de har kunnskap om at man observerer hva som faktisk skjer, at man dokumenterer dette og at observasjonen og dokumentasjonen er det som ligger til grunn for den bekymringen som man tar opp i personalgruppen, med foreldrene og med andre instanser. Videre sier de at det er viktig at alle i personalgruppen har kunnskap om barns behov:

«Og jeg tenker liksom sånn at et viktig bidrag er at alle uansett utdanning, bakgrunn, at de har på en måte ny, frisk, kunnskap om det. Sånn at alle kan tenke at det er noe annet som ligger bak og ikke bare at «den ungen... Jeg kjenner foreldrene liksom – det er sånn og sånn hjemme der», men at vi reflekterer mye om det i personalgruppa, sånn at vi kan være der for de barna det er bekymring rundt da.» (Intervju 4)

Med dette utsagnet mener jeg barnehagelærerne i intervju 4 gir uttrykk for sitt ansvar for at det skal skje en utvikling i personalgruppa. De sier at det er en veldig ung personalgruppe i barnehagen som har ny, frisk kunnskap og at de opplever at dette har vært med på å heve kvaliteten i barnehagen. De jobber mye med fag og refleksjon i personalgruppen og er opptatt av at alle holder seg oppdatert. Jeg synes det viser at de tar ansvar i sine roller som

barnehagelærere. De er bevisst på at de har mulighet til å bidra til å prege barnehagens teoretiske forankring, ved at de fungerer som veiledere og tilretteleggere for faglig refleksjon og utvikling. Dette er noe som også er fremhevet i den nye rammeplanen for barnehagelærere (Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning, 2012).

Barnehagelærer i intervju 1 gir uttrykk for at hun mener at de voksne som jobber i barnehagen skulle hatt mer kursing om små barn. Jeg forstår det som at hun mener at det er viktig at ikke bare barnehagelærere som skal ha den innsikten, men også de andre i personalgruppen. Man kan også tolke det hun sier som at hun heller ikke opplever at barnehagelærere har tilstrekkelig med kunnskap om de minste barna og at hun opplever at det er mer behov for kursing av alle som jobber med de minste barna. Det at man er kritisk til sine egne faglige begrensninger og er på jakt etter å styrke sin kompetanse, trekker Killen (2012a) frem som viktige egenskaper for en barnehagelærer. Til forskjell fra barnehagelærerne i intervju 4 syns jeg man kan lese en litt større undergraving av egne ferdigheter hos barnehagelærerne i de øvrige intervjuene. De fleste barnehagelærerne er opptatt av at det skulle vært mer kursing, men jeg syns ikke det kommer fram at de er like bevisst på sine egne muligheter for å innvirke med veiledning og kunnskap i personalgruppen som barnehagelærerne i intervju 4. Jeg undrer meg over om det kan ha sammenheng med at det har blitt mer fokus på dette i barnehagelærerutdanningen de siste årene enn det var tidligere, uten at dette er noe jeg har grunnlag for å hevde. Når det er sagt, så opplevde jeg at alle barnehagelærerne jeg intervjuet gav uttrykk for at de bruker både ped.leder gruppa og styreren aktivt for diskusjon og refleksjon når det oppstår saker som gjør dem bekymret, noe som jeg tenker viser at de er opptatt av å benytte seg av ressursene som finnes innad i barnehagens eget fagmiljø.

Jeg syns barnehagelærerne viser at de er opptatt av at observasjon og dokumentasjon er viktige verktøy å benytte seg av for at en bekymring skal bygge på et solid grunnlag. Ut ifra det Killen (2012a) skriver om at faglig forankring fører til at man blir i stand til å begrepsfeste den dårlige magefølelsen slik at beslutninger blir tatt på bakgrunn av kunnskap, undrer jeg meg over om en sterkere teoretisk forankring i tilknytningsteorien ville ha ført til at flere av barnehagelærerne var mer oppmerksomme på at de dårlige magefølelsene og de observasjonene de gjorde seg av barns atferd, kunne knyttes til tilknytning. Uansett syns jeg likevel at barnehagelærerne viser at de er bevisst på at deres kunnskaper om barn ikke alltid er tilstrekkelige og at det er viktig å søke utenfor seg selv for å kunne ha en teoretisk begrunnelse for sin bekymring. Denne kunnskapen kan man hente enten ved å oppsøke andre instanser og få veiledning, men den kan også komme som følge av kursing og ikke minst av at

man holder seg oppdatert på fagstoff, at man søker å holde seg oppdatert på forskning og at man arbeider aktivt med faglig refleksjon i personalgruppen (Killén K. , Forebyggende arbeid i barnehagen - samspill og tilknytning, 2012b).

Samarbeid med andre instanser

I fire av de fem intervjuene kommer det fram at mangel på nysgjerrighet, flat ansiktsmimikk, at barnet ikke tar kontakt, at barnet ikke er interessert i de andre barna, at barna er lite mottagelige for trøst, er lite interessert i leker og ikke er interessert i de andre barna, er faktorer ved barnets atferd som bekymrer dem. I tre av intervjuene forteller de at de har tatt bekymring for slik atferd videre til tidlig innsats teamet, PPT, eller latt Kvello-gruppen² observere for å få bekreftet sin bekymring før de tok det videre. Jeg tolker dette som at barnehagelærerne har kunnskap om atferd som skiller seg fra det som er normalt og at de relaterer det til at barnet er utrygt. Alle de tre som forteller om slike erfaringer, forteller også at de har tatt bekymringen videre, noe som jeg tolker som at de tar bekymringen alvorlig og at det er et område som de er usikre på og føler at det er behov for å diskutere det med utenforstående og andre faginstanser. Barnehagelæreren i intervju 1 sier blant annet:

«Og da er det jo så godt å få inn noen med den spesialkompetansen, som kan hjelpe oss. Og så må vi tørre å ta lærdom av det. Det er kjempeviktig. Det ligger jo utenfor vårt fagfelt egentlig – når det kommer såne saker, og da er det godt å få hjelp og få mulighet til å se det med nye øyne.» (Intervju 1).

Dette bryter med det inntrykket Killén (2012a) presenterte, hvor hun skriver at hun ser at en overidentifisering med foreldrene som skaper en vente og se holdning, fører til at barnehagen ikke søker hjelp i saker hvor de burde ha kontaktet andre, for eksempel barnevernet.

Jeg får inntrykk av at barnehagelærerne opplever at det har blitt enklere å få hjelp fra blant annet PPT nå enn det var før. Barnehagelæreren i intervju 5 sier blant annet:

«– det tok litt lengre tid før det skjedde noe da – da måtte vi skrive en pedagogisk rapport, foreldrene måtte lese igjennom, skrive under, noe som kunne ta litt lengre tid, foreldrene var litt skeptiske, men nå så har vi tidlig innsatsteamet – veldig godt samarbeid. De kommer innen en uke tror jeg. Og så kan de veilede oss, ikke sant, hvis de syns vi kan gjøre noe annerledes for å hjelpe det barnet. Så det er jo en utrolig bra ressurs. Og mye lavere terskel for å søke hjelp enn det vi hadde før.»

² Mer om Kvello-gruppen på s 74

Både barnehagelærerne i intervju 4 og i intervju 5 forteller at de er med på et prosjekt som heter «tidlig innsats Kvello». Det er et team fra barnevernet, helsesøster, fysioterapeut og PPT som kommer i barnehagen og observerer en barnegruppe over tre dager. Barnehagelærerne forteller at de ulike personenes kunnskapsfelt gjør at de ser etter forskjellige elementer ved barns atferd. Kvello-gruppen observerer hele barnegruppen over tre dager før de og barnehagepersonalet møtes på et stormøte. Der legger de fram sine observasjoner og diskuterer om det er noe som gir grunn for bekymring og som gjør det nødvendig å sette i gang tiltak. Barnehagelærerne forteller at foreldrene har mulighet til å reservere seg mot å bli observert, men de forteller at fleste syns det er positivt. De forteller videre at de opplever at barn som de kanskje hadde bekymret seg litt for, ofte er de samme barna som gruppen legger merke til, bare ved å være i barnehagen 1-3 dager. Barnehagelærerne i intervju 5 forteller om et tilfelle hvor de var bekymret for et barn og ventet til Kvello-gruppen kom og observerte barnet. Kvello-gruppen bekreftet deres observasjoner og barnet videre ble henvist til tidlig innsats team og PPT for mer utredning.

Barnehagelærerne i intervju 5 forteller videre om veldig positive erfaringer med «tidlig innsats team». De gir uttrykk for at de opplever at det er enklere å ta kontakt og drøfte en bekymring uten at det nødvendigvis trenger å henvises videre som en sak til PPT. De sier at PPT kan komme med veiledning og innspill til hva de mener barnet har behov for å være med på å avgjøre om de mener barnet har behov for å henvises videre, eller om det er tiltak som kan settes i gang i barnehagen og hjemmet uten henvisning, som vil kunne ha positiv innvirkning på barnet. Barnehagelærer i intervju 3 forteller at Barnehagen hun jobber i har noe som heter mandagsmøter hvor det er mulig for barnehagen å sende en bestilling til PPT om de har en problemstilling de har behov for å lufte. Hun sier at hvis man skal drøfte med navn, får foreldrene invitasjon til å bli med på drøftingen. Det kan være små problemstillinger, som for eksempel språk, hvor barnehagen, PPT og foreldrene sammen diskuterer litt løst omkring problemet og foreldrene får mulighet til å få delta i faglig refleksjon omkring problemstillingen og finne fram til oppgaver og mål. Hun opplever at det har vært positivt fra foreldrenes side. De får møte en faginstans som de kanskje må samarbeide med senere og det blir en uformell setting.

«Det blir ikke sånn at «nei nå skal PPT komme og observere ungen din.» Det blir sånn at vi sitter og snakker litt sånn løst og fast om ting og de får noen oppgaver de skal gjøre på hjemmebane og vi får noen oppgaver i barnehagen og dialogen blir litt lettere» (Intervju 3)

Killen (2012a) skriver om betydningen av at barnehagelærerne har oversikt over hvilke ressurser de har og kunnskap om ulike institusjoners muligheter og begrensninger. I flere av intervjuene kommer det fram at barnehagene jobber med å synliggjøre de instansene som barnehagene samarbeider med. Barnehagelærerne i intervju 5 uttrykker at de forstår at noen foreldre synes det kan oppleves som skummelt med alle instanser som skal kontaktes noen ganger, og sier at da handler det om å ufarliggjøre det litt. De opplever at det å ha festet ansikter på de instansene de tidligere bare hørte om, også har ufarliggjort instansene for dem selv. De opplever at før var det ikke så mange som snakka for eksempel om tidlig innsats, barnevernet og Kvello prosjektet, og de mener det kan være fint å snakke med foreldrene om hvilke instanser barnehagen samarbeider med, for eksempel på foreldremøter om høsten. På denne måten kan foreldrene se dem og de kan få litt innsikt omkring hva de holder på med. Ting blir mer ufarliggjort, slik at foreldrene føler at de er der for å hjelpe dem.

Barnehagelærerne i intervju 4 tror mange kan bli flinkere til å informere om dette. De forteller at barnevernet har vært på foreldremøter og ufarliggjort seg, forklart sin rolle og vist seg fram for foreldre og ansatte i barnehagen med ansikt. Barnehagelærer i intervju 2 forteller at de i vanskelige situasjoner, særlig med biting, har fått PPT inn for å holde et foredrag for hele personalgruppa. Det at barnehagen blir kjent med sine samarbeidspartnere, at de har kunnskap om de ulike instansenes kompetanseområder og at de ufarliggjøres for hverandre, fremheves av Killen (2012a) som avgjørende for at tersklene for å kontakte hverandre skal være lav og barnet skal få den hjelpen det har behov for.

Barnehagelærerne i intervju 4 gir generelt inntrykk av at de har god kompetanse på tilknytning. De gir også uttrykk for at de har mye samarbeid med barnevernet og at de har flere tilfeller i barnehagen hvor barnehageplass er et tiltak fra barnevernet i kommunen. Det forundrer meg derfor litt at det virker som om deres kunnskap om PPT sitt arbeidsområde ikke er helt tilstrekkelig når de sier:

«PPT er jo mest på språk. Og såne ting. Så hvis vi kontakter dem og har funnet ut at det er riktig instans, så er det mest på språk. Språk i samspill med andre på en måte.» (Intervju 4)

Riktig nok dreier, ifølge St.meld.nr. 18 (2010-2011), 47.6% av de sakene som PPT har i barnehagen seg om språkvansker, så barnehagelærerne i intervju 4 sier ikke noe feil. Men jeg mener at man likevel ikke skal glemme eller undergrave de andre ansvarsområdene som PPT tar seg av, som dreier seg om blant annet psykososiale vansker og forsinket utvikling. (St.Meld. nr 18 (2010-2011), s. 26). Begge de sistnevnte er områder som kan settes i sammenheng med utrygg tilknytning og jeg mener derfor at det er viktig at barnehagelærerne

har kunnskaper om at dette er et område hvor PPT har kompetanse og kan bidra med blant annet direkte tiltak mot barnet, tiltak rettet mot organiseringen i barnehagen, veiledning av personalet i barnehagen og veiledning av foreldrene.

Barnehagelærerne i intervju 5 forteller at de har mange «nybosatte» i barnehagen. Nybosatte forklarer de er flykninger som nylig har fått oppholdstillatelse. De erfarer at et godt samarbeid med helsesøster letter arbeidet med veiledning av foreldrene fordi de nybosatte har ganske mye respekt for henne. Barnehagelærerne sier at de opplever at det er lettere for dem å få foreldrene til å være mottagelig for veiledning hvis det kommer både fra barnehagen og helsesøster. Jeg synes det er et fint eksempel på hvordan man kan samarbeide med helsestasjonen for å finne gode løsninger for å nå frem til foreldrene og samarbeide om veiledning av foreldre der det er behov for det. Også barnehagelærer i intervju 3 forteller at hun synes de har et godt samarbeid med helsesøster. Helsesøster kommer i barnehagen og har fireårskontroll der og hun det har vært snakk om at det også skal bli gjort med toåringene. Det fremheves i «Fremtidens barnehage» (St.Meld. nr 24 (2012-2013)), at kommunene må jobbe for å komme få til et godt samarbeid på tvers av instanser, noe jeg synes dette er et godt eksempel på.

Jeg opplever at alle barnehagelærerne er bevisste på å få til et godt samarbeid med andre instanser som kan bidra til at barna får det de har behov for. De er bevisste sine begrensninger og viser at de ønsker å motta veiledning der de føler at de kommer til kort. De forteller om positive erfaringer med tidlig innsats team og at de opplever det som enkelt å diskutere saker enten anonymt eller med navn når foreldrene har gitt samtykke til det. Jeg oppfatter det som om de har en lav terskel for å be om hjelp og at de synes det er positivt å kunne samarbeide på tvers av instanser for å komme fram til gode løsninger. Jeg sitter likevel igjen med tanker om at barnehagelærerne kanskje i enda større grad kunne ha samarbeidet med ulike instanser og hatt innsikt i hva man kan forvente å få hjelp med fra hver av instansene.

Foreldresamarbeid

Når det oppstår bekymring for et barn i barnehagen, er det viktig at denne bekymringen blir tatt tak i og drøftet med foreldrene. Killén (2012a) skriver at å skulle ta opp en bekymring med foreldrene, er noe mange barnehagelærere gruer seg til, fordi de er usikre på hvordan de skal forholde seg foreldrenes reaksjoner. Hun skriver videre at det er nyttig å reflektere over hvordan foreldrene opplever situasjonen, slik at man kan respondere på foreldrenes opplevelser og ikke på måten de går i forsvar. På den måten vil man selv slippe å gå i forsvar (Killén K. , 2012a). I tilfeller hvor man er usikker på hvordan den andre vil reagere, vil det å

ha tilstrekkelig med relasjonskompetanse kunne være avgjørende for at man skal få til et godt samarbeid. Relasjonskompetanse dreier seg i korte trekk om å ha evnen til å møte den andre på en måte som gjør at den andre føler seg sett, hørt, forstått og ikke krenket (Eide, 2011). I tillegg til relasjonskompetanse, vil en profesjonell, faglig forankring også være med på å styrke barnehagelærernes evne til å forholde seg til situasjonen på en fagligetisk forsvarlig måte som kan bidra til at foreldrenes behov for å forsvare seg blir mindre og man kan etablere et kontaktforhold hvor foreldrene føler seg sett, hørt, respektert og ivaretatt, og man jobber sammen for barnets beste (Killén K. , 2012a). Barnehagelærerne forteller at de jobber med å veilede og opplyse foreldrene når de ser at samspillet mellom foreldre og barn kan ha innvirkning på barnets trygghet og selvfølelse. Samtidig gir de alle uttrykk for at de har stor respekt for foreldrene. Utsagnene de kommer med, viser at de er reflekterte rundt sin egen posisjon og at de er klar over at det kan oppleves som vanskelig for foreldrene å bli observert av barnehagepersonalet for eksempel når de kommer i konflikt med barnet sitt. De er alle bevisste på at hvis de skal veilede foreldrene så må det gjøres på en respektfull måte som gjør at foreldrene ikke føler seg kritisert eller angrepet.

Barnehagelæreren i intervju 1 sier at det er mange foreldre som viser usikkerhet i hente og bringesituasjonen og som ikke vet helt hvordan de skal handle når barnet deres ikke vil samarbeide med dem. Hun uttrykker at hun har forståelse for at det kan være vanskelig for foreldre å handle på en slik måte at de bli oppfattet som bra foreldre av personalet. Jeg mener det viser at hun er reflektert i forhold til sin egen rolle og at hun er opptatt av å sette seg inn i foreldrenes situasjon for å forstå hvordan det oppleves for dem (Killén K. , 2012a).

Barnehagelærer i intervju 3 uttrykker også forståelse for at det ikke er lett for foreldrene når de er i konflikt med barnet sitt i en leveringssituasjon og de kanskje har dårlig tid. Hun sier at når man observerer barn og foreldrene i hente og bringesituasjoner kan man blant annet se hvordan foreldrene setter grenser og hvor usikre de er. Hun gir uttrykk for at hun mener barnehagen bør støtte foreldrene når de sliter og gi dem litt mer trygghet til å løse situasjonene på en god måte. Jeg opplever at hun viser at hun har en bevissthet om at det er viktig å være tilstede og at både foreldrene og de voksne i barnehagen ser barnet. Denne kunnskapen gir henne trygghet til å veilede foreldrene når hun ser at det er nødvendig.

Barnehagelærerne i intervju 5 sier at de tenker at mange foreldre ønsker litt veiledning og kanskje er litt usikre. I den sammenheng forteller de at de har erfaringer med at noen holder barnet sitt veldig tett, og da tar det lengre tid før det blir trygt. De forteller at da blir de nødt til å si ifra til foreldrene at det er bedre at de sier ha det og går, for barnet merker veldig godt

hvordan foreldrene har det. De mener det derfor er viktig å veilede foreldrene til å bite følelsene litt i seg og være trygge for barnet. De sier de har sett foreldre gå gråtende fra barnehagen, men at det går over. Jeg synes det er et fint eksempel på at barnehagelærerne bruker sin kunnskap om barn og tilknytning til å trygge foreldrene. Jeg tenker at dette viser at de har kunnskaper og erfaringer med hva som skjer med barnet når foreldrene er veldig utrygge, som de bruker som grunnlag for å veilede og trygge foreldrene (Killén K. , 2012a).

Ved spørsmål om hvordan de opplever å ta opp bekymring med foreldrene når de har et barn de er bekymret for, kommer det fram både gode og vanskelige erfaringer. Barnehagelærer i intervju 1 sier blant annet at hun har opplevd at foreldre har reagert både med takknemlighet, med likegyldighet og med sinne når barnehagen har tatt opp sin bekymring, og mener det gjenspeiler hvordan vi er forskjellige som mennesker. Hun uttrykker at hun opplevde det som krevende å stå ovenfor foreldre som hadde reagert med sinne når ting ble tatt opp om barnet deres, og kjente at det var nødvendig å ta en veldig profesjonell rolle i disse møtene.

«... Men jeg kjente jeg måtte gå i en veldig profesjonell rolle når de kom og leverte og henta... Det måtte jeg. Jeg måtte virkelig jobbe med meg sjøl for å møte med dem og snakke med dem og... i hente og levering og.. Det gjør noe med deg når får en far som kjefter deg egentlig huden full. Det er ingen god opplevelse.» (Intervju 1)

Profesjonaliteten som hun nevner her, tenker jeg kommer til syne ved at hun forsøker å gå i seg selv og forstå hva det var som førte til at hun fikk denne reaksjonen (Eide, 2011). Hun gir uttrykk for at hun har reflektert over hva som førte til at hun fikk den reaksjonen fra foreldrene, og gir uttrykk for at hun mener at hun gjorde en feilvurdering i forhold til alvorlighetsgraden av situasjonen, ved at det hun vurderte som ikke så farlig, opplevdes mer skremmende for foreldrene til barnet:

«Men igjen da så er det sånn at jeg er ikke mor og far til dette barnet så det er veldig viktig å tenke på at foreldre er så følelsesmessig knyttet til ungene sine at de noen ganger tar det vi ser på som ikke en så stor sak som en mye større sak. Så det lærte jeg mye av da. Jeg burde nok ha informert de litt i forkant av møtet.» (Intervju 1)

Det hun sier, synes jeg understreker det Killén (2012a) skriver om å ha kjennskap til forsvarsmekanismer og å ha et bevisst og reflektert forhold til egen profesjonalitet for å kunne håndtere de vanskelige samtalene på en god måte.

Også barnehagelærerne i intervju 4 forteller om delte opplevelser med å ta opp bekymring med foreldre. De sier at de som oftest opplever at foreldrene er glade for å høre hvordan

barnet deres har det og at de ofte er mottagelige for veiledning hvis de har et barn som har veldig mye sinne i seg eller er mye lei seg. De sier likevel at de har opplevd foreldre som har gått i forsvar hvis de har følt at barnehagen har truffet et ømt punkt. I disse tilfellene opplever de at foreldrene har hatt mye behov for forklaring, og de har brukt mye tid på å ufarliggjøre ulike instanser de har med å gjøre. De mener at de vanskelige samtaleene er en del av jobben deres og at man er nødt til å ta barnet på alvor. De gir uttrykk for at det er ikke noe gøy å ta opp vanskelige emner med foreldrene fordi man gjerne kjenner familien godt. De mener likevel at man ikke skal være så redd for at kontakten med foreldrene blir dårligere av det, og sier at

«Vi skal tenke på barnets beste. Det er det som er jobben vår» (Intervju 4).

De mener det er bedre å ta tak i en bekymring en gang for mye enn å ikke ha gjort noe med bekymringen og understreker betydningen av å være godt forberedt på en slik samtale.

Også barnehagelæreren i intervju 2 forteller at hun opplever at det som utfordrende å ta de vanskelige foreldresamtalene.

«Det er jo vanskelig å gi den tilbakemeldingen og si at «nå har ungen din blitt bitt igjen» og så skal du ivareta den ungen som har bitt og den som har blitt bitt og så blir du litt lei deg sjøl og så... Vi skal jo være profesjonelle, men – det er jo utfordrende – det er jo det! Og det vil det nok alltid være.» (intervju 2)

Videre forteller hun at hun opplever at det noen ganger kan oppstå misforståelser i samtaler fordi alle har forskjellige erfaringer og følelsesmessig tilknytning til saken. Det kan være vanskelig å få sagt ting på en måte som gjør at foreldrene ikke blir skremt eller misforstår.

«Noen ganger går det litt på kjemi mellom – altså – det er veldig vanskelig – den kommunikasjonen kan gjerne – du kan si en ting og så kan det sitte fire stykker i rommet og alle fire har helt forskjellig oppfatning av hva du sier. Og det går jo da på egne erfaringer, måten du hører på, plutselig kan du putte inn litt ting du er redd for og da kan det høres mye mer negativt ut enn det det er.» (Intervju 2)

Jeg tenker at hun viser at hun har kunnskap om hvordan hun kan sette seg inn i hva det er som kan ligge til grunn for den reaksjonen hun får fra foreldrene. Dette, tenker jeg med bakgrunn i Eide (2011), gjør henne bedre rustet til å forholde seg profesjonelt i en slik situasjon. Det vil kunne føre til at hun ikke selv går inn i en forsvarsposisjon men heller går i seg selv og tenker «hva var det som førte til at jeg fikk den reaksjonen?». Selv om hun opplever at hun ofte har løst det godt, er det noe hun uttrykker at de også må øve seg på, og sier at de bruker blant

annet rollespill i personalgruppen for å bli bedre på å håndtere vanskelige situasjoner. Hun sier videre at hun synes det er viktig at barnehagen observerer kontinuerlig, dokumenterer ved behov, at de er i dialog med foreldrene og er løsningsorienterte. Hun er opptatt av at foreldrene opplever at barnehagen er der for å støtte og hjelpe barna til å ha det best mulig. Hun synes det er viktig når bekymring blir tatt opp og andre instanser skal kobles inn, at foreldrene ikke føler seg kritisert, men at barnehagen ønsker det beste for barnet deres og at noen kanskje kan se det bedre enn barnehagen. Generelt mener hun at det er viktig at de ansatte i barnehagen er åpne og ærlige og tør å ta de vanskelige samtalene med foreldrene, og på den måten ufarliggjør situasjonen for foreldrene. Jeg opplever at hennes holdninger til de vanskelige samtalene samsvarer godt med det Killén (2012b) trekker frem som avgjørende faktorer for å lykkes i slike samarbeid.

Barnehagelærer i intervju 3 understreker at når man skal ta opp en bekymring med foreldrene, legger måten bekymringen blir lagt frem, grunnlaget for det videre samarbeidet. Hun forteller at hun mener det er viktig at det hele tiden er fokus på barnets beste og at det ikke blir lagt skyld på foreldrene. Dette synes jeg viser at hun har god innsikt i hvordan man kan etablere et positivt grunnlag for samarbeid og veiledning av foreldrene (Eide, 2011). Videre sier hun at hun mener det er viktig å ikke skremme med for mye instanser i starten, men heller avtale å forsøke å løse det i samarbeid med foreldrene først, ved også å få foreldrene til å komme med tiltak og bli bevisst sin egen rolle i barnets vanske. På disse samtalene forteller hun at foreldre og barnehagen sammen pleier å sette ned noen mål som de vil jobbe sammen mot. Dette evaluerer de så i den neste samtalen. Jeg tenker at holdningen med at man ikke skal skremme med for mye instanser kan slå ut begge veger. Hvis man har jobbet med å ufarliggjøre instansene for foreldrene, tenker jeg at det ikke nødvendigvis vil bli slik at foreldrene blir skremt av at det tas kontakt med instanser som kan bidra med sin kompetanse og hjelp i saker hvor det er behov for det. Jeg mener at det kan være positivt at barnehagen kan fungere som en faglig veileder for foreldrene, men at det forutsetter at foreldrene møter profesjonelle barnehageansatte som har den faglige tyngden som trengs for å veilede foreldrene og komme fram til en plan for hvordan man skal samarbeide videre for barnets beste. Hvis et slik samarbeid ikke fungerer, tenker jeg at det i verste fall vil kunne føre til at barnet ikke vil få den hjelpen det har behov for når problemet blir registrert, og at forholdet blir preget av en «vente og se» holdning, som jeg mener, med støtte i Killén (2012a), kan være uheldig for barnets videre utvikling.

Barnehagelærer i intervju 2 forteller at hun synes det er viktig når bekymring blir tatt opp og andre instanser skal kobles inn, at foreldrene ikke føler seg kritisert, men at de opplever at barnehagen ønsker det beste for barnet deres og at noen kanskje kan se det bedre enn barnehagen. Hun og flere av de andre barnehagelærerne trekker fram foreldremøter som en fin arena for å gjøre foreldrene mer bevisste på hvilken innvirkning de har på barna.

«Det er viktig på foreldremøter synes jeg, det når du begynner på høsten og så fortelle at – «ikke overfør det til barna dine at du synes det er «stakkars lille deg» å være i barnehagen.» Du kan være utrygg som forelder. Det skal du få lov til. Men prøv ikke å gi det til barna dine. For det er ikke synd på unger som må gå i barnehagen.» (Intervju 1)

«Den der har jeg lyst til å ta enda mere fatt på for å få bevisstgjort foreldrene at hva du sier og hva ungen hører. Så der har vi jo opplevd noen tilfeller som gjør at vi og tenker at det er greit å ta noen samtaler, men det er lettere å ta det når du er i det. Men vi tok det opp på foreldremøter, som er en veldig fin arena å ta opp sånne ting på.» (Intervju 2)

I sitatet over sier barnehagelærer i intervju 2 sier at hun mener det er lettere å ta det når man står i situasjonen, men at de tok det opp på foreldremøter. Det kan se ut til at hun opplever at det er enklere å ta opp slike problemstillinger på foreldremøter. Personlig er jeg redd for at å ta opp saker som angår noen få i plenum, med den baktanken at «dem det gjelder får ta det til seg», vil føre til at budskapet ikke når frem til dem det gjelder.

Alle barnehagelærerne forteller om positive og negative erfaringer som de har brukt til å skaffe seg innsikt og kunnskap om hvordan man kan etablere en god arena for å ta opp vanskelige emner. De viser at de har evnen til å ta en profesjonell rolle og benytte sin relasjonskompetanse til å skape en trygg arena for å ta opp vanskelige emner med foreldrene. Jeg synes generelt at barnehagelærerne viser at de har kunnskap om hvordan de i hverdagen kan fremstå som trygge profesjonelle ved at de viser foreldrene at de har kunnskap og erfaring om hva barn har behov for og hvordan man kan hjelpe barnet til å få det best mulig. De gir uttrykk for at de opplever at foreldrene ønsker barnets beste og at foreldrene derfor som oftest er åpne for å motta tips og veiledning til hvordan de kan håndtere situasjoner som de opplever som vanskelige. Ut ifra hvordan de legger fram sine holdninger, tenker jeg at de viser at de har faglig kunnskap om profesjonalitet og relasjoner som de benytter når de reflekterer over sin egen praksis og som de benytter for å unngå å ta de vanskelige situasjonene personlig. Jeg fikk inntrykk av at alle barnehagelærerne tar tak når de observerer forhold som kan være skadelige for barnet. De har samtidig med seg en mentaliseringsevne og en etisk bevissthet i møte med foreldre som de ser har behov for veiledning. De er opptatt av at foreldrene ikke

skal føle seg angrepet eller kritisert. Jeg undrer meg likevel over om barnehagelærernes bevissthet på ikke å kritisere foreldrene og at man ikke skal få foreldrene til å føle seg som dårlige foreldre i enkelte tilfeller kan komme til å undergrave behovet for veiledning av foreldrene. Er det slik at alle tilfeller hvor det observeres faktorer i samspillet mellom barn og foreldre som vekker en viss bekymring hos barnehagelærerne blir tatt tak i, eller kan noen ganger frykten for å trå feil, gjøre at man unngår å snakke med foreldrene om det? En ting er tilfeller hvor foreldrene er enige i at de har behov for veiledning, men jeg tenker at det kan være noe annet hvis foreldrene ikke selv er klar over at deres væremåte overfor barna deres kan være skadelig for barnet, som for eksempel i eksemplet med foreldrene som snakket om barnet over hodet deres. Jeg undrer meg over om mer relasjonskompetanse ville ført til at barnehagelærerne i større grad ville valgt å ta opp vanskelige saker med de foreldrene det gjelder. Kan det tenkes at foreldrene hadde opplevd det som positivt hvis barnehagen i større grad fremsto som en faginstans som har kompetanse på barn og som kan bidra til veiledning og kunnskapsformidling når det er behov for det?

Diskusjon og kritikk

I dette avsnittet vil jeg gjøre en kort oppsummering og diskusjon omkring de funnene jeg gjorde meg i analysen. I etterkant av intervjuene sitter jeg igjen med opplevelsen av at barnehagelærerne har bred kompetanse på mange områder som de benytter på en god måte for å legge til rette for trygghet og utvikling i barnehagen og som gjør at de er i stand til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling. Alle barnehagelærerne viser at de har mye kunnskap om hvordan man kan legge til rette for å få trygge barn i barnehagen og hvordan man kan jobbe med å fungere som en trygg base for å skape trygghet.

Barnehagelærerne viser at de har respekt for barns individuelle behov og at de jobber for å møte barna på den måten hvert enkelt barn har behov for å bli møtt. De forteller at de legger stor vekt på trygghet når barna begynner i barnehagen og at de legger til rette for at innkjøringen skal gi muligheter for både barn og foreldre til å etablere gode relasjoner i barnehagen. Jeg opplever at barnehagelærerne har stort fokus på trygghet og at de er gode på å legge til rette for at barn fra starten av skal bli trygt tilknyttet i barnehagen. Videre mener jeg at barnehagelærerne viser at de har kunnskap om hva det er viktig at man tenker over i møte med barn som de har identifisert som utrygge. De benytter også sin kompetanse om observasjon og dokumentasjon til å begrepsfeste sin bekymring, de benytter den kunnskapen og kompetansen de har om barn til å gi foreldre råd og veiledning når de ser det er nødvendig, og de søker veiledning og hjelp av andre instanser i saker hvor de opplever at deres

kompetanse kommer til kort. De har stor respekt for foreldre som sine samarbeidspartnere, samtidig som de er opptatt av at barnas behov alltid skal stå i fokus og at det er viktig å ta tak i situasjonen når de observerer forhold som kan være til skade for barnets utvikling. Det barnehagelærerne forteller, gjør at jeg oppfatter at barnehagelærerne har kompetanse til å møte barn som de har identifisert som utrygge på en måte som gjør at de kan fortelle om positive endringer hos disse barna over tid.

Likevel er det slik at jeg i hovedsak oppfatter at barnehagelærerne viser at de har kompetanse til å forebygge tilknytningsvansker *når de har identifisert dem*. Når det kommer til identifisering av tilknytningsvansker, så viser barnehagelærerne at de har kunnskap om de mest kjente tegnene på utrygghet, som gråt, manglende ansiktsmimikk og lite engasjement i lek og utforskning. Men en del tegn på utrygg tilknytning kan være vanskelige å oppdage hvis man ikke kjenner til tegnene på det, og når det kommer til identifisering av barn som er utrygt tilknyttede mener jeg å kunne se at det kan være tendenser til at barnehagelærernes kunnskap om tegn på utrygge tilknytningsmønstre ikke er tilstrekkelig til at alle barn som lever med utrygg tilknytning vil bli oppdaget.

Med tanke på barn som har en utrygg unnvikende tilknytningsstil mener jeg, på bakgrunn av informasjonen jeg fikk i intervjuene, at jeg kan se at barnehagelærerne er bevisste på at barn som ikke selv oppsøker de voksne har like mye behov for voksenkontakt som andre barn og at de jobber aktivt med å oppsøke barn som ikke selv oppsøker dem. Barnehagelærerne er også bevisste på at barna ofte kan komme i bakgrunnen for barn som krever mer, og de gir uttrykk for at i en barnegruppe hvor det er mange som krever mye, kan «de lettvinne barna» fort komme litt i bakgrunnen. Jeg tenker at den store faren med de utrygt unnvikende tilknyttede barna, er at de ofte skjuler sitt tilknytningsbehov og ser ut til å klare seg bra. For å oppdage at barn som tilsynelatende ser trygge ut, kan leve med en utrygg unnvikende tilknytningsstil, er det avgjørende at barnehagelærerne er oppmerksomme på hvilke faktorer ved barnets atferd som man bør være på vakt for. Jeg tenker derfor at det kan se ut til at hvis barnehagelærerne hadde mer kunnskap om utrygg unnvikende tilknytning, ville de lettere kunne oppdage tegnene og være tryggere på hvordan de kunne møte barnet ut ifra det barnet har behov for, slik at barnet får oppleve en trygg tilknytning. Dette vil igjen kunne bidra til bedre forutsetninger for barnets videre lek, læring og utvikling.

Når det gjelder barn som viser tegn til utrygt ambivalent tilknytningsmønster, syns jeg at jeg kan se en tendens til at det blir stort fokus på atferden og kanskje også at det er et litt ensrettet fokus på hva som kan ligge til grunn for den utfordrende atferden. Barnehagelærerne forklarer

for eksempel at de mener mye av den utagerende atferden skyldes språkproblemer, noe som jeg tenker kan gjøre at man utelater andre faktorer som kan spille inn - for eksempel at atferden kan skyldes utrygg tilknytning. Flere barnehagelærere forteller at de har jobbet med å følge barn som viser en aggressiv atferd overfor de andre barna tett, for å unngå at de skal skade de andre barna. Jeg oppfatter at de uttrykker en frustrasjon over den utilstrekkeligheten de føler på når de ikke har klart å avverge at et barn har skadet et annet. Jeg undrer meg over om deres perspektiv i tilstrekkelig grad retter seg mot barnets generelle trygghet og tilknytningsatferd, eller om det i hovedsak retter seg mot å få bukt med en problematferd. Hvis det blir for stort fokus på atferden, vil årsaken til atferden komme i andre rekke og man kan komme til å overse faktorer som indikerer at barnet er utrygt ambivalent tilknyttet. Jeg tror likevel at de utrygt ambivalente barna har bedre sjanser for å bli oppdaget og at barnehagelærerne er mer opptatt av å forstå bakgrunnen for barnets atferd, enn det som er tilfelle med barn som er utrygt unnvikende tilknyttet, fordi utrygt ambivalent tilknyttede barn er mer synlige.

Et viktig element å trekke inn når det kommer til barnehagens møte med barn som viser tegn på utrygg tilknytning, tenker jeg, er bemanning. Jeg mener, med bakgrunn i de funnene jeg har gjort meg i denne studien, at for at alle barn som er utrygt tilknyttet skal få den hjelpen de har behov for, er det helt avgjørende at det er nok voksne i barnehagen. Bare på den måten kan de barna som er utrygt ambivalent tilknyttet få erfare den kontinuerlige tryggheten fra en «trygg base», slik at de over tid kan stole på at den voksne er der og hjelper til i situasjoner som blir overveldende for dem. Og bare ved at det er nok voksne, kan barn som er utrygt unnvikende tilknyttet oppleve å få hjelp av en «trygg base» som gir dem den responsen og voksenkontakten som de trenger for å kunne klare å håndtere det innvendige stresset som de bærer med seg. De ansatte i barnehagen må ha mulighet til å hjelpe barn som er utrygt tilknyttet med å endre sine indre arbeidsmodeller, uten at det går ut over de andre barnas behov for trygghet og omsorg.

Barnehagelærerne gav uttrykk for at de opplevde samarbeidet med andre instanser, som PPT og tidlig innsats team, barnevernet og helsestasjonen som bedre enn det hadde vært tidligere. De forteller om lavterskeltilbud som gjør det enklere å få veiledning og mulighet for å diskutere problemstillinger på et tidligere stadium og uten å måtte melde inn bekymringen som en sak, slik at de på den måten får hjelp før. En barnehagelærer forteller blant annet om erfaringer med at når de har meldt en bekymring til PPT, så har PPT sett tegn på utrygghet som hun ikke selv har oppfattet. Dette forteller meg at det er viktig at det er etablert et godt

samarbeid med andre instanser og at barnehagelærere får jevnlig veiledning i saker hvor de opplever at deres kompetanse kommer til kort. Jeg tenker også at det er positivt at instansene blir synligere både for foreldrene og de ansatte i barnehagen, slik at det oppleves som tryggere for alle parter, når barnehagen ser seg nødt til å ta en bekymring videre. At ikke alle barnehagelærerne så ut til å ha full oversikt over hva som er de ulike instansenes arbeidsområder, gjør at jeg tenker i retning av at det finnes et behov for at samarbeidet mellom instansene kan bli enda bedre.

I forhold til samarbeid med foreldrene, viser barnehagelærerne at de har stor respekt for foreldrene. De er bevisste på hvordan de forholder seg til dem, er opptatt av å etablere gode relasjoner og å være en støtte for foreldrene. Samtidig erkjenner de at noen foreldre har behov for tips, råd og veiledning. Alle barnehagelærerne uttrykte at de var opptatt av at barnets beste alltid skulle være i fokus og at de, som profesjonelle, er forpliktet til å ta tak i bekymring når den oppstår. Barnehagelærerne gav uttrykk for at de hadde delte erfaringer med å ta opp bekymring med foreldrene, men at de i hovedsak opplevde at de fleste foreldrene forsto at de ville barnets beste. Jeg synes likevel jeg kan se en tendens til at respekten for foreldrene og forståelsen av at det er vanskelig å oppdra barn, kan gjøre at barnehagelærerne kvier seg for å ta barnets situasjon innover seg hvis de observerer en relasjon mellom barn og foreldre som ikke er helt som den bør være. Jeg opplevde at barnehagelærerne var bevisste på sin profesjonelle rolle og at barnas beste alltid skulle komme før de ansattes personlige følelser. Samtidig tror jeg at det finnes et potensiale for at barnehagelærerne i større grad kan tørre å innta en profesjonell rolle og ta opp det som er bekymringen med de foreldrene det gjelder.

Alle barnehagelærerne uttrykte selv at det er behov for mer kunnskap om de minste barna. Jeg fikk opplevelsen av at de barnehagelærerne som var senest utdannet, hadde en bredere teoretisk kompetanse når det kom til tilknytning enn de andre barnehagelærerne jeg intervjuet og at de også viste en sterkere profesjonell trygghet i forhold til behovet for å ta tak i bekymringsfulle situasjoner enn barnehagelærere som var utdannet tidligere. Dette gjør at jeg tenker i retning av at barnehagelærerutdanningen kanskje har mer fokus på dette området enn det har vært tidligere. Å være opptatt av å holde seg oppdatert på teoretisk forskning og jobbe for faglig utvikling i personalgruppen tenker jeg er avgjørende for at barnehagen skal kunne tilby et så godt barnehagetilbud som mulig. Jeg mener derfor det er viktig at barnehagelærerne er bevisst sitt ansvar for å sette seg inn i nyere forskning, og å finne måter å videreformidle denne kunnskapen ved hjelp av faglig refleksjon i personalgruppen.

Jeg opplever at barnehagelærerne bruker den kompetansen de har for å gjøre en så god jobb som de kan for å oppdage barn som har behov for noe ekstra. Jeg har ikke forventet at de skulle ha noen spesiell kunnskap om tilknytningsteori, fordi det ikke ser ut til å ha hatt noen stor plass i utdanningen av barnehagelærere. Til tross for at barnehagelærerne viser at de har kompetanse til å gi utrygge barn det de har behov for og at de viser at de har mye erfaring og kunnskap om arbeid med barn som har vist tegn til utrygg tilknytning, sitter jeg igjen med opplevelsen at manglende grunnleggende kunnskap om tilknytningsteori kan føre til at barn som lever med utrygg tilknytning ikke blir oppdaget fordi barnehagelærerne ikke har tilstrekkelig kunnskap til å identifisere og begrepsfeste tilknytningsatferd.

Jeg mener, med bakgrunn i det som har kommet fram i denne studien at manglende kunnskap om tilknytningsteori kan føre til at barn som er utrygt tilknyttet kan gå uoppdaget i barnehagen over lang tid. Ut ifra det som kommer fram av barnehagelærernes kompetanse i intervjuene, ser jeg at det er behov for at barnehagelærerne tilegner seg mer kunnskap om tilknytning for at de skal være mer rustet til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling. Dette vil kunne gi dem mer kompetanse til å se det helhetlige perspektivet når de står overfor barn som vekker deres bekymring. Slik kan de tar tak i bekymringen tidlig og de har kompetanse til å møte barnet på en måte som er hensiktsmessig for at barnet skal kunne etablere en trygg tilknytningsrelasjon og dermed kunne vise trygg tilknytningsatferd i barnehagen.

Konklusjon

Da jeg begynte å skrive denne oppgaven, hadde jeg et ønske om å sette fokus på det potensialet som ligger i småbarnsavdelingen. Jeg ønsket at det skulle bli mer fokus på at de første årene av barnets liv er avgjørende for barnets videre utvikling og at en barnehage med god kvalitet kan være med på å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på et tidlig stadium, slik at barnet unngår å utvikle mer alvorlige atferdsvansker senere i livet. Jeg ønsket også å sette fokus på hvor viktig det arbeidet som blir lagt ned på småbarnsavdeling er for barnas senere utvikling.

Jeg opplever at barnehagelærerne jeg har intervjuet viser at de har kompetanse om små barn som de benytter til å legge til rette for trygg tilknytning i barnehagen og at det gjøres mye godt arbeid i barnehagen som vil føre til en positiv utvikling hos mange barn som har med seg utrygge indre arbeidsmodeller inn i barnehagen. Jeg synes likevel at det kommer tydelig fram av barnehagelærernes beskrivelser av sitt arbeid på småbarnsavdeling, at de mangler

kunnskap om tilknytningsmønstre og tilknytningsatferd som kan bidra til at flere barn blir oppdaget som utrygt tilknyttet og derfor får den hjelpen de har behov for. Alle barnehagelærerne gir også uttrykk for at de mener det er behov for mer kompetanse omkring hva de minste barna har behov for i barnehagen. Dette underbygger de funnene som Fischer (2010) fant i sin studie. Spørsmålet jeg stilte meg i innledningen av oppgaven: «hadde det gjort noen forskjell hvis jeg hadde mer kunnskap og kompetanse om tilknytning i møte med barn som bekymret meg på småbarnsavdeling?» vil jeg derfor driste meg til å svare ja på. Det gjøres mye bra arbeid for å skape trygg tilknytning i barnehagen, men jeg mener at for at flere barn som lever med utrygg tilknytning i barnehagen skal bli oppdaget og få tilfredsstilt sine behov for trygghet, må barnehagelærerne ha mer kunnskap om tilknytningsteori og hva som er tegn på utrygg tilknytning.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg tatt for meg hvordan det arbeides med tilknytning på småbarnsavdeling. Jeg hadde et ønske om å sette fokus på viktigheten av det arbeidet som blir gjort på småbarnsavdeling. Jeg har presentert Jonh Bowbly og Mary Ainsworth, som sto bak tilknytningsteorien og utarbeidet fremmedsituasjonen. Videre tok jeg for meg litteratur som sier noe om hvordan utrygg tilknytning kan oppdages i barnehagen og hvordan det kan arbeides med tilknytning i barnehagen. Jeg har gjennomført en kvalitativ forskningsstudie hvor hensikten var å få fram på hvilken måte barnehagelærere benytter sin kompetanse til å oppdage og forebygge tilknytningsvansker på småbarnsavdeling. I metoddelen tok jeg for meg faktorer som det var viktig at jeg, som intervjuperson hadde tatt høyde for i forkant av intervjuet og tok for meg hvordan jeg best kunne få til en undersøkelse som kunne gi en bredere innsikt i forhold spørsmålet som stilles i min problemstilling. Jeg har gjennomført fem intervjuer. Intervjuene viste at barnehagelærerne har kompetanse til å gi barn som er utrygt tilknyttet det de trenger, men jeg opplever at de mangler nok kunnskap om tilknytningsteori til å plukke opp alle barna som lever med en utrygg tilknytning. Jeg mener at nok bemanning og mer kompetanse om tilknytning er en nødvendighet for at barn som lever med utrygg tilknytning i barnehagen skal bli oppdaget og få den hjelpen de har behov for.

ANSIKTET DITT

*Eg har vare på leit itte kim eg e
og har nok langt igjen for å finn' ut det
eg har gått meg vill og vare blind
men ei aning sive sakte inn*

*ansiktet ditt
gjenspeile' mitt
eg blir te meg
i møte med deg*

*eg har trudd blindt på eget vidd og vet
eg sko tenka meg fram te kjærlighet*

*i auene dine har eg ant et glimt
av ei opplagt meining - i et skimt
det e kanskje ikkje meg og mitt
som e først
det e kanskje vårt møte som e størst*

*eg blir te meg
i møte med deg*

*eg har tenkt: eg tenke dermed e eg te
nå ser eg: det at du e gjør at eg e*

*ansiktet ditt
gjenspeile mitt
eg blir te meg
i møte med de*

(Bjørn Eidsvåg)

Referanser

- Ahnert, L., Gunnar, M. R., Lamb, M. E., & Barthel, M. (2004, May/June). Transition to Child care: Associations With Infant - Mother Attachment, Infant Negative Emotion, and Cortisol Elevations. *Child Development*, pp. 639-650.
- Ahnert, L., Lamb, M. E., & Pinquart, M. (2006, May/June). Security of Children's Relationships With Nonparental Care Providers: A Meta-Analysis. *Child Development*, pp. 664-679.
- Ainsworth, M. D., & Bowlby, J. (1991, 04). An Ethological Approach to Personality Development. *American Psychologist*, pp. 333-341.
- Backe-Hansen, E. (2009, 09 6). *Å sende en bekymringsmelding eller la det være? En kartlegging av samarbeidet barnehage - barnevern*. Notat nr. 6/09. NOVA.
- Bjørkli, E. S., & Moafi, H. (2014, 11 28). *Statistisk sentralbyrå*. Retrieved from ssb.no: <http://www.ssb.no/barnehager>
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. London: Tavistock/Routledge .
- Brandtzæg, I., Smith, L., & Torsteinson, S. (2011). *Mikroseparasjoner: tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S., & Øiestad, G. (2013). *Se barnet innenfra: Hvordan jobbe med tilknytning i barnehagen*. Kommuneforlaget.
- Broberg, M., Hagström, B., & Broberg, A. (2014). *Tilknytning i barnehagen: hva betyr trygghet for lek og læring*. Stockholm: Cappelen Damm.
- Brodal, P. (2007). *Sentralnervesystemet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Chess, S., & Thomas, A. (1982, 5). Infant bonding: Mystique and reality. *American journal of Orthopsychiatry*, pp. 213 - 222.
- Drugli. (2010). *Vanskelige foreldresamtaler - gode dialoger*. Oslo: Cappelen Damm.
- Drugli, M. B. (2014). *Liten i barnehagen - forskning teori og praksis*. Oslo: Cappelen Damm.
- Eide, S. B. (2011). Relasjoner som kilde og tema i etikken: Knud E. Løgstrup. In S. B. Eide, H. H. Grelland, Å. Kristiansen, H. I. Sævareid, & D. G. Aasland, *Fordi vi er mennesker: en bok om samarbeidets etikk* (pp. 63-72). Bergen: Fagbokforlaget.
- Fletcher, M. (2010). *Og sånne ting... (Masteroppgave)*. Universitetet i Oslo.
- Fogarty, P. (2006, Desember 20). The mentalization-focused approach to self pathology. *Journal of personality disorders*, pp. 544-576.
- Gerhart, S. (2004). *Why love matters. How affection shapes a baby's brain*. . New York : Bruner Routledge .
- Grelland, H. H. (2011). Følelse og medfølelse. In G. K. Eide, *Fordi vi er mennesker: en bok om samarbeidets etikk* (pp. 107-127). Bergen: fagbokforlaget.
- Gullestad, S. E. (2007). *Underteksten: Psykoanalytisk terapi i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haaland, Ø. (1996, 2). Råd, fortelling og pedagogisk forskning. *Nordisk pedagogikk*, pp. 86-97.

- Jacobsen, D. (2013). *Forståelse, beskrivelse og forklaring*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Järvinen, M. o.-M. (2008). Innledning. Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. In M. o.-M. Järvinen, M. Järvinen, N. Mik-Meyer, & (red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv: Interview, observationer og dokumenter* (pp. 9-23). København: Hans Reizels forlag.
- Killén, K. (2010). *Sveket II: Ansvar og (be)handling*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2012a). *Profesjonell utvikling og faglig veiledning: et fellesfaglig perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Killén, K. (2012b). *Forebyggende arbeid i barnehagen - samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om brukerrettigheter § 6-1. (2014, 05 03). https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63#KAPITTEL_7.
- Nasjonale retningslinjer for barnehagelærerutdanning. (2012). Retrieved from regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/rundskriv-f-04-12/id706946/>
- Nilsen, V. D. (2014). Samarbeid i barnehagen. In V. D. Nisen (red.), R. Haugen, B. Lie, & A. Vogt, *Spesialpedagogisk hjelp i barnehagen* (pp. 32-55). Oslo: Cappelen damm.
- Rye, H. (2002). *Tdlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal.
- St.Meld. nr 18 (2010-2011). (n.d.). *Læring og fellesskap*. Bergen: Kunnskapsdepartementet.
- St.Meld. nr 24 (2012-2013). (n.d.). *Fremtidens barnehage*. Bergen: Kunnskapsdepartementet.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitensapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal.
- utdanningsforbundet.no. (2012, 01 16). *Nå må bedre bemanning i barnehagen lovfestes*. Retrieved from <http://www.utdanningsforbundet.no/Hovedmeny/Presse/Pressemeldinger/Gode-barnehageforslag---na-ma-bedre-bemanning-lovfestes/>
- Veileder om tidlig intervensjon på rusområdet. (2010). *Fra bekymring til handling*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Vik, S., & Haustätter, R. S. (2014, 6). Fra "early intervention" til tidlig innsats: utfordringer ved adopsjon av amerikanske intervensjonsprogrammer til norsk pedagogikk. *Spesialpedagogikk*, pp. 45-57.
- www.nsb.uib.no. (2015, 01 08). *NSD personvernombudet for forskning*. Retrieved from Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste: <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeskjema>

Vedlegg 1

Intervjuguide

Litt utfyllende informasjon om studien og bakgrunnen for intervjuet:

Som det sto i brevet som dere har lest, så har jeg jobbet som pedagogisk leder på småbarnsavdeling i noen år. Når jeg skulle skrive masteroppgave for meg var det derfor naturlig for meg å fokusere på de minste. Jeg har en opplevelse av at viktigheten av det arbeidet som blir gjort på småbarnsavdelingen ikke kommer godt nok frem. Jeg var på et kurs med alle barnehagene i kommunen for noen år siden hvor jeg fikk øynene opp for betydningen av trygg tilknytning og hvor avgjørende småbarnsperioden er for barnets utvikling og jeg har derfor valgt å sette fokus på det i oppgaven min. Når det kommer til begrepsbruk, så kan det oppleves som noe problematisk. Begreper som tidlig intervensjon, sirkle of security, relasjon, trygg tilknytning er mye brukt for tiden, men hva hver enkelt legger i begrepet kommer ikke alltid like god fram.

Jeg er ikke interessert i om dere kan fortelle meg hva tilknytningsteorien går ut på eller hvem som sto bak den. Jeg ønsker at dere forteller meg om hvordan dere jobber på småbarnsavdeling for å skape et trygt miljø hvor barn kan leke og utvikle seg. Jeg er ute etter å få tak i hvordan dere ser og er der for barn som trenger litt ekstra og hvilke kunnskaper dere har om hva de har behov for. Problemstillingen er som følger: **«I hvilken grad viser førskolelærere på småbarnsavdeling at de har kunnskap om tilknytning og at de benytter seg av den i praksis?»**

Med kunnskap mener jeg ikke først og fremst hvilken teori dere har lest, men jeg mener at førskolelærer har en kompetanse som er en kombinasjon av teoretisk innsikt, erfaring fra arbeid og sunn fornuft og refleksjonsevne. Spørsmålene er derfor stilt på en slik måte at jeg håper jeg får tak i den kompetansen dere sitter med, slik at jeg kan løfte fram den kompetansen som finnes blant førskolelærere som jobber på småbarnsavdeling.

Kan du fortelle litt om deg selv – din yrkesbakgrunn og erfaring fra småbarnsavdeling

- Hvor er du utdannet?
- Hvor lenge har du jobbet som førskolelærer?
- Hvor lenge har du jobbet på småbarnsavdeling?
- Hvor mange barn har dere på den avdelingen du arbeider på?

- Hvor mange pedagoger er dere? Og hvor mange assistenter/bua?

1. Jeg vil begynne med å snakke litt om hva som gjør dere bekymret for et barn på småbarnsavdeling

1.1) Har du eksempler fra din egen hverdag fra barn på småbarnsavdeling som har gjort dere bekymret? Kan du fortelle litt om hva som gjorde dere bekymret og hvordan dere håndterte bekymringen?

1.2) Kan du si noe om hvilke varseltegn dere er oppmerksomme på som gjør at dere begynner å bli bekymret for et barns atferd på småbarnsavdeling?

2. Trygghet

2.1) Kan du si litt om hvilken betydning du tenker at trygghet har for at et barn skal kunne leke og utvikle seg?

2.2) Er det spesielle tegn du ser etter for å oppdage om et barn er trygt eller utrygt?

2.3) Hvordan jobber dere i din barnehage for at barna skal bli trygge?

3. Lek, utforskning og utvikling

3.1) Er det spesielle faktorer i barnets måte å leke på som gjør deg bekymret?

3.2) Hva tenker du om barn som fremstår som spesielt uavhengige og modne for alderen?

3.3) Har du erfaringer med barn som ikke leker eller som leker mye mindre enn de andre barna? Hvordan har dere i så fall håndtert slike tilfeller?

4. Foreldrene og deres betydning

4.1) Barnehagepersonalet ser barn i samspill med foreldrene i bringe og hentesituasjonene. Hva slags informasjon tenker du at det er mulig å få om et barn ved å observere det i hente og bringesituasjoner?

4.2) Tenker du at det finnes en sammenheng mellom det samspillet som er mellom barn og foreldre og den atferden som barnet viser? På hvilken måte?

4.4) Er det faktorer ved samspillet mellom barn og foreldrene som gjør deg ekstra oppmerksom?

4.5) Kan du si litt om hvordan du opplever å samarbeide med foreldrene når dere har et barn som dere er bekymret for på småbarnsavdeling?

5. Følelser og behov

5.1) Noen barn gir lite signaler på hvordan de har det og hva de føler, noe som kan gjøre det vanskelig å oppdage deres behov for trøst og omsorg. På hvilken måte tenker du at det kan være bekymringsverdig?

5.2) Har du erfaringer med barn som ikke vil bli trøstet? Hvordan vil du håndtere en slik situasjon hvis du står oppe i det?

5.3) Barn som ikke ønsker fysisk kontakt og sjelden oppsøker de voksne for å få en klem eller sitte i fanget, kan ofte komme i bakgrunnen for barn som søker mye voksenkontakt og krever mye oppmerksomhet. Hvilke tanker har du om disse barna?

5.4) Enkelte barn kommer lett i konflikt med andre barn. Det kan se ut som om de har mindre evne til å sette seg inn i andres perspektiv og er mest opptatt av seg selv og egne behov. Dette kan føre til at de opptrer aggressivt og voldelig mot de andre barna. Hva tenker du at disse barna har behov for?

5.5) Har du erfaringer med barn som håndterer grensesetting og irettesettelser på en uheldig måte? Kan du si litt om det?

5.6) Barn som krever mye voksenkontakt, som gråter mye og oppleves som sutrete og klengete, kan ofte bli en kilde til frustrasjon for de voksne i barnehagen. Tenker du at denne typen atferd gir grunn for bekymring? Hvordan arbeider dere for å hjelpe barn som viser slik type atferd?

6. Barnehagens bidrag

6.1) Hva mener du er det viktigste barnehagen kan gjøre for barn som dere registrerer har en atferd som bekymrer dere?

6.2) Kan du fortelle om noen positive erfaringer hvor dere har lyktes med å snu en uheldig utvikling hos et barn som viste en atferd som bekymret dere på småbarnsavdeling?

6.3) Er det noe mer du sitter inne med i denne sammenhengen som du ikke har fått sagt noe om?

Vedlegg 2

Informert samtykke

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Informert samtykke til å delta i Ingeborg Frøyse sitt masterprosjekt i spesialpedagogisk rådgivning og endringsarbeid med fokus på de minste barna

Bakgrunn og formål

Studien er i forbindelse med Ingeborg Frøyse sin masteroppgave i spesialpedagogisk rådgivning og endringsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer. Formålet med studien er å få tak i den kunnskapen førskolelærere har om- og hvordan de jobber med barn som viser atferd som gjør dem bekymret på småbarnsavdeling. Det dreier seg om kunnskap om tilknytning og hva barn trenger for å kunne leke og utvikle seg på en best mulig måte. Jeg ønsker å løfte fram det viktige arbeidet som blir gjort på småbarnsavdelingen og beskrive hvilken kompetanse førskolelærere har til å se barns behov og gi dem det de har behov for.

Studien er et individuelt arbeid og motivasjonen er studentens engasjement for arbeid med de minste barna. Studenten samarbeider under hele forskningsprosjektet med en individuell veileder fra Høgskolen i Lillehammer.

Deltagerne i studien har blitt valgt ut tilfeldig. Det vil si at det ikke er satt andre kriterier enn at deltagerne skal være førskolelærere og jobbe på småbarnsavdeling. Student og deltager kjenner ikke hverandre fra før.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltagelse i studien innebærer å delta på et intervju med en varighet på ca 45 min- 1t. Intervjuet vil bli tatt opp på bånd i tillegg til at det blir gjort notater. Svarene som blir gitt i intervjuet kan benyttes til analyse og tolkning i Ingeborg Frøyse sin masteroppgave.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Studien oppfyller personvernet (NSD) sine krav for behandling av personopplysninger som sier at datamaterialet skal behandles anonymt og ikke gi opplysninger som kan identifisere enkeltpersoner verken indirekte, direkte eller via koblingsnøkkel. Prosjektleder vil oppbevare en liste over barnehager og e-mail adresser til disse, men det er ikke nødvendig for studien å hente inn opplysninger om deltageres navn, personnummer, eller andre identifiserbare faktorer. Deltageres navn skal heller ikke oppgis på båndopptaket.

Informasjon om arbeidserfaring og størrelse på barnegruppen kan bli brukt i oppgaven. Sitater fra intervjuet vil også bli brukt i oppgaven, men på en slik måte at deltagerne ikke vil bli gjenkjent av andre.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.05.15. I etterkant av studiet vil opptaket bli slettet. Listen over barnehager som deltar i forskningsprosjektet vil bli lagret på prosjektleders PC og kan utveksles med prosjektleders veileder. Navn på deltagerne i forskningsprosjektet blir ikke oppgitt andre steder enn i mailer utvekslet mellom prosjektleder og den enkelte barnehage. Denne listen og de nevnte mailene vil også bli slettet når studien er ferdig.

Oppgaven skal leveres til Høgskolen i Lillehammer i fire trykte eksemplarer og et elektronisk eksemplar. Masteroppgaven vil være offentlig og tilgjengelig. Den vil først og fremst bli lest av sensorer og andre studenter.

Som deltager i studien kan du få mulighet til å lese opplysninger som omhandler deg i forkant av leveringen hvis du har ønske om det. Deltagerne eller den enkelte barnehage kan også få mulighet til å få leste den ferdige oppgaven i etterkant av levering hvis de ønsker det.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Ingeborg Frøyse (tlf 952 20 186) eller studentens veileder, Anne Amundsen (tlf 61 28 82 55).

Studien oppfylder kravene fra Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta på intervju

(Signert av prosjektdeltaker, dato)